эт. татар
зала 6/6
шкафъ 6
полка №660.

مطالعه

ادارهٔ اسلامیهٔ اورنبورغیه اوزرینه عالملرمز طرفندن
نکاح خصوصنده یازلان افکارلرک خلاصه‌سی جمع ایدلن
رساله‌در . ارباب اعتبار وبصیرته عرض ایتمک نیتیله
ترتیب ایدلدی .

صاحبی
رضاءالدین بن فخرالدین

ایکنچی طبع

[۱۳۲۱ — اوفا]

لیس المدامة مما استریح له ٭ ولا مجاوبة الاوتار والنغم
وانما لذتی کتب اطالعها ٭ وخادمی ابدا فی نصرتی قلمی

ترویسق بلده سنده «خدمت شرکتی» مصارفیله نشر اولندی.

20051
1904

Типографія М.-ф. Г. КАРИМОВА въ Оренбургѣ.
محمد فاتح کریموف مطبعه سی - اورنبورغده.

Из фондов Российской национальной библиотеки

ترویسق بلده سنده

,, خدمت " کتبخانه سنده

قزان ، استانبول ومصر باصمه سی عربی العباره هرنوع درس کتابلری ، قرآن ، حدیث ، تفسیر ، هفتیك وسائر مطالعه وفن کتابلری ، ابتدائی ورشدی مکتبلره مخصوص الفبا ، قرائت ترکی ، تجوید ، علم حال ، اعتقاد ، جغرافیه ، تاریخ وحساب وحفظ صحت کبی ترکی دیلنده اولان رساله لرك برچوق درلولری ، کاغد ، قلم ، دفتر کبی هر نوع مکتب آدواتی غایت معتدل فیأت ایله صاتلمقده وثلث قیمتلرینی اوّلدن کوندروب باشقه یرلردن صوراتوچیلره نالوژنی پلاتیوژ اوله رق پوچته ایله هر طرفه بلاتوقف کوندرلمکده در. کتابچیلردن ، محرر وناشرلردن هرنوع کتابلر کامیسیه یه قبول ایدلمکده در . یڭی نشر ایدلمش کتابلر ورساله لردن برر دانه سی نمونه اوله رق محرر یاخود ناشرلری طرفندن کوندریلوب نه کبی شرط ایله کامیسیه یه ویریله چکی یا که آقچه یه نه فیأت ایله صاتیله چغی بیان اولندقده «خدمت» کتبخانه سی طرفندن درحال جواب ویریلور وموافقت حاصل اولدقده نشرینه غیرت ایدیلور.

ذاتا : «خدمت» کتبخانه سنی تأسیسدن اصل مقصد : ارباب مطالعه نك معتدل فیأت وسهولت اوزره هرنوع مطلوب کتابلره مالك اولمه لرینه عاجزانه وساطت ایتمك کبی بر خدمت معنویه ایفاسی اولدیغندن کتابچی لغه متعلق هر درلو امورده ناموسکارانه خدمت ایتمکی کندینك مقدس وظیفه سی عد ایتمکده در.

آدرس :

г. Троицкъ (Оренб. губ.) Т-ву ,,Хздмятъ"

Татар.
3-7441

مطالعه

ادارهٔ اسلامیهٔ اورنبورغیه اوزرینه عالملرمز طرفندن نکاح خصوصنده
یازلان افکارلرك خلاصه‌سی جمع ایدلن رساله‌در . ارباب اعتبار
وبصیرته عرض ایتمك نیتیله ترتیب ایدلدی .

صاحبی

رضاءالدین بن فخرالدین

ایکنچی طبع

[۱۳۲۱ — اوفا]

لیس المدامة مما استریح له * ولا مجاوبة الاوتار والنغم
وانما لذتی کتب اطالعها * وخادمی ابدا فی نصرتی قلمی

ترویسق بلده‌سنده « خدمت شرکتی » مصارفیله نشر اولندی.

Дозволено цензурою С.-Петербургъ 29 Декабря 1903 г.
Типографія М-Ф. КАРИМОВА. въ Оренбургѣ.

Из фондов Российской национальной библиотеки

مطالعه

بِسمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

علماء كرامك اثرارنی وثمره‌ء اجتهادلرنی جمع ایلمك مرغوب شی ایدكنده شبهه یوقدر. عصرلرنده اولان اذكیاء وكندیلرینه خلف اوله چق فضلاء ایچون بوندن قدرلو یادكار وهدیه بلكه بولنماز. شوكا بناءً بن هم، زمانمزده اولان مستثنی فاضللرمزك نكاح خصوصنده یازمش اولان كاغدلرنی بو اورنده جمع ایلدم. بونكله، نه قدر كیمسه لرك قلملرندن توگلمش اثرلرنی ضیاعدن حفظ ایدوب، اكابر افكارنی اصاغره ایرشدرمككه واسطه اولمق شرفنی احراز ایدچكمی امید ایتدم.

مختلف اورندن ومختلف كیمسه‌لردن جیولمش مكتوبلرك بربرینه تمام غریب روشده یازلنه چغی معلومدر. شوكا كوره بو مكتوبلردن بعضیلری فوق العاده تفصیل ایدلمش وبعضیلری هم بونسبنده اجمال ایدلمشیدی. شونك ایچون بونلری حرفیا یازمق مناسب كورلمای، بلكه مضمونلرنی سلامت قالدردیغم حالده الفاظنی تلخیص واختصار ایلدم. لكن حرف وكلمه‌لری بربرینه طوتاش ویاكه آیروب یازمقده، اوشنداق بر كلمه‌نی تورلی اورنده تورلی روشده یازمق كبی قصورلق وقیدسزلك، بنده طبیعی درجه سنده در. اصلاح لسان واصلاح قواعد كتابت مسلكنده ثابت وراسخ القدم اولان غیرتلو

Из фондов Российской национальной библиотеки

ادبامز ، بنم بوقصورمی عناد یاکه تعصبه نسبت ایلمای ، بلکه مبتلا اولدیغم اعتبارسزلق ومسامحه‌مه حمل ایلسونلر [١] .

بیان ایتدکم روشچه بن ، بواورننك مکتوبلرك خلاصه‌لرنی ترتیب ایلدم . اما اصل مکتوبلری کورمیه قصد وارزو ایدن اولورسه ، آنك ایچون ادارهٔ اسلامیه نك ١٨٩٦ سنهٔ میلادیه سنده ، برنچی شعبه نك (٦٥٣) نومرولی دفترینه مراجعت ایلمك لازم اولور [٢] .

محاکمه سز مطالعه‌لردن فائده آزاوله‌چغی شبهه‌سزدر . شونك ایچون صوك زمانلرده نشراولنان اثرلر ، حتی حکایت وروماننلر ، جمله سی تطبیق ومحاکمه ایدلنوب ترتیب ایدلدکلری کبی ، محاکمه ایله اوقولمق ایچون هم قولای روشده یازلمقده‌لردر . شوکا کوره بن هم مختلف اثرلر ونسخه‌لردن جمع ایدوب ، بورساله نك اولینه برقدر فائده‌لر درج ایتدم . چونکه بوفائده‌لر سببلی اصل مقصد اولان مکتوبلری مطالعه وقتنده محاکمه ایتمیه ینکل اولور ، دیه ظن ایتدم . گرچه کوب بیلوچیلر ایچون بوفائده‌لرك لزومی یوق ایدکی معلوم ایسه‌ده ، لکن برقدر خلقمزك بویله تنبیه ودلالتلره احتیاجلری وارلغی انکار اولنماز . حالبوکه بن ، بورساله‌یی اوشبو صوکغیلر ایچون ترتیب ایلدم . شونك ایچون کوب بیلوچیلرمز ، رساله‌مزده اولان قصورلقمزی صاناب عزیز عمرلرنی ضائع ایتماسونلر . بلکه باشقه برمهم مسئله‌لر ایله مشغول اولسونلر . کوب بیلوچیلرك خدمتلری‌ده کوب اوله‌چقدر .

---

[١] بواثری یازدیغم وقت ، یازو رسملرنی تصحیح ایتمك ایچون ابتداء نیت ایتدکم ساعتایدی .

[٢] بونك اصل نسخه‌سنی بر مرتبه اولسون طبع ایتدرمك لازم ایدی ، فقط بونك ایچون بیوك بر بایلق حاجت اولور ، زیرا کاغد حسابی کوب اوله چقدر .

Из фондов Российской национальной библиотеки

برنچی فائده

قضاء . قاضیلق . امامت .

قضاء : ایکی خصم آره سنده اولان دعوانی حکم شرعی ایله فصل ایتمکدرکه بویله فصل ایدوچی کیمسه یه قاضی دینلور. افندمز رسول اکرم صلی الله علیه وسلم کندیسی و آنك صوکنده خلیفه‌لری قضاء منصبنده اولمشلر، وباشقه‌لره هم تابشرمشلر در.

قاضیلق هم قضاء، قرآن، حدیث، اجماع امت ایله ثابت اولان حکم دینی اولدیغی ایچون انسانلر معیشت ایدن اورنلرده فرض کفایه جمله سنده ندر. اگرده آره‌دن هیچ کیم اختیار ایتماز ایسه، جمله‌سی مواخذه‌گه مستحق اولورلر [٣].

قاضیلق منصبنی تقلید ایدر ایچون امیر المؤمنین، یاکه آنك طرفندن قویلمش سلطان وامیرلر یوق اولدیغی تقدیرده هر بر حکمدار وپادشاهدن تقلید ایدلمك درستدر. حتی بوکبی پادشاهلرك مسلمان اولمه‌سی ده شرط دکلدر. شوکا بناء مسلماندن باشقه پادشاهلر طرفندن نصب ایدلن قاضیلر، شرعا قاضی اولوب، ایلمش حکملری نافذ اولور. اما هیچ کیم طرفندن نصب ایدلمیان کیمسه‌نك حکمی قوتسز وثمره‌سز اولور.

قذف خصوصنده حد یورتلمگان، عقللـو، آزاد، هر مسلمانك قاضی اولمقی درست اولسه‌ده، قاضیلقده کامل اولمق ایچون عدل وعفیف اولمق، قرآن وحدیث شریفلردن درست معنا فهم ایدرلك

[٣] بوسوز، وعموما فائده‌لرك کوب یرلری ابن الهمام حضرتلرینك فتح القدیر نام مبارك کتابندن آلنمشدر. (ج ٥ ص ٣٥٣ - ٣٥٧) .

Из фондов Российской национальной библиотеки

قوتی اولمق شرطدر. بویله کیدسه‌لر بار وقتده باشقه‌لرنی وخصوصا فاسقلرنی قاضی نصب ایلمك تیوش دگلدر.

قاضیلق، اورن، وقت، شرط ایله مقید اولمقنی قبول ایتدیکی کبی بعض ماده‌لرنی استثناء ایلمك هم ممکن اولور. مثلا فلان اورن یاکه فلان وقتده قاضی اولورسك، یاکه فلان شرط تابولسه قاضی اولورسك، یاخود فلان اورنه قاضی اولدك لکن فلان خصوصده حکم ایلمکدن ممنوعسین دینلور ایسه، جمله‌سی شرعا معتبر اولور. منع ایدلن ماده‌لرده (طرفین التماسینه مبنی اولانلردن بعضیلری مستثنی اولنه‌رق) تفتیش وحکم ایدر ایسه نتیجه‌سز قالور.

قاضیلق ایچون، منشورنده «قاضی» عنوانی یازلمق شرط اولمای، بلکه آنی لازم ایدچك عنوان اولمقی کفایت ایدر. قضاء وظیفه‌سنی لازم ایدچك بر لقب ایله نصب اولندیغی صوك، مشقتلرنی تحمل ایلماز ایچون «بوق بن قاضی دگلم» دیه حضورنده واقع اولان دعوالره التفات ایتمکانلر البته مسئول اولنورلر.

مملکتمز اولان روسیه‌ده، دستور العمل اولان ملکی نظام وزاکونلره [٤] موافق اداره‌ء اسلامیه‌ء اورنبورغیه دائره‌سنده اولان اماملری محله اهلی انتخاب ایدوب، اوزلرینك ویاکه وکیللرینك امضاسی ایله انتخابلری تأکید ایدلنور. بو امضا وانتخابلرك درست اولوب، اولمادیغنی بیلمك ایچون ملکیه مأمورلری طرفندن تدقیق ایدلنور. وامامت منصبنه لائق اولوب، اولمادیغنی تجربه ایلمك ایچون اداره‌ء اسلامیه‌ء اورنبورغیه‌ده امتحان ایدلنور، صوکره ولایت محکمه‌سی یاکه والی وغوبرناطور طرفندن تصدیق ایدلنوب کندسینه توقیع (اوکاز) ویرلور.

[٤] ١١ نچی جلد برنچی قسم ١٤٣١، ١٤٣٢، ١٤٣٣، ١٤٣٤، ١٤٢٤ نچی ماده‌لر (١٨٩٦) نچی ییل.

Из фондов Российской национальной библиотеки

کرچه بو اوکازده امام عنوانی وبعضا باشقه عنوانلر هم علاوه ایدلنوب یازلمقده ایسه‌ده، مالکیه نظاملری [٥] موجبی، بویله اوکازلری تحصیل ایدن کیمسه‌لر ایچون، امامت وخطابت خدمتندن آرتق، اصول عبادتنی قارامق، عقد نکاح وطلاق هم خلع خصوصلرینی ظاهر اولان دعوالرنی تفتیش ایدوب، شریعت حکمنی اعلام ایلمک، وارثلك، عصبه‌لق ووصیت مسئله‌لرنده شرعی فتوالر کوسترمك ایله تکلیف ایدلمشلردر. کندیلرینه الزام ایدلن خدمتلرینی مساهله ایدرلر ایسه نظاما هم مسئول اولورلر. وآنلره مخصوص اولان خدمتلری اداء ایتمکدن باشقه‌لر ممنوع اولوب، حتی بعضیلرینی آغر جزاءلر هم تعیین ایدلمشدر.

عمومی نظاملره نظرا، اوز اورنلرینه باشقه‌لرنی نصب ایلمک وظیفه‌سی مطلقا امامله‌رده یوقدر. اوشنداق عزل ایدلمه‌کلری فقط شرعا ویانظاما جریمه‌لری اثبات ایدلمیه ویاکه امامته مانع شیلری ظاهر اولمیه، یاخود کندیلری طرفندن استعفاء ایدلمك صورتلرینه مخصوص اولوب، بوندن باشقه ماده‌لرده اصلا معزول اولمازلر. حتی که بونلری عزل ایلمکده محله اهالیسی طرفندن ایدلن رجالر واتفاق نامه‌لرکده دخلی یوقدر. اوشنداق تعیین ایدلن اورنلرندن خارجه کیدوب یورمکلری فقط ضبطیه مأمورلری طرفندن رخصت ایدلن ماده‌لره، یاکه اداره اسلامیه بیورمش خصوصلره منحصردر.

خدمتلرنده اولان مدتلرنده بونلرك معاشلری وباشقه مهمانلری جمله‌سی، محله اهالیسی اوزرینه تعیین ایدلمشدر. بونك ایچون خصوص عشر، زکات، فطره، نکاح آقچه‌سی دکل، بلکه مسکن حاضرلاب وآیلق وظیفه ویرمکلری ایله الزام ایدلمشلردر.

ایمدی بو امامله‌رمزه کرچه بو کونه قدر قاضی عنوانی اطلاق

[٥] ١١ نچی جلد ١ نچی قسم ١٣٣٥ نچی ماده (١٨٩٦) نچی ییل.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

ایدلمامش ایسه‌ده، بیان ایدلن ماده‌لره بناء، اوزلرینه تابشرلمش شیلر خصوصنده شرعا قاضی اوله‌قلرنده هیچ شبهه اولماز. اوشبوکا کوره، نکاح وطلاق خصوصلرنده محله‌لرنده ظاهر اولان دعوالری، خواه اداره‌ٔ اسلامیه‌دن بیورلسون، خواه بیورلماسون، تفتیش وحکم ایلمک، امامل ذمه‌لرینه لازم اولوب، حکملری هم شرعا نافذ اولور. فقط دیکر محله‌لرده اولانلرنی فصل ایلمک ایچون مستقل فرمان اولمق اقتضا ایدر. کرچه محله‌لره بالذات امام نصب ایلمک وظیفه‌سی اداره‌ٔ اسلامیه‌یه تاپشرلمش دگل ایسه‌ده، نصب اولنمشلرنی بویله‌روشده تفتیش وفصل نزاع خصوصنده خواه اوز محله‌سی اولسون، خواه باشقه محله اولسون، مناسب کورلن اورنلره مأمور ایلمک اداره‌ٔ اسلامیه‌یه خاص اولان وظیفه‌در.

اوشبو ذکر ایتدکمز امرلرده امامل‌رنی شرع نظرنده قاضیلر، دیه اعتقاد ایتدیکمز ایچون، حکملرک سندلرنی وفقهاء عظامدن روایت ایدلن مسئله‌لرک درجه وطبقه‌لرنی بیلوب موافقنچه استعمال ایتمیه لزوم اولور. شوکا کوره بو اورنده، بزلر هم فی الجمله بحث ایتمک قصدیله کله‌چک فائده‌یی یازه‌مز.

ایکنچی فائده

حکملرک سندلری

قاضینک قضاسی سببلی حقوقده هم حل وحرمت کبی شیلرده حکم ناجز اجراء ایدلنه‌چکندن جزافا حکم ایلمک ومساهله ایله اش قیلمق اصلا جائز اولماز. بلکه مسئله‌لرنی زمان ومکان ایله کمایلیق تطبیق ایتدکندن باشقه، قوتلی سندلره بناء ایدرک فصل ایلمک قاعده‌سی،

Из фондов Российской Национальной библиотеки

قاضیلر ایچون برنچی درجه ده مهمدر . قوتلی دلیللر تابولمادیغنده باتدریج توبان درجه‌لره توشمك لازم كلور.

حكملرك اصل واساسلری هیچ شبهه سز قرأن، حدیث، اجماع فقهاء، كبی اصول شریعتلردر. بونلردن حكم استنباط واستخراج ایلمك ملكه سی اولمق، البته الله تعالی حضرتندن الوغ مرحمت ومبارك فیض ایدكی معلوم اولور. لكن جناب اللهك افاضه سی فقط بر زمان ویاكه برقومه خاص ایدكنی دعوا ایدرگه بنده‌لرك حقلری اولمادیغی ایچون بوزمانك بوندای كشیلر یوق، دیه دعوا ایدن كیمسه‌لر، درست دلیل ایراد ایلمك ایله مطالب اولورلر. خصوصا الله تعالانك قدرتینه منافی اولمیان بر شینك وارلغنی نفی ایلمك الوغ جسارتدر، ظن ایدلنور. اما بوندای كیمسه‌لرك وارلغی بكّا معلوم دكل، دیمك ایكنچی مسئله‌در. هالبوكه بوكبی ذاتلردن ده بزم مرادمز، مجتهد مطلق ویاكه مجتهد منتسب اولمای، بلكه مجتهدلرك تأسیس ایلمش اصول وقاعده‌لری وآثارك كوسترمكلری ایله اصول شریعته واقف اولان كیمسه‌لردر. مثلا حامل اولان خاتونلرك عدتلری وضع حمل ایدیكنی ویاكه منكر اولان مدعا علیه‌گه یمین تیوش اولمقنی هرنه قدر مجتهدلر بیان ایلمش طریق استدلال وقاعده‌لر واسطه سیله اولسه ده‘ لغت عرب وعلم ادبی عارفلر ایچون آیت وحدیثدن فهملمك ممكن اولور. بوایسه تقلید صرف اولمای‘ بلكه بزم دعوا ایندكمزچه استدلال اوله چقدر.

ایمدی. بویله روشن قرأن وحدیث معنالرنی ادراك ایدرقدر علوم عربیه سی اولمازسه، یاكه بونلردن استدلال ایدچك قواعد اصولدن بی خبر اولسه، البته اول كیمسه، مجتهدلردن برینه خالص تقلید ایدوب حكم ایلمیه مجبور اولور.

لكن مجتهدلره تقلید ایتمك هم ظن اولندیغی قدر ینگل برشیء

Из фондов Российской национальной библиотеки

اولمازسه كرك. چونكه بونك ايچون بر قدر عربى بيلمك وايارەچك مجتهدك ترجمه حالنى وآنك حقنده عالملرك شهادتنى، ثناء هم مدحلرنى الحاصل علم و ديانت بابنده اولان مرتبه‌سنى آز اولسه ده آڭلامق لازم اولور.

مدرسه‌لرمزده منار، تنقيح كبى اصول الفقهه فننڭ تعليم و تدريس ايدلمك عادتينك شيوعينه نظرا بر مجتهدك تقليد ايدر ايچون، شول مجتهدك اصولنى، كامل بيلمك وطريقنده ملكه‌سى اولمق شرط دينلور ايسه خطا اولماز. زيرا مقلد اولمق مستدل اولمغه منافى دگلدر. والافراد عوامدن بر كيمسه‌نك، فقط اسملرنى ايشدوب، بن علم كلامده امام جاحظ [٦] مذهبنده‌يم، ياكه مسائل نحوده امام مبرد [٧] مذهبنده‌يم، ديمه‌سى ايله فقهده امام داود الظاهرى [٨] مذهبنده‌يم، ديمه‌سى آره‌سنده فرق يوقدر. بوكبى دعوالرك نه قدر غريب ايديكى بياندن مستغنى اولور.

ابو حنيفه (رضى الله عنه) مذهبنده اولانلر ايچون، مذهبنده جمع ايدلمش مسئله‌لرك درجه‌لرنى بيلمك وهر برينى مناسب اورنى ايله استعمال ايلمك لازم اوله‌در. شونك ايچون اوشبو كلەچك فائده‌ده مسئله‌لرك طبقه‌لرى خصوصنده بحث ايدلنه‌در.

اوچونچى فائده

حنفيه مذهبنده اولان مسئله‌لرك درجه‌لرى:

بزم حنفى مذهبنده فرعى مسئله‌لر اوشبو اوچ طبقه اوزرينه

---

[٦] ابوعثمان عمرو بن بحر الجاحظ الاصبهانى. شيوخ معتزله‌دن ومتكلمينڭ مستثنى علماسندندر. نظامك شاگردى ايدى. وقائع ونوادرى غايت كوب اولوب، ادب كتابلرنده مسطوردر. (٢٥٥) ده بصره‌ده وفات اولدى.

[٧] ابوالعباس محمد بن يزيد المبرد النحوى. (٢٨٦) ده وفاتدر.

[٨] ابوسليمان داود بن خلف الاصبهانى الظاهرى. صاحب مذهب اولوب، برقدر علماء عظام كنديسنه تابع اولمشلردر. (٢٧٠) ده ارتحال ايلمشدر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

تقسيم ايدلنمشدر. برنجى) اصول، در. بوڭاهم ظاهر روايت وظاهر مذهب ده دينلور. امام محمد [٩] ك «بغداد» ده تصنيفى ايلمش الجامع الصغير [١٠]، الجامع الكبير، السير الصغير، السير الكبير، الزيادات، المبسوط، نام كتابلرنده مسطور اولان مسئله لر اوشبو طبقه دندر. بونلرى امام محمد حضرتلرى كنديننك استاذى ابو يوسف [١١] واسطه سيله حضرت ابو حنيفه [١٢] دن روايت ايدوب، كندن يسندن هم هر زمانك جمع عظيم واسطه سيله نقل ايدلنوب كلمشدر. شونك ايچون بوكتابلرك امام محمد حضرتلرى كتابلرى ايديكى ومشتمل اولان مسئله لرى صاحب مذهبك سوزلرى ايديكى متواتر ياكه مشهور اولمشدر. الحاكم الشهيد [١٣] ك «الكافى» اسملو كتابى، اوشنداق اكابر اسلاف وحذاق اخلافدن معدود اولان ابو جعفر الطحاوى [١٤]، ابو الحسين القدورى [١٥]، ابو الحسن الكرخى [١٦]، الحاكم الشهيد، نام ذاتلرك مختصرلريدر. وبونلر طبقه سنك اولان علماء عظام تأليفلرى اوشبو ظاهر روايت مسئله لرينه ملحق اوله در. بداية المبتدى [١٧] كتابنك،

---

[٩] ابو عبدالله محمد بن الحسن بن فرقد الشيبانى القاضى الحنفى. فقه ده اولان استاذلرى ابو حنيفه، ابو يوسف، اولوب، حديثى ابو عبدالله مالك بن انس الاصبحى المدنى دن اخذ ايتمشدر. مذكور امام مالكدن (الموطاء) نى روايت ايده در. (١٨٩) ده (رى) بلده سنده وفات ايتمشدر.

[١٠] فقه حنفى ده دستور العمل اولان بر كتابدر. ابو يوسف حضرتلرى، جليل القدر اولديغى حالده سفرنده، حضرنده بوكتابى يانندن آيرماز ايمش. نه قدر معتبر بر كتاب ايديكى بوندن معلوم اولور.

[١١] ابو يوسف يعقوب بن ابراهيم بن حبيب الانصارى الحنفى قاضى القضات. (١٨٢) ده بغدادده وفات اولمشدر.

[١٢] ابو حنيفه نعمان بن ثابت بن نعمان الكوفى. استاذى حماد بن ابى سليمان اولوب، كنديسى حنفيه مذهبنده امامدر. (١٥٠) ده بغداده وفات اولدى.

[١٣] ابو محمد عمر بن عبدالعزيز بن عبدالله بن حسام الدين. الصدر الشهيد ديمكله معروف ايدى. اعيان علمادن عزيز القدر بركيمسه در. (٥٣٦) ده شهيد اولمشدر.

[١٤] ابو جعفر احمد بن سلامة الازدى المصرى الطحاويدر. اول حالنده شافعى مذهبنده اولوب، صوكره حنفى اولدى. مؤلفات مشهوره سى كوبدر.

[١٥] ابو الحسين احمد بن محمد بن احمد البغدادى القدورى الحنفى در. (٤٢٨) ده بغدادده ارتحال دار عقبى ايتمشدر.

[١٦] ابو الحسن عبيدالله بن الحسين بن دلال البغدادى الكرخى الحنفى در. (٣٤٠) ده بغدادده وفات ايتمشدر.

[١٧] ابو الحسن على بن ابى بكر بن عبدالجليل برهان الدين المرغينانى الفرغانى الحنفى تأليفيدر. (٥٩٣) ده سمرقندده وفاتدر.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

ذکرلری سبقت ایدن الجامع الصغیر ایله مختصر القدوری‌نك ایکیسی جمع ایدلمشدر. شونك ایچون بو کتاب مشتمل اولان مسائل اصول جمله‌سندن ایدیکنده شبهه یوقدر.

ایکنچی) نوادردر. بوکا، غیرظاهر روایت هم دیورلر. بونلر ایسه امام محمدك برنچی طبقه‌ده ذکر ایدلن کتابلرندن باشقه کتابلری مشتمل اولان مسئله‌لر اولور. مثلا الکیسانیات، الرقیات، الجرجانیات، الهارونیات، نام کتابلری کبی. یاکه امام محمددن باشقه کیمسه‌لرك کتابلری مشتمل اولان مسئله‌لر اولور. مثلا الحسن بن زیاده [١٨] منسوب اولان المجرد، هم ابویوسفه اسناد ایدلن الامالی [١٩] کبی. اوشنداق ابن سماعه [٢٠]، وهشام [٢١]، وابن رستم [٢٢]، وبونلر کبی امام محمد اصحابنه نسبت ایدلن نوادرلر بو جمله‌دندر.

اوچونچی) فتاوی، در. بوکا واقعات هم دینلور. بو ایسه اوچ امامدن روایت تابولمیان مسئله‌لرده، متأخرون اوزلری استنباط ایدوب جمع ایتدیکلری روایتلردر. النوازل [٢٣]، وآندن صوك تألیفی ایدلن مجموع النوازل [٢٤]، واقعات الناطفی [٢٥]، واقعات

---

[١٨] ابوعلی الحسن بن زیاد الانصار الکوفی الحنفی‌در. (٢٠٤) تاریخنده وفات اولمشدر.

[١٩] امالی، دیه درس وقننده استاذلرك سویلمش سوزلری شاگردلر طرفندن یازلنه‌رق کتاب شکلنده ترتیب ایدلمیه آیتلنور. بوعادت اسلاف کرام عصرنده شائع ومعتبرایدی. روایتلره کوره ابویوسف حضرتلرینك امالیسی اوچیوز جلددن زیاده ایمش.

[٢٠] ابوعبدالله محمد بن سماعة بن عبدالله بن هلال وکیع التمیمی الحنفی‌در. حفاظ ثقات جمله‌سندن معدود اولوب، (٢٣٣) ده وفاتدر.

[٢١] هشام بن عبیدالله الرازی الحنفی‌در. امامین حضرتلرندن تحصیل ایتمشدر. ثقات زمره‌سندن معدود اولوب «ری» بلده‌سنده وفات اولمشدر. وفات سنه‌سی معلوم اولمادی.

[٢٢] ابوبکر ابراهیم بن رستم المروزی الحنفی‌در. علم حدیثنی امام مالك بن انسدن اخذ ایدوب، کندیندن احمد بن محمد بن حنبل روایت ایلمشدر. استاذی ایله شاگردی کیملر ایدکی ملاحظه ایدلنسه قدری بلند ایدیکینه دلیل اولور. قاضیلقدن امتناع ایدن علمادن ایدی. حج سفرنده «نیسابور» شهرنده (٢١١) تاریخنده وفات اولدی.

[٢٣] صاحبی ابوالليث نصر بن محمد بن احمد بن ابراهیم السمرقندی الفقیه الحنفی‌در. امام الهدی دیمکله معروف اولوب (٣٧٣) ده بلخده وفات اولمشدر. امام الحافظ دیمکله معروف اولان ابوالليث نصر بوکا باشقه اولوب، وفاتی ایسه (٢٩٤) ده واقعدر.

[٢٤] صاحبی، احمد بن موسی بن عیسی بن مأمون الکشنی الحنفی‌در.

[٢٥] صاحبی، احمد بن محمد بن عمرو الطبری الناطفی الحنفی‌در. (٤٤٦) ده ری بلده‌سنده وفات اولدی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

الصدر الشهيد [٢٦] اوشبو جملەدندر. اما بونلردن صوك جمع ايدلن فتاوى كتابلرنده مثلا فتاوى قاضيخان [٢٧]، المحيط البرهانى [٢٨]، خلاصة الفتاوى [٢٩]، وغيرلرده، اصول ايله نوادرهم واقعات مختلط ذكر ايدلمشدر. لكن بونلرك خلافنده اولەرق محيط السرخسى [٣٠] كتابنده بواوچ طبقه مسئلەلر بربرندن آيرلوب، اوّلا اصول، آنك صوكنده نوادر، آندن صوك فتاوى وواقعات، مرتب بيان ايدلمشدر. شول سببدن بوكتاب، گوزل ومقبول كتابلردن عد ايدلنور.

ايمدى، بو سوزلردن ظاهر اولديغينه كوره، خلاصة الفتاوى، قاضيخان، الفتاوى الظهرية (٣١)، البزازية (٣٢)، وبونلر كبى فتاوى كتابلرنك مسطور اولان مسئلەلرك جملەسنى ده مذهب صاحبلرينك سوزلرى ديه دعوا ايدرگه وآنلره نسبت ايلرگه ممكن دكلدر. بلكه بعضيلرى صاحب مذهب إفادەسى اولديغى كبى، صوك كلن مشايخلرك استنباط ايتديكلرىده اولنور.

---

[٢٦] يوقاروده مذكور اولدى.

[٢٧] صاحبى، ابوالمحاسن بن منصور بن محمود قاضيخان فخرالدين الاوزجندى الفرغانى الحنفىدر. (٥٩٢) ده وفات اولمشدر.

(٢٨) صاحبى، محمود بن الصدرالسعيد تاج الدين احمد بن الصدر الكبير برهان الدين عبدالعزيز بن عمر بن مازه الحنفى در. بوكتاب، قرق مجلد ايمش. كندى ديارنده نسخەسى مفقود اولديغى سببلى، بوكتابدن فتوى جائز اولماديغنى البحرالرائق صاحبى بيان ايتمش ايسەده، بوزمانده نسخەسى تكثر ايتديكى روايت ايدلنور.

(٢٩) صاحبى، طاهر بن احمد بن عبدالرشيد بن الحسين افتخار الدين البخارى الحنفىدر. كتابى مشهور اولوب، كنديسى (٥٤٢) تاريخنده وفاتدر.

(٣٠) محمد بن محمد بن محمد رضى الدين السرخسى الحنفى نكدر. بوكيمسەنك اوچ محيطى اولوب، برنچيسى اون جلد، ايكنچيسى دورت جلد، اوچونچيسى ايكى جلدده ايمش. كاتب چلپى زماننده بو محيطلر شام، روم، مصر ديارنده كورلمكده ايمش. كشف الظنون ده ايكى محيط رضوى وبرمحيط سرخسىدن خبر ويرلوب محيط رضويلرك اولكيسنى باشقه كيمسەيه نسبت ايدەدر. اما ظن عاجزانه مزه كوره، بومحيطلر هر اوچيسى امام سرخسى نك اولوب، سرخسى ايله رضوى بر كيمسەنك صفت نسبيەلرى اولسه كرك.

(٣١) ابوبكر ظهيرالدين محمد بن احمد بن عمرالبخارى الحنفىدر. بوكيمسەنك الفوائدالظهرية نامنده ايكنچى بركتابى وارلغى هم روايت ايدلنەدر. (٦١٩) ده وفاتدر.

(٣٢) محمد بن محمد بن شهاب بن يوسف الكردرى الخوارزمى الحنفى نكدر. اوشبوفتاويسى (الوجيز) اسمندەدر. مؤلفى ايسه مملكتمزده „سراى" شهرينه هم نزول ايدوب بر مدت اقامت ايلمشيدى ٨٢٧ ده وفات اولدى.

Из фондов Российской национальной библиотеки

اوشبو سبب ايچون، تقليد ايدرگه مجبور اولان قاضی حنفی اولا اصول مذهب ايله، صوكره اسملرنی بيان ايتديكمز متنلر ايله، آندن صوك صحيح اولان نوادر ايله عمل ايدر. اوشبو ترتيبی رعايت ايلمك لازمدر. لكن بونلرده مقصود تابلماز، ياكه كفايت قدرشی اولنماز ايسه البته اول وقتده فتاوی كتابلرينك معتبرلرينه مراجعت ايدر. لكن بو ترتيب ايله عمل ايلمكده هم سند ايدلنه‌چك روايتك ايكنچی بر قوتلی اولان دليله خلافی اولمازسزلغی شرط ايدلمشدر. بونی ايسه كتب فقهاء ايله مشغول كيمسه‌لر هر وقتده خاطرلرنده طوتوب، دستور العمل ايتمكلری لازم اولاچقدر.

بو تقديرچه فقه مسائلنی اوشبو روشده تقسيم ايلمك ممكن اولور: (ا) اصول شريعته خلاف اولمای، بلكه تمام موافق اولان مسئله‌لر. اصول وظاهر مذهب ديه تسميه ايدلن مسئله‌لر كبی. بونده ايسه مطلقا عمل ايدلنور. (ب) خلافنه، اصول شريعت ضعيف دلالت ايدوب، موافقنه كامل دلالت ايدنلر. بونده عمل ايدلنور. (ج) اصول شريعتك دلالت ايدوننده تعارض كورلنلر: بو صورتده قدرتی اولانلر نظر ودقت ايله ارجحنی اختيار ايدرلر، اما قدرتی اولميانلر، مطلقا طرفيندن برنی اختيار ايدرلر. (د) فقط قياس ايله استخراج ايدلنوب، خلافنه قوتلی دليل وارد اولان مسئله‌لر. بونده ايسه ادنانی قويوب اعلی ايله عمل ايتمك تيوش اولور. گرچه بو اش ظاهرده تقليدنی ترك كبی كورلسه‌ده حقيقة تقليد اولور. (ه) كتاب. سنت، اجماع الامة، قياس مجتهددن هيچ بر سندی اولمای، فقط متأخرون طرفندن اختراع ايدلمكله خلافنه دليل وارد اولان مسئله‌لر. بونی ايسه قبول ايتمازسزلك لازم اولور. تشهدده اشارتنی منع ايلمك كبی. خصوصا اشارتك تيوشلی ايديكی حقنده نوادرده درست روايتلرده وارد اولمشدر.

بوندن باشقه مطلقا مذهبدن انتقال ايتمك درست دگل، اهل

اسلامدن اول قلری حالده باشقه فرقه‌لر ایله سنیلر آره‌سنده نکاح درست دگل ، شافعیلر ایله مناکحه درست دگل دیمك وغیر بونلره مشابه روایتلر جمله‌سی اوشبو بشنچی قسمدن اولسه کرك . هر نه بویله سوزلر کورلدیکنده جف القلم حجت اعتقاد ایتمای ، نظر وتدقیقدن کچرمك واکابر معاصرین اوزرینه عرض ایلمك لازم ظن اولور .

یوقاروده اسملرنی بیان ایتدیکمز متنلردن باشقه دخی بر قدر متون واردرکه مؤلفلری فضلاء صالحون ، علماء کاملون اولوب ، کتابلرنده ظاهر اصولنی نقل ایتمکنی التزام ایلمشلر ایمش . بو جمله‌دن (٦٨٣) ده وفات اولان ابو الفضل عبدالله بن محمود بن مودود بن محمود مجدالدین الموصلی‌نك المختار (٣٣) نام اثریدر . (٦٩٤) ده وفات اولان احمد بن علی بن ثعلب مظفر الدین البعلبکی البغدادی الحنفی (٣٤)نك مجمع البحرین (٣٥) نام اثریدر . (٧١٧) ده وفات اولان ابو البرکات عبدالله بن احمد بن محمود حافظ الدین النسفی البخاری الحنفی‌نك الکنز (٣٦) نام اثریدر . بونلردن باشقه دخی محمود تاج الشریعة بن احمد صدر الشریعة الاکبر بن عبیدالله جمال الدین ابی المکارم بن ابراهیم بن احمد بن عبدالملك المحبوبی الحنفی‌نك الوقایة (٣٧) نام اثریدرکه مختصری اولان النقایه (٣٨) دیارمز مدرسلری وشاگردلری

---

[٣٣] بوکتابی اوزرینه مصنف طرفندن اختیار اسمنده بر شرح ده یازلمشدر .

[٣٤] بو کیمسه‌نك والدی اولان علی بن ثعلب نام ذات ، علم نحو هم هیئتده مهارتله معروف اولدیغی کبی ساعت صنعتی ایله هم مشهوردر . شونك ایچون اوغلی اولان احمدنی ابن الساعاتی دیه ذکر ایده‌لر .

[٣٥] بوکتابده قدوری مسئله‌لری جمع ایدلمشدر . کندی قولی ایله یازمش نسخه‌سی استانبولده سلامت ایدیکی روایت اولنور . مصنفك کندی طرفندن ایکی جلد اوزرنده ، اوشنداق باشقه‌لر طرفندن متعدد شرحلر یازلمشدر .

[٣٦] بوکتاب کنزالدقائق دیمکله مسمی اولوب ، صاحبی فقیه اولدیغندن ماعدا هم مفسردر . مملکتمزده مشهور اولان تفسیر مدارك بونکدر . کنز اوزرینه فخرالدین ابو محمد عثمان بن علی الزیلعی الحنفی طرفندن « تبیین الحقائق » نامنده بر مبارك شرح هم یازلمشدر .

[٣٧] علماء طبقات وتواریخدن برفرقه ، الوقایة مؤلفنی بویله تعریف ایده‌لر : عمر تاج الشریعة بن عبیدالله صدرالشریعة الاکبر بن محمد بن محمد . مسئله‌نك تحقیقی ایسه اربابنه مفوضدر .

[٣٨] النقایه صاحبی ، صدرالشریعة الاصغر عبیدالله بن مسعود الحنفی المحبوبی الانصاری در . (٧٤٧) ده وفات اولمشدر .

Из фондов Российской национальной библиотеки

آره‌سنده مشهور ومعروفدر. بو آیتدیکمز متنلردن باشقه‌لر دخی بولنور. لکن هر نه قدر بو متنلر معتبر ایسه‌لرده، یوقاروده سبقت ایدن طحاوی، قدوری، کرخی. مختصرلری ایله قیاس ونسبت قبول ایلمازلر. چونکه آنلر حنفیه مذهبنده فوق الحد موثوق ومقبول اولوب، دستور العمل مقامنده استعمال ایدلدیکلری کبی غایتده مبارك (۳۹) عد ایدلمکده‌لردر.

دورتنچی فائده

قاضی ومفتیلره لازم اولان شئ

قاضی دیمکدن مرادمز اوزلرینه تسلیم ایدلن حکم شرعیلره نسبت ایله محله ده اولان امامار در. اوشنداق اوزلرینك داووش ویرمك قوتلری مقدارنده اداره‌ء اسلامیه‌مزده اولان اعضالردر. بونلر ایچون، دعوالری فصل ایتدیکلرنده، یوقاروده ذکر ایدلن فائده‌لر موجبی دلیل وسندلره بناء ایدوب، حکم اعلان ایتمك وفتوی ویرمك لازم اولور.

لکن دلیل وسندلرنی اصول شریعته اسناد ایدرلك قوتی اولماز ایسه البته علماء کرام ومجتهدون عظام سوزلرینه بناء ایدر وآنلرك مذهبلرنی حکایت طریقنچه فتوی ویرر. مگرده رجوع ایدلنه‌چك کتاب ونسخه‌لرك مؤلفلری معروف وعلماء کبار عندنده مقبول اولدقلرندن باشقه، نسخه‌لرینك مصحح اولمه‌سی برنچی مرتبه مهم وضروردر. چونکه

[۳۹] بو مبارك نسخه‌لردن مختصرالقدوری، دیارمزده کثرت اوزرنده تابولنه‌در. کلوب کچن آباء واجدادمز بونی یازمق وتعلیم ایتمك حقنده عظیم اعتناء ایلمشلردر. آغاچ ایله قاطرغالانوب یورمکده اولان بو معتبر اثر، آلتون وآلماس ایله زینت ایدلمیه سزادر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

عربی کلمه لرده قرأت اوزکرمه‌سندن معنا باشقه اولدیغی کبی برحرف زیاده ونقصانندن ده کوب وقت، خلاف مقصود معنانی منتج اولدیغی ظاهردر [٤٠].

هربرکشینك سوزینه اعتماد ممکن اولمادیغی کبی، هربرکتاب ایله ده عمل ایلمك جائز دکلدر. حتی کتابی مقبول اولور ایچون صاحبینك عالم وکامل ومقبول اولمه‌سی هم کفایت ایلمای، کتابینك مذاق علما نظرندن کیچوب، نفس کتاب حقنده ارباب دقت طرفندن مقبولیت ایله شهادت ویرلمك شرطدر. نه‌قدر مشایخ واردرکه کندیلرنی تعظیم وتکریم ایله یاد ایتدیکلری حالده کتابلرنی جرح ایتمشلردر. بوبحثنی تفصیل ایتمك سوزنی اوزون ایلر.

بوندن ظاهر اولدیغینه کوره غیر معروف ویاکه غیر مقبول کتابلرده، اوشنداق کتابلر طرفنده یازلمش ویاکه مجمعلرده کورلمش عبارتلره بناء ایدوب، حکم شرعی اعلان ایتمك، ویاکه کندینه خاص اولان عملی قیلمق، یاخود فتوی ویرمك، شرعا منهی دیه اعتقاد ایدلنه‌در. مگرده بوکبی شیلری، سوزلرك اصلارینه مراجعت ایلمك

[٤٠] مثلا سید محمد ابن عابدین، جامع الفصولین‌دن نقل ایدوب (لوطلق امرأته عند العدل فغاب عن البلد الخ) دیه مفرد عبارت ایله یازه‌در. ج ٤ ص ٥٢٥. متعدد نسخه‌لرنده بویله کورلدی. حتی که مؤلف العقود الدریة نام کتابینك حاشیه‌سنده هم‌بعینه اوشبو روشده یازمشدر. ج ١ ص ٢٩٧. اوشبوکا بناء ایدوب، برشاهد شهادتنه بناء طلاق ایله حکم ایدن امام‌لر اولدی. اما مراجعت ایتدیکمز جامع الفصولین‌ده جمع صیغه‌سیله «عند العدول» مثبت کورلدی. ج ١ ص ٥٩ قاهره‌ده ١٣٠٠ سنه‌ده مطبوع. بوندن آڭلاشلدیغینه کوره ابن عابدین نقلنده «و» حرفی توشمش اوله‌در. گرچه ابن عابدین بوعبارتنی ایکنچی شیء حقنده سوق ایلمش ایسه‌ده کوب کیمسه‌لر ایچون سبب اشتباه اولدی. (بوخصوصده قافقازیه مفتیسی حضرتلرینك تعلیقی واردر. تذییل‌گه مراجعت اولنه).

بابنده فقط فهرست مقامنده استعمال ایتمکده بأس اولمازسه کرك .

عربی کتابلرنی مطالعه ایدوب مقصودا ستخراج ایدچك قدر علوم عربیه دن حظ و نصیبی اولان قاضی و مفتیلر (امام وآخوندلر) ایچون صحیح البخاری ، جامع مسلم ، موطاء الامام مالك ، سنن اربعه ، کتب خمسه ، کبی معروف حدیث کتابلرنی ، وبونلردن صوك تصنیف ایدلن الطحاوی ، البزار ، الطبرانی ، ابن خزیمة النیسابوری ، ابن حبان ، ابویعلی ، الحاکم ، ابونعیم ، ابن عدی ، البیهقی ، کبی اکابر محدثین آثارنی استعمال ایلمك لازم دیه ظن ایدلنور . خصوصا حدیث وسننه تمسك ایلمك حقنده افندمز رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضرتلرندن ، نصیحت ووصیتلر صادر اولمشدر .

حالبوکه بوکبی معتبر حدیث کتابلری ، برمقداری فضلاء حنفیه طرفندن یازلوب ، واکثری هم حنفی مذهبنده اولان علماء طرفندن شرح ایدلمشدر . بوشرح وحاشیه لرده هربرحدیث شریفك احکامی مذهب حنفی ایله تطبیق ایدلنوب ، مثلا بوحدیث ، ایکنچی برفلان حدیث ایله منسوخ ، یاکه مأول ، یامقید ومخصوص ، دیه اصول حنفیه که موافق تطبیق ایدلمشدر .

برفتوی کتابندن مقصود استخراج ایدرلك قوتی اولان کیمسه نك شرحلری سببلی هر برحدیث کتابندن مرادنی آکلامق ینکل اوله چغنده شبهه اولماز . فتوی کتابندن تابدیغی سوزك مذهب صاحبی قولی ومرضاسی اولوب اولمادیغنده شبهه سی قالدیغی حالده حدیث شریفلرك معصوم کلامی اولدیغنده اطمئنان قلب ایله عمل ایدچکی معلومدر . بوکا ایسه طبیعتی سلامت کیمسه نك وجدانی شاهد اولور .

حالبوکه قرآن وحدیث شریفلرده وارداولان اوامر واحکام ، قصص وعبرتلردن معنا فهم ایدرایچون مطلقا مجتهداولمق لازم دکلدر . بلکه برمقدارنده اجتهاده موقوف اولسه ده اکثری هربرلغت بیلور کیمسه

معنا استخراج ایدر درجه سنده آچیق ومعلوم اولمقلقدر. بعض آیتلر واردرکه درست ترجمه لری سویلنگکی وقت، نه قدر شیلره شمولی اولدیغنی استخراج ایتمکلک، قریه ده اولان عواملرده ترددایتمازلر[١٤]. بوندن ایسه حدیث وخصوصا قرآن کریمك دقیق اسرار وعجیب نکته هم عالی معنالرنی متضمن اوله قینه خلل کلمای، بلکه بالعکس هرتورلی خلقك استفاده ایتمه سنی قابل اولدیغی حالده علماء راسخون کندی عجزلرنی اعتراف ایدچك مرتبه ده دقیق علملرنی هم حاوی اولدیغندن، کمالنی قات قات اثبات ایدلنور.

ایمدی حال بویله اولدیغنده، بر فرقه اذکیامزی وترقیلری مأمول اولان ارباب تحصیل و شاگردلرمزی اساس شریعت ودلیل حقیقت اولان قرآن وحدیث علملری ایله مشغول اوله قلرینه سدچیگوب، و بونلرك محروم قالمقلری ایچون انواع فیلسوفلکلر کوستروب، مانع ترقی اولوب، طورمقمزك عاقبتی فائده سز اولسه کرك. چونکه بوکونك صبی وبالالری کله چك کونك آغا وبابالری اوله چقلردر. شونکچون بونلری سراب دولقونلری ایله اواره وحیران ایدوب طوتمای، بلکه معارف منبعندن ظاهر اولان دگزدن حصه مند ایتمك افضلدر. بزم بیلدیکمز ودرست دیه اعتقاد ایندیکمز اوشبودر. اما کوب بیلوچی

[١٤] مثلا بنی اسرائیل سوره سنلک آتاوآنایه حسن معامله ایلمك حقنلک وارد اولان آیت شریفه نك ترجمه سنی: «اگرده بریسی یاکه ایکیسی ده قارتلغه ایرشورلرایسه هیچ طارلمه کز، وخاطرلرنی قالدررلق سوز آیتمه کز!» دیه بیان ایندکلک، سوکمك، صوقمق، ممنوع ایدیکنی، خواه خواص، خواه عوام اولسون جمله سی فهم ایدلک بیلور. حتی خلقمز وخصوصا کوب عالملرمز اجتهاد دعواسنی ایتمادکلری حالدلک اثبات مدعی ایچون قرآن وحدیث شریفلره تمسك ایندیکلری کوروله در. بوندن ایسه بوکیمسه لرك، بزم یازدقلرمزی تصدیق ایتدیکلری معلوم اولور.

Из фондов Российской национальной библиотеки

وكوب كورمشلرك فكرلرى بلـكه باشقه روشده اولور. لـكن بونلر ايله خصومتمز يوقدر بلـكه:

« نحن بما عندنا وانت بما ✻ عندك راض والرأى مختلف »

ديمكله اكتفا ايده مز.

بشنچى فائده

مسائل ايله احوالى تطبيق

قطعى و آكا قريب اولان دليللر ايله اثبات اولنمش احكامه اوزگرمك اولمازسه ده، آندن باشقه لرده بعضيلرنده اسبابلر اوزگرمك جهتندن حكملرگه تغيير كلمك هم واقعدر. زمان اوزكرمك سببندن حكملرك اوزكرمه سنى فقهاء عظام هم اعتراف ايدرلر. اصحاب ومجتهدلر آره سنده واقع اولان مسئله لردن بوكا برقدر مثال تابمق مشكل اولماز. شونك ايچون هر زمان وهر مكان يعنى لا اقل هر ولايتده، احوال اوزرينه احكام شرعيه نى تطبيق ايدرك فتوى ويرمه يه قدرتى اولان عالملرك بولنمه سى لازمدر. اگرده بويله درجه ده بر كيمسه اولنماز ايسه، بويله كمالنى تحصيل ايتمك شول طرف علماسى حقنده فرض كفايه اولور.

زمانمزده و مملكتمزده نه قدر شيلر اختراع ايدلديكى كبى، كتابلرده يازلان مسئله لردن بر مقدارينك وجودينه هم احتمال قالمامشدر. وبعض مسئله لرك مأمور ياكه منهى اولمه لرينك سببلرى تمام بتوب، بويله سببلر ايكنچى بر مسئله لرده كورلميه باشلانمشدر.

اوت آربه لرى، واپور وپاراخودلر، تلغرام وتلفونلر، استرخاواى

Из фондов Российской национальной библиотеки

وویغرشنی بیلینلر، بانقه وخزینه‌یه مخصوص سند ایله اولان معامله‌لر، خاتونلرك سفردن ومسجدده یورمكدن ممنوع اولمقلری وغیرلر، دیدیكمزه بر رمثال اوله بیلورلر. مقصدمز ایسه استقصاء اولمادیغی ایچون هركیم اوزی فكرلب تابار. تلاحق افكار وتتابع انظار وتحمیر آراء سببندن كله‌چكده نه‌لر اختراع ایدلنه‌چكنی آنجق الله تعالی كندیسی بیلور. بو كبی مسئله‌لرده آزمی كوبمی حكم شرعی‌یه نسبتله بر قدر اوزكرمك لازم كلور. بونی حل ایتمكله مكلف اولانلر البته ورثة‌الانبیاء منصبنده اولان عالملر اوله‌چقدر.

ذكر ایندیكمز مسئله‌لردن بعضیلرنده اهل اسلام آره‌سنده شول قدر تعامل ایدلمكده‌دركه اگرده شرعا منهی اولنور ایسه گناهندن نسمهٔ واحده خلاص اوله بیلماز. بونلر ایله معامله‌نی بر مقدار آدملر بیلوب ایندیكاری حالده، اكثری تجاهل ایدرك قیلمقده‌لردر.

ایمدی، بویله عموم بلوی اولان مسائل حقنده تفتیش وفتوای شرعی بیان ایلمك وظیفه‌سی، دیدیكمزچه عالملره عائد اولسه كرك. چونكه اهل اسلام حالینه واقع اوله‌چق شیلری مهمل طوتمق واحكام شرعیه‌نی معطل ایتمك بعثت وانتظام عالم قاعده‌لرینه خلاف ایدیكی شبهه سزدر. واجبلرك مقدمه‌لری هم واجبدر، دینلمش سوز راست اولور ایسه، عالملرمز ایچون بر قدر دولت نظاملرنی، گرچه باشقه‌لردن صوروب اولسه‌ده بیلمك لازم اولور. مثلا بعض تلغرافلره ذره قدر امنیت ایدلمدیكی حالده بعض برلرینه مبایعونلر ایچون امینت ایدلنور. شونك ایچون دولت طرفندن موضوع وتصدیق ایدلن نظاملر ایله آشنا اولمازدن مقدم، حقوق شرعیه ومسائل دینیه حقنده تلغرام مطلقا حجت ویا كه حجت دكل دیمك، درست اولوب یتماز. طبیبلر خبرلری حقنده اولان مسئله‌لرنی، محكمه‌لرك شهادت نامه‌لرنی، وغیری بونلر كبی ماده‌لرنی، احكام شرعیه‌گه تطبیق ایلمك ایچون نظام ودولت قانونلری

Из фондов Российской национальной библиотеки

ایله بر قدر الفت پیدا ایلمك لازم اولور. حتی که بعض مسئله‌لر واردرکه حقیقتنه اطلاع ایچون علم جغرافیه بیلمك اقتضاٴ ایدر.

آلتنچی فائده

(نکاح — طلاق)

اداره‌ٔ اسلامیه‌نك فصل ایتمکده اولان نکاح وطلاق دعوالری، دمشق، بغداد، غرناطه، قرطبه قاهره، وسائر ولایتلرده اولان خلیفه‌لر، پادشاهلر زمانلرنده قطع ایدلن دعوالره؛ ویا که قاضیخان، خلاصة الفتاوی، کبی کتابلر تألیف ایدلن عصرلره هیچ مقیس دگلدر. چونکه قضا وفتوی نقطه‌سندن قارالیغنده قاضیلره متعلق اولمیان مسئله‌لرك، کوبلرنی اداره‌ٔ اسلامیه تفتیش ایتمکده‌در. چونکه بونکله مأمور اولمشدر. طلاق ونکاح حقنده بعض مسئله‌لر واردرکه واقعه‌ده کندینك تعلقی اولمادیغی کیمسه‌نك مرافعه‌سنی، ذکر ایتدیکمز مملکتلر وعصرلرك قاضیلری برنچی مرتبه‌ده رد ایتدکلری حالده، اداره‌ٔ اسلامیه برنچی درجه‌ده قبول ایدوب تفتیش ایتمکده وفوق الحد اجتهاد صرف ایدوب، نتیجه‌سنی طلب ایلمکده‌در.

صوك زمانلرده اداره‌ٔ اسلامیه‌نی اشغال ایدن مسئله‌لرك بری، زوجلری غائب اولان زوجه‌لر طرفندن نکاحلرنی فسخ ایتدرمك حقنده اولان شکایتلریدر. چونکه بر طرفدن بونلرك فقط رسما باغلانوب ده، باغلانمش کیمسه‌لرندن حسی ومعنوی فائده کورمای طورمقلرندن ظاهر اولان ضررلری، وملت اسلامیه نامنه کتورمکده اولان خسارتلری، بلاٴ مبین عد ایدلمیه لائق اولوب؛ ایکنچی طرفدن کندیلرینك فریاد وفغانلری، آه واستغاثه‌لری تاش یوره کلری یومشاتمقده‌در.

بویله دعوالردن کوبنی ، اقتضاء حاله کوره حکم شرعی اعلام ایتمك ایچون اداره طرفندن محله امام‌لرینه حواله ایدلمکده‌در. لکن بو کبی امام‌لردن بعضیلری، کتاب تتبع ایتمك کلفتندن قاچوب هیچ بر طریقله حکم ایتمه‌ای ، وبعضیلری هر نه قدر حکم ایدرلر ایسه‌ده ، حکم‌لرنی هیچ بر اصل وسند اوزرینه بناء ایتمای، بلکه جزافا یا که نظاماً ممنوع اولدیغندن شرعا نافذ دگل (دین‌گه آلمق ایله بیورمق ونفقه تقدیر ایلمك کبی) شیلر ایله حکم صورتی ترتیب ایدوب، وبعضیلری ده حکم‌لرنی طرفین‌گه یا که وکیللرینه اعلام ایتمای ، وبعضیلری غائب اولان مدعی علیه طرفندن وکیل نصب ایتمای اش کورمکده اولدقلرندن، دگل تهوین بلکه قات قات مشقت آرتمقده‌در .

واقعا بو کبی نکاح‌لرنی فسخده ، غائب ضررینه حکم ایتمك ، اوشنداق فسخ سببنی عجز عن النفقه کبی شیلر کوسترمك ، ماده‌لری حنفی مذهبنه نظرا موجب تردد واشتباهدر . لکن اداره اسلامیه کندی فرمانلرنده ، خصوص حنفیه مذهبنه بناء ایدرکه بیورمادیغندن وامام‌لرده دولت طرفندن فقط حنفی قاضیلری اولمق اوزره دگل ، بلکه شریعت قاضیلری صورتنده تصدیق ایدلدیکلرندن ، نه کبی مذهبه بناء ایدرك حکم ایلسه‌ده ، اداره اسلامیه رضالق کوسترمکده‌در .

نفس مرادی ومجرد فائده شخصیه ایچون ، تورلی ماده‌ده تورلی مذهبلره انتقال ایتمك نه قدر ممنوع ایسه ، ضرورت ملجئه وعذر شرعی اولدیغینه ، یاخود اصول شریعت واقتضاء احواله کوره ایکنچی مذهبلر ایله حکم وعمل ایتمکده بأس اولمادیغی ظن اولنور .

بوندن ظاهر اولدیغینه کوره مذهبدن مذهبه انتقال ایتمك شریعت اسلامیه‌یه کوره ممنوع اولمای ، فقط شرعنی تخفیف ودینی تهاون ایلمك ممنوعدر . اگر ده مذهبدن انتقال ایتمکده اوشبو حکمت تابلنور ایسه اول هم البته ممنوع اولور . والا ممنوع اولمق شویله طورسون ، شریعت

Из фондов Российской национальной библиотеки

امرنده بذل مقدرت وصرف ذهن ایتدیکی صرك، انتقالی مصلحت
کوروب انتقال ایدرسه مأجور اولسه کرك.

عجز عن النفقه صورتنده نائب شافعی نصب ایتدروب، فرقتله حکم ایتدرمك طریقنی عبیدالله بن مسعود صدر الشریعه حضرتلری حکایت ایلمش ایسه‌ده، بونی دستور العمل ایامك اداره‌ٔ اسلامیه ایچون متصور دکلدر. کچن «فائده» لری مرتب اوقومش کیمسه‌لره بونك سببی معلوم ایسه‌ده، بو اورنده دخی قسقدچه تصریح ایدلمکده ضرر اولماز. شویله‌که: دولت نظاملری اوشبو حالنده اولدیغنده، اداره‌ٔ اسلامیه ایچون شافعی نائب نصب ایلمك ممکن دکلدر. چونکه اهل اسلامه مخصوص اولان نظاملرده بویله (نائب) اسمنده ویاکه نائبلك وظیفه‌سنی مستلزم اولان عنوان ومنصب یوقدر. ایمدی بو کبی کیمسه، اکرده اولور ایسه محله اماملرندن اوله بیلور. حالبوکه محله اماملری کندی خدمتلرنده نظام نامه‌لره کوره، نائب دگل، مستقللردر. بوندن اوستون، اماملرنی نصب ایتمك اداره وظیفه‌سی اولمای، بلکه اهالی انتخاب ایتمه‌کلرینه بناء ولایت محکمه‌سی وظیفه‌سیدر. اگرده بربر محله اهالیسی کندیلری ایچون شافعی امام انتخاب ایدرك حکومت طرفندن تصدیق ایتدرسه‌لر صدر الشریعة دیدکنچه عمل ایتدرمك بلکه میسر اولور. لکن بیکلر ایله محله‌لره شافعی امام نصب ایتدرمك مشکل اوله چغنده شبهه یوقدر.

خصوصا صدر الشریعه‌نك حکایه‌سی: «عامینك مذهبی یوق، بلکه نه کبی فتوی ویرلور ایسه آکا نسبتا شول سوز مذهب اولنور» دینلمش قاعده‌یه بناءً ایدلدیکی ظاهر اولورسه، کوب کیمسه‌لر طرفندن هضم اولنماز.

دیدیکمز دعوالرنی ینکل قطع ایلمك ایچون، ابتداء عقد وقتنده تعلیق ایله عقد ایتدرمك مصلحت ایدکنی بعض کیمسه‌لر طرفندن اداره‌ٔ اسلامیه اوزرینه عرض ایدلمشیدی. لکن دستور العمل

Из фондов Российской национальной библиотеки

ایلمازدن مقدم، بو خصوصده علماء کرامك فکرلرنی استفسار ایتمك
مناسب کورلوب، اداره‌ده باش مدیر مفتی الاسلام حضرتلری طرفندن
متعدد محللره مکتوبلر ارسال ایدلنوب، مطالعه‌لر استفسار ایدلدی.
بومکتوبده غائبلر خصوصندن باشقه، دیکرماده‌لرهم درج اولنمشیدی.
شونك ایچون بعض جوابلرده متعدد ماده‌لرك جمله‌سندن بحث
ایدلدیکی کورلور.

ایمدی، مذکور مکتوبلرك بارچه‌سی تلخیص ایدلنوب، اوشبو
اورنده «مقصد» نامی تحتنده درج اولنور. مقبول عذرلری اولانلر
ایله، امور مسلمین ده اهتماملری یوق کیمسه‌لر مستثنی اولدقلری
حالده، مکتوب کوندرلن علماء کرام، ذمه‌لرینه لازم اولان خدمتلرنی
اداء، وکوکللرنده اولان مطالعه‌لرنی بیان ایلمك بابنده سعی جمیل
ایتمشلردر. جزا هم الله خیرا.

مقصد

(برنچی قسم)

مفتی الاسلام حضرتلری طرفندن استفسار

اوشبو صوك زمانلرده روسیه دولتی کیکایوب، یول یورمکار
ینکللشوب کتدیکندن، کسب واش ازلب، اهل اسلامدن هم کوب
کیمسه‌لر، یراق ولایتلره کتمکده‌لردر. وبعضیلری محکمه‌لر حکمیله نفی
ایدلمکده‌لر. بو روشده چیت اورنلره کتمش ویا که ییبارلمش کیمسه‌لردن
کوبلری، بوطرفده اولان خاتونلرینه نفقه‌لك ییبارمای عاجز ایدوب
طوتدقلری، بعضیلری ایسه ترکلك ایدن اورنلرنی ده خبر ایتمادکلری،

Из фондов Российской национальной библиотеки

حتی بعضیلری وفات اولوب ده افنیسیالنی روشده خبرلری بو طرفه ینشمادیکی، محکمهٔ شرعیه‌نك اشلرندن معلوم اولمقده‌در. بناء علیه بو کبی کیمسه‌لرك بوطرفده تمام باشلك حالنچه، یاکه صبی بالالری ایله قالمش خاتونلری، اوزلرینك مشکل حاللرندن بیزوب آولدن آوله، ایشکدن ایشکه، رزق ازلب یورمکلرندن عاجز اولوب، ایرلری ایله اولان نکاحلرنی فسخ ایتدرمکنی محکمهٔ شرعیه‌دن صورایلر.

محکمهٔ شرعیه‌نك ایتدرمش تفتیشلرینه بناء، بو کبی خاتونلردن بر قدرلرینك دعوالری اساسز کورلسه‌ده، اما کوبلری شبهه‌سز مظلوم وقزغانچ حالده ترکللك ایتدیکلری معلوم اولمشدر.

حالبوکه بوندای خاتونلرك دعوالری، محکمهٔ شرعیه‌ده کوندن کون آرتوب وکوبایوب واردیغندن کله‌چك زمان حاللرنی حساب ایلمك لازم کورلمشدر.

بو مسئله‌نی بوندن مقدم هم «بخارا» علماسی اعتباره آلوب، نکاح دعواسنی ینکل اوزمك ایچون دورت تورلی شرط ایله عقد ایتدرمکنی موافق کورمشلردر. اوشبوکا مناسب بزلرده هم برنچه شرطلر ایله عقد ایتدرمك لازم ایدلسه، خاتونلر حالی طنچ اولمیه، دعوالرینك اوزلمیه سبب اولور ایدی، دیه ظن ایدلنه‌در.

مثلا ایر ایله خاتون آره‌سنده ابتداءً عقد یورتکان وقتده، برنچی: خاتوننی نفقه‌گه محتاج ایدوب چیت غوبرناوا وبلوسنده کیدوب، برسنه‌دن آرتق طورماز. ایکنچی، محکمه‌لر طرفندن نفی ایدلنسه خاتوننی نکاحنده باغلاب کتماز. اوچونچی، شریعته خلاف روشچه قیناماز وقدرتی قدر نفقه‌نی منع ایلماز ودائم ایسرتکچ ایچماز. دورتنچی، شریعت بیورغان روشده تربیه ایدرلك بایلغی وقدرتی اولمادیغنده اوستینه ایکنچی خاتون نکاح ایلماز. اوشبو دورت شرطدن قانغی برینه‌گنه خلاف ایدرسه‌ده محله امامی حضورنده دعوا ایدوب، محکمهٔ شرعیه فتواسیله

Из фондов Российской Национальной библиотеки

اوزاوزنی بر بائن طلاق ایلمك، خاتونك اختیارنده اولمق شرطیله عقد ایتدرلسه موافق اولمازمی ؟ . وبونکله جمله اماملرنی الزام ایلمك حقنده تدبیر ایدلسه شریعته خلاف کورلمازمی ؟ . ویاکه بو حقده ایکنچی بر ینگل ومصلحت یول تابولمازمی ؟ .

بناء علیه بنم بومکتوبمه قارشوکندی مطالعه وفکرلرکزنی یازوب، کلهچك ینوار باشینه قدر محکمهٔ شرعیهگه کوندرمهکز لازم اوله در .

١٨٩٦ سنه ٣ نچی سنتبر ٧٣ نچی نومر «اوفا» .

ایکنچی قسم - جوابلر

١

بو زمانه قدر مملکتمزده منکوحه خاتونلرك ایرلرندن نفقهسز قالوب، بالا واتباعلری ایله نفقهگه محتاج اولوب، کالمعلقة طوردقلری مشافهة ایله معلومدر . خصوصا بزم قریه مزده فابریکلر اولدیغندن چیتدن فابریکه خدمت ایچون کلن ایرلر، قریهمزدن خاتون آلوب، خدمتلرندن چقدقلرنده نفقهسز تاشلاب کیدهلر . نچه ونچه خاتونلر نفقهدن عاجزه اولوب ایکنچی ایرگه نکاح ممکن اولمادیغندن کوب فساده مفضی اولهدر . عقد وقتنده خاتون فائدهسینه امر بالیدنی شرط ایدرگه محکمهٔ اسلامیهمز طرفندن اذن یوقلغندن جرأة هم قیله آلمایمز . بس اوشبونك کبی ظلمنی دفع ومصلحت عامه وقطع دعوی هم تسهیل تفریق ایچون اوشبو یازلمش شرطلر ایله عمل قیلنسه کتب معتبره روایتلرینه موافق وشریعته هم مطابق اولور . بو شرطلرك بعضیسی عقد مقتضاسندن وبعضیسی عقدکه ملائم اولدیغندن نکاحك صحیح وشرطلری جائز اولدیغنده شبهه یوقدر . ابتداء خاتون طرفندن شرط ایدلنوب عقد ایدلنسه،

Из фондов Российской национальной библиотеки

روایتلر (٥، ٦، ٧، ٨، ٩، ١٠) گه موافق اولورده تعلیق النکاح بالخطر اولمای، باسکه تعلیق الطلاق بالشرط اولور. بونده ایسه نکاح ایله شرط هر ایکیسی جائزدر. شوکا بناءً اگرده ایر، اوزینك ایلەش شرطینه وفا ایتماز ایسه، طلاق بائن اولمقده خاتون اختیارلی اولور. الحاصل فتاوی کتابلرینه مراجعت ایله اوشبو شرطلر ایله ایدلن عقد نکاح درست وشرطلر قوننده، دیه بیلەمز. بو طرفده اولان علماء هم بونی معقول کورەلر. لااقل ناکحك حالینه نظرا شرط ایدلنور ایسەده فائده اولورایدی. روایتلر: (١، ٢، ٣، ١١، ١٢).

آخوند ومدرس برهان الدین بن نصرالدین. ٢نچی اوکتابر ١٨٩٦ سنه. سینکلی مضافاتنده «ضیاء باش» قریه سنده.

٢

«بخارا» ده دورت تورلی شرط ایله ایدلن نکاحلرده، اصل نکاح درست اولوب، شرطلری ثمره سزبلکه باطلدر، روایت (٤). شونك ایچون بوکبی شرطلر ایله عقد ایتدرمك، بزم فهممزه کوره فائده سزدر. هم (فانکحوا ما طاب لکم من النساء مثنی وثلث ورباع) آیت جلیله‌سینه ده خلاف اوله‌در. اما مضطر خاتونلرنی تفریق ایدر ایچون بوندن باشقه ینکل یول بار. یعنی امساك بالمعروف اولمادی ایسه، تسریح بالاحسان واجب اوله‌در، روایت (١٣). بزم مملکتمزده نکاح، طلاق، میت وغیری بونلر کبی مسئله‌لرده هر بر امام اوز محله سنك قاضی منزلنده در. وهر امام اوز محله سنك اولان حادثه‌لری بیله در. روایت (١٥) منفی اولانلر مجرد عناد ایله خاتونلرنی خام ایتمای اون سنه طورانلری وار، خاتون ایکی اوچ بالاسی ایله کشینك خدمتنك عمر اوزدره در. بعضیلرینك ایرلری ایکنچی خاتون آلمشلر. ایمدی،

Из фондов Российской национальной библиотеки

اوشبو کبی ماده‌لرده امامل‌ر قاضی حکمنده اولوب، تفریق ایتسه‌لر ممکن اولور. قاضی تفریق ایتدیکی صورتده کمال مهر لازم اولدیغندن ایرلر بلکه اوز فائده‌لری ایچون اوز اختیارلری ایله خلع هم ایدرلر، روایت (۱۶). ینه فتح القدیرده نفقه قالدرمیان غائب خاتونلرنی، اثبات عجز طریقندن باشقه فقط نفقه ایله تفریق ممکن ایدیکینه اشارت ایده‌در. تعذر نفقه سببلی شافعیلر فسخ قیله‌لر، اما حنفی مذهبنده فسخ اولماز ایسه ده (ولا تضاروهن لتضیقوا علیهن سرحوهن بمعروف ولا تمسکوهن ضرارا لتعتدوا) آیت جلیله‌سی اشارتنه بناءً تفریق ممکن اولور. هم (ان یقتلوا او یصلبوا او تقطع ایدیهم وارجلهم من خلاف او ینفوا من الارض) آیتی مضمونیچه منفیلر میت حکمنده اوله‌لر. روایت (۱۴).

امام و مدرس حافظ الدین بن نصر الدین. ۵ نچی سنتبر ۱۸۹۶ سنه. اورزوم مضافاتنده «برانکی» قریه سنده.

۳

امر بالید شرعا درستدر روایت (۱۷، ۱۸، ۱۹)؛ زوج اولان کیمسه، وقت عقدده مدت تعیین ایدوب، شومدتده نفقه قالدرمای غائب اولورسه‌م، یاکه جنایت شرعیه‌دن باشقه ضرب قیلسه‌م، ایستدکلک وقتکده اوزکنی طلاق ایتمکده اختیارلی سن دیسه، شرط تابولدیغنده اوز اوزنی طلاق ایدرگه زوجه‌سی اختیارلی اولور. مکتوبده بیان ایدلن شیلر ایله محله امامل‌رنی تکلیف ایتمکله فتنه وفسادنی قطع ایدرکه سبب اولدقلری ایچون امراء مسلمین بلکه مأجور اولورلر، دیه ظن ایدلنور روایت (۲۰).

آخوند و مدرس شرف الدین بن حبیب الله الپاتیی. ۲۳ نچی اوکتابر ۱۸۹۶ سنه. پینزا بلده سنده.

٤

بو دورت تورلی شرطدن اولکیبس ایله عقد ایلمك درست دیه فکر ایدەمز، اما باشقه شرطلر نزاعه سبب اولور. چونکه آیرلەسی کلن خاتون، نیچوك اولسه ده اوز اوزنی ایرندن صوقدرر، شاهدلر اولور، شاهدلرنی تزکیه ایتمك مشکل اولور (؟). اوشنداق ایکنچی خاتون نکاح ایدرگه قصد ایدن کیمسه، بن تربیه ایدرکه قدرتم وار دیبور. خاتونلرنی تربیه قیلورغه قدرتی یوق ایدیکنی بیلمك هم مشکل اولور. باز قولمزده اولان کتابلرده بو یله شرطلر ایله عقد ایدرگه صریح روایت تابولمادی.

امام ومدرس عبدالرحمن بن اسماعیل الاوتامیشی. قزان مضافاتنده «قشقار» قریه سنده.

٥

ذکر ایدلن ماده‌لر موافق کورله‌در. الزام ایدلنسه هم خلاف اولماز. لکن هر عقدده اولمای شخصینه نظرا اولنسه بلکه مناسب اولور ایدی. ظن ایدەمز.

آخوند ومدرس فیض الرحمن بن احمدجان. ۲۲ جمادی الاخیرة ۱۳۱٤ سنه. بیری مضافاتنده «اچبوله» قریه‌سنده.

٦

مذکور شرطلر ایله عقد ایتدرمك دیارمزه نسبتله غریب شیٔ کورله‌چکی معلوم ایسه‌ده، لکن عذر وضرورتنی فکر ایتکان بعدنده بو امرك زمانمزه نظرا مصلحت ایدیکی فهملنه. چونکه تورلی سببلر ایله یراق اورنلره کتمش کیمسه‌لرك خاتونلری نفقه‌که مضطر اولوب، سؤال

ایتمیه وباشقه شنیع امرلرکه مبتلا اولدقلری تجربه ایله ثابت اولمشدر. خاتونلرك شریعت نظرنده اولان حقلرنی اجراء ایتدرمك ایچون اجتهاد ایتمك امامللر ذمه‌لرینه لازم اولسه کرك. زوجلره خطابا (وعاشروهن بالمعروف) وارد اولمشدر. ای بالنصفة فی المبیت «مدارك». وبر حدیث شریفده: (اتقوا الله فی النساء فانهن اسری فی ایدیکم اخذتموهن بعهد الله واستحللتم فروجهن بکلمة الله فاوسعوا علیهن الکسوة والنفقة یوسع الله علیکم فی الارزاق یفسح لکم فی الاعمار کما تکونون یکن الله لکم) وارد اولمشدر. شرط وتعلیق فقهاء سوزلرینه ده موافق اولسه کرك، روایت (٢١،٢٢). اوشنداق ایکی خاتون تربیه ایدرلك قدرتی اولمایانلر حقنده اولان شرط: (وان خفتم ان لا تعدلوا فواحدة) آیت جلیله سینه موافق اولسه کرك. ایمدی زمانمزده خلق بیك وفاسزدر، غائبلری شویله طورسون، حاضر اولانلری هم نفقه وکسوه خصوصلرنده قصورلق ایده‌لر. کوبلری آشاب ایچوب سفاهتده عمر اوزدروب، خاتونلری جانلرینك سلامت قالمقنی الوغ غنیمت وفرصت بیلوب، یاش وقتلرندنبرو، نه قدر قول کوچلری ونه قدر اجتهادلرنی صرف ایدوب، وجوده کتورمش جان برابرنده عزیز اشیالرنی، کندیلرینی برنچی درجه ده قهر وجفا ایدن زوجلرینه ویروب خلع اولنه‌لر. بو معامله‌لرنی شریعته موافق دیبورگه اقتدارمز یوق. نشوزك اکثری ایرلر طرفنده ایدیکی تجربه ایله معلوم اولدیغی حالده میتریقه دفترلرینك طلاق فصلنده، طلاق یوق درجه سنده اولوب، جمله فرقت خلع صورتنده یازلمه‌سی، بزم دیدیکمزه شاهد اولور. انسانلق وشریعته خلاف اولان بوندای امرلر ایچون جماعه‌مز مسئول اولنه‌چغمزدن خوفمز الوغدر. آیت کریمه ده: (ولا تعضلوهن) وارد اولمشدر. العضل الحبس والتضییق «مدارك». اوشنداق: (واخذن منکم میثاقا غلیظا) تفسیرنده، مدارك، عهدا وثیقا وهو قول الله تعالی فامساك بمعروف

اوتسریح باحسان والله تعالی اخذ هذا المیثاق علی عباده لاجلهن فهو کاخذهن ، اوقول النبی صلی الله علیه وسلم استوصوا بالنساء خیرا فانهن عوان فی ایدیکم اخذتموهن بامانة الله واستحللتم فروجهن بکلمة الله ، دیمشدر . بوڭا مناسب روایتلر (۲۳،۲۴) .

آخوند ومدرس ضیاء الدین بن المولوی جلال الدین . ۹ نچی نویابر ۱۸۹۶ سنه . مینزله مضافاتنده « شغای » ده .

۷

خاتونلرڭ مظلوم ایدیکلرنده شبهه یوقدر . حتی که اوزی نشوزلك ایتدیکی حالده خاتوننی قیناب ، جفالاب ، بار نرسه‌سنی قالدروب کتمیه مجبور ایتمك عوام آره‌سنده عادت اولمشدر ٥ روایت (۲۵) . اوشنداق نفقه‌سز قویوب یورمك ، ایچوب ایسروب ، نکاح بوزلوردی سوزلرله خاتونلرنی سوکمك وقینامق بیك شایعدر . فرقت وطلاقنی خاتون اختیارینه ویرمك شرعا هم جائزدر ٦ روایت (۳۰۷) . لکن بو صورتلرده طلاقنی خاتونلر تصرفینه ویرمك لازم اوله‌در . بو ایسه الله تعالانك طلاقنی ایرلره تفویض ایدوونده اولان حکمت واسراره خلاف کوره‌در ، روایت (۲۶) . چونکه بو فکر نظام اولور ایسه البته اوچ طلاقدن برینی زوج اوزینك زوجه‌سی تصرفینه ویرمك حقنده مضطر اوله‌در . ایکنچی ٦ کبار آره‌سنده اولان عقدلرده مذکور عبارتلرنی اجراء ایلمك سبب کدورت اولور . اوچونچی ، زوج وکیلینك قبولی کافی اولمای ، بلکه مذکور امرلرنی زوج قبول ایدوی حقنده شهادت نامه‌گه احتیاج اولور ، بو ایسه امامل ایچون الوغ مشقتدر . شونك ایچون بو امر امامل رأینه تابشرلمه‌سی مناسب کوره‌در . امامل ٦ اکرده زوجان حالی اقتضاء ایدر ایسه ، ویاکه طرفان کندیلری

اوتنورلر اولسه، اولوقتده بویله تعلیق ایله عقد ایدرلر. اوشنداق شافعی مذهبنک اولان کیمسه آخوند ونائب نصب ایدلنسه ضرورت وقتلرنده آندن حکم ایتدرمك ممکن اولور. روایت (٢٧، ٢٨).

آخوند ومدرس عبد الجبار بن زبیر. ١ نچی جمادی الآخرة ١٣١٤ سنه. مینزله «تلانچی تماق» قریه سنده.

٨

بوندن صوك اوله‌چق عقدلرده بعض شرطلر اوزره اجرا ایدلمه‌سی شریعته خلاف اولمای، بلکه حالمزه نظراحاجت دیه حساب ایده‌مز. بزایسه یکرمی اوچ ییل امامتلکده ایلمش تجربه‌مز ایله اوشبو ماده‌لرده خاتونلرنی مظلوم ومبتلا تابدق: ١) نه سبب ایله اولسه‌ده یراق اورنلره کیدوب معیشت ایدن کیمسه‌لرك بو طرفده قالان خاتونلری نفقه وباشقه شیلر حقنده مشقت کوره‌لر. حتی بعضیلری چیت کیمسه‌گه قوشلوب معیشت قیله‌لر. وبعضیلری فاحشه‌لك ایدوب، دین ودنیالرنی ویران ایده‌لر. کرچه بو خاتونلردن بعضیلرینك اقربالری اولسه‌ده، ایر خاتوننی تربیه ایدرکه آغرسنه‌لر. لکن ایکنچی ایرگه‌ده واره آلمایلر. شونکچون بوبیچاره‌لر بختلو حیوانلردن بختسز اولوب، دنیادن کیده‌لر. ٢) بردن آرتق خاتون نکاح ایدن کیمسه‌ده برینی جفالاب طوتمق عادت حکمنده‌در. بر وقتده قوالاب آتاسینه یباره‌ده تکرار باروب آلمایدر. خاتون نفقه صوراسه ویرمای، نکاحدن خلاص اولونی صوراسه یبارمای، بخشیلرك وعظلرنی ایشنمایدر. بو خاتون، اوزینه هیچ کرکماز اولدیغی حالده فقط اوصاللغی ایله خاتون عمرنی ضائع ایده‌در. ٣) بعض کیمسه‌لر، خاتونلری کامل اطاعت ایله خدمت

Из фондов Российской национальной библиотеки

ایتدیکلری حالده، اوزلری یاراتمادقلری سببندن، انواع جفا قیلەلر. بی طاقت اولدیغندن خاتون خلع اوتنەدر. باشی خلاص اولسون ایچون جمله مال ومنالنی فدا اید در. حالبوکه نشوزلك ایرنك صرف اوزندەدر. بویله شریعت تعلیماتنه خلاف اشنی قیلدقلری ایچون ایرلری، وبیله طوروب منع ایتمادیکلری ایچون محله امامری، بو کبی عیب وگناهلرده مشترك اولسەلر کرك. شونکچون بونلر حقنده بویله تدبیر ایتمك مناسبدر. حالبوکه تعلیق ایله نکاح ایتدرمك بخارا طرفینه مخصوص اولمای، عربستان وآناطول هم غیری مملکتلردەده واردر. لکن، نفی اولنسەم دینلمش شرط اورنینه «اگرده بنم طرفمدن نفقه یتشمای بر سنه طورسه، اختیارلی اولسون» دیه تعبیر ایدلسه کفایت ایدر ایدی. بلکه بنم ظنمه بناءً بویله شرطلر وفلانلر ایله تعلیق ایتمای، فقط طلاقنی تفویض ایتدروب، نکاح قیلدرمق مناسبدر. مثلا: «هر وقتده اختیارم اوزمده اولمق شرطیله اوزمی خاتونلغه ویردم» دیه ایجاب ایتدیکنده زوج قبول ایلر. یاکه وکیللری بویله ایدرلر. بن اوزم بویله عقدك احکامنی طرفینه بیلدروب، رضا اولدقلری بعدنده میتریقەکه یازوب طرفین وشاهدلردن امضاء ایتدروب بعض وقتده عقد ایلهم. خاتونلرك انسان بالاسی ایدیکلرنی بیلمیان کیمسەلر ایچون بونك شفاسی وار ایدیکنی تجربه ایدوب بیلدم.

امام ومدرس موسی بن فتح الله. ١ نویابر ١٨٩٦ سنه. ویرخورال «آخوند» قریه سنده.

٩

بو کبی اشلر حقنده قایغو ایدوب، عالملردن فکر صوردیغکز

Из фондов Российской национальной библиотеки

ایچون شادلاندق . انشاء الله عالملرمز بخشی مصلحت ویررلر ، دیه امید ایده‌مز .

عسکری آخوند حمید الله بن عبدالحمید الخالدی . ۱۴ نویابر ۱۸۹۶ سنه . « پیتربورغ » .

۱۰

نفقه ویرمکان سببلی زوجه‌نی تفریق ایتمك شافعی مذهبنه مخصوصدر . بو خصوصده شافعی مذهبنده اولان کیمسه‌نی نائب نصب ایتدکدن باشقه طریقنی صدر الشریعه ذکر ایتمایدر . مذهبدن انتقال ایلمك ممنوعدر ، روایت (۳۰) . ابتداء زوجه طرفندن ذکر ایدلنوب شرط ایله عقد ایدلسه خاتونلر آره‌سنده دلیلسز دعوی کوب ، ومحکمهٔ اسلامیه‌یه هم امامله تشویش الوغ اولور .

امام ومدرس محمد بن علی . ۱۳ نویابر ۱۸۹۶ سنه . ممادش مضافاتنده « صاتش » قریه‌سنده .

۱۱

شریعتمزده برنچی درجه معتبر اولان عدالت ، مساوات ، حقانیت ، قاعده‌لری ، زمانمزده زوجان آره‌سنده تمام اونودلمش درجه‌سنده‌در . بز ایسه عوام ایله برگه عمر ایتدیکمز سببلی نه قدر مظلوملرك ، کوز اوکمزده آغلادقلرنی کوروب ، تأسف ایده‌مز . شوکا کوره بویله شرطلر ایتدرمك ضرور ظن ایده‌مز . لکن برنچی شرطده « قدرتی قدر » قیدی ، واوچونچی شرطده « دائم » قیدی لزومسز کورله . چونکه شریعته

کوره نفقه حقوقی مضبوط اولدیغندن «قدرتی قدر» دیمك فائده‌سزدر.
اوشنداق بعض کیمسه‌لر نادر سکران اولورلر، لکن شول وقتده
کندیسندن اهل بیتی سلامت قالمق شویله طورسون، بالکه دین وایمانی
سلامت قالماز درجه‌سنده قباحت سوزلر سویلرلر. شونك ایچون بو شرطده
«ایسرتکچ ایچوب حقسز یرده اهلنی تحقیر ایلماز» دیه تعبیر ایدلمك موافقدر.

آخوند غلمان بن ابراهیم الکریمی. ١٦ نویابر ١٨٩٦ سنه.
بوگلمه مضافاتی «مینلیبای» قریه‌سنده.

١٢

بو دورت شرط کوب مشکللرنی حل وضررلرنی قطع ایدرگه سبب اوله‌چغندن باشقه، قرآن شریف آیتلرینك اشارتلری مقتضاسیدر. مثلا: (ولا تمسکوهن ضرارا) (ولا تضاروهن) عموم خاتونلرنی ضرار اوزرنده امساکدن نهی ایده‌در. کرچه بعض مفسرلر «هن» نی مطلقه ومعتده‌لره ارجاع ایتسه‌لرده اویله تفسیر ایتمك فقط آیتك ورودنی ملاحظه ایتمکدن اولمشدر. یوقسه آیت کریمه‌دن عام معنی مراد ایدیکی معلومدر. اوشنداق (اسکنوهن من حیث سکنتم) آیتنده، آیت کریمه‌نك ورودنی ملاحظه ایتمك سببندن مطلقه ومعتده‌لر مراد دیه تفسیر ایدلنلر اولسه‌ده، فقهاء کرام وغیرلر، بونلر جمله‌سندن البزازیه وانوار التنزیل صاحبی اطلاقنه ذاهب اولمشلر. برسنه یاکه آلتی آی، خواه اختیاریله خواه اختیارندن باشقه، خاتونینه نفقه ویرمای طوتماق البته ضرار ایله امساك اوله‌در. اما وجه شرعیدن باشقه قینامق وعدالت ایله تربیه ایدرکه اقتداری اولمادیغی حالده بردن آرتق خاتون آلمق خصوصلرینه کلنچه، بوروشده وجهسز قینامق عواملی کوب.

Из фондов Российской национальной библиотеки

آتینه آچوی کلسه ده خاتونندن انتقام آله‌در. شرعی ضرورت اولمادیغنده، خاتوننینه بر دنیاوی امر حقنده، یاکه خاتوننینک آتا وآنا هم اقرباسینه، آچواید وب خاتون اوستینه خاتون آلمق عادتی شائعدر. حالبوکه کوبلرینک خانه‌لری ده برگنه اوله‌در. بو اشلر ایسه فقط خاتونلری تعذیب ایتمک وضرار ایله امساکدر. (مثنی وثلاث ورباع) حکمی ایسه، تربیه‌گه قدرت اولمقله مشروطدر. چونکه (وان خفتم ان لا تعدلوا فواحدة) دیه بو شرط تصریح ایدلمشدر. شونکچون آیت کریمه‌نك خاتمه‌سی دورتنچی شرطنی اقتضا ایله‌در. اوشندناق بو شرطلره فقهاء کتابلرنده هم حجت تابلنور، روایت (۷۰۳). گرچه والنکاح لا یصح تعلیقه بالشرط دیسه‌لرده، بوندن مرادلری تحصیل ممکن دکل یاکه تحصیلی موهوم اولان شرطلر اولسه کرك. شارحلرك مثال کتورمکلری بونی آچیق بیلدره‌در، یاکه ابتداء تعلیق مراد اولور، بو ایسه نکاحدن قبل اولنه‌چغی ایچون البته درست دکلدر. ویاکه طلاق شرطنه تعلیق ایتمکدر، بو ایسه نکاح موقته راجع اولدیغی ایچون صحیح اولمادیغی ظاهردر. حاصل کلام بو مسئله‌نی تدقیق ایتمك البته لازمدر. بو کبی خاتونلر حقنده ضرورت وابتلاء عام اولدیغندن بر ر چاره‌سنی قارامق واعتناء ایلمك فرض درجه‌سنده‌در. دیارمزده شافعی قاضیلری، ویاکه مجتهد اولان حنفی قاضیلری تابولمق مشکل ظن اولنور. شونك ایچون کندی فکرمزنی بیان ایتدك. دخی عجز عن النفقه ایله تفریق ماده‌سنده، فرقتك اصل حکمتی ترك انفاق اولورغه تبوش ایدی. شونك ایچون فقهانك، غائبك عجزی معلوم دگل، دیدکلری شبهه‌لرینه زیاده تعجب ایده‌مز. چونکه ترك انفاق معلوم اولدیغنده، غائبك عجزی معلوم دگل ایدیکنده نه فائده اولور؟.

امام ومدرس ایشمحمد بن دینمحمد. ۹ نویابر ۱۸۹۶ سنه.
مالمش مضافاتی «تونتار» قریه‌سنده.

Из фондов Российской национальной библиотеки

۱۳

بویله تدبیرده خاتونلره آرتق اختیار ویرلوکدن خوف ایده‌مز. شونك ایچون «چیت یره کیدوب نفقه‌که محتاج ایتماز، وجه شرعیدن باشقه اورنده قیناماز. نفی ایدلسه نکاحنده باغلاماز» دیمك کبی شرطلر ایله اکتفاء ایدوب برقدر سنه‌لر تجربه ایلمك مناسبدر. اوشنداق بو شرطلر ایله عقد ایتدرمبه محله امامری تکلیف اولندیغنده متعاقدین هم بوکا مجبور اولمقلری حقنده آیرم بر تدبیر ضرور اولور.

خان مسجدنده آخوند محمد علی بن دولیقام الکرمانی. ۲۶ نویابر ۱۸۹۶ سنه. «قاسم خان» شهرنده.

۱٤

معلوم ظلملرنی خاتونلردن دفع ایتمك ایچون، اوشبو شرطلرله عقد ایدلمك، گرچه بادی نظرده معقول اولسه‌ده، اما نظر دقتده اوشبو سببلر ایچون معقول کورلمایدر: ۱) بوشرطلر حقنده دعوی کوب اولور. ۲) الله تعالانك ایرلر تصرفنه ویرمش طلاقنی کرها آلوب خاتونلره ویرمك اوله‌در (؟). ۳) بو اش اصحاب و آنلردن صوك اولان علماء کرام عصرنده اولمادیغندن بر امر مستحدث اوله‌در. ٤) بوشرطلر یانظاما شرط اولور، اول وقت علمانك دخلی اولمازغه کرك. یاشرعا شرط اولور، اول وقت اویله تعیین ایلمك شرع وظیفه‌سی اولملی ایدی. حالبوکه اصول اربعه‌ده بویله شیلرك اشتراطنه عبارت ویاکه باشقه‌چه دلالت کورلمایدر. هم فقهاء عبارتنده اولان تفویض و تعلیقلرده متعاقدین

Из фондов Российской национальной библиотеки

اوزلری رضا اولان ماده‌لرده در. حالبوکه بزم بحثمزده اولان شرطلر، شرط اولدیغی تقدیرده قانون وجبری صورتله اوله‌در . ۵) بو امرده خاتونلردن، صورمه‌دن نهی اولندقلری، طلاق امرنی صوراتمق لازم اوله در. ۶) وقت عقدده طلاق مذاکره‌سی برمشئوم اولدیغیچون مذاکره ایلمك مناسب دگلدر. ۷) معلوم اولان جنایتلرك هر برینه شویله اولسه‌ده، مفقودلر حقنده امام مالك (رحمه‌الله) قولی اوزرینه فتوی ویرلسه مصلحت‌اولورایدی. اوشنداق عجزعن‌النفقه خصوصنده، قاضی حنفی‌که شافعی مذهبندن نائب قویوب تفریق ایتدرلسه‌موافق وفائده‌لی اولور ایدی، روایت (۳۱).

امام ومدرس محمدجان بن قدر محمد. ۱۵ نویابر ۱۸۹۶ سنه. مینزله «نورکای» قریه سنده.

۱۵

عقد نکاحلرك اولکی حال اوزرنده اولمه‌سنی موافق کوره‌مز. چونکه‌بویله تدبیر ایدلسه رسول اکرم صلی‌الله علیه‌وسلم زماننده‌ن بو کونه‌قدر اجراء ایدلن عقدلرك منسوخ حکمنده قالمه‌سی لازم‌اوله‌در. بوندن باشقه بویله تدبیر، نزاع ویالان شاهد کوبایمه سینه باعث‌اولور. امر بالید ایله نکاح ایلمك کرچه صحیح اولسه‌ده، روایت (۴، ۵) لکن کل‌عقدده بویله تکلیف‌ایدرکه دلیل بیلنمایدر. اوشنداق عجزعن‌النفقه سببلی تفریق درست دگل، مگر شافعی قاضی نصب ایدلنوب، اول حکم ایتسه آنك حکمی نافذاولدقنده اتفاق‌اولمشدر. غائبلر اوزرینه حکم ایتمك هم بو روشچه‌در. جزئی سبب ایله مذهبدن نقل ایتمك

درست دگل، لكن ضرورت وقتنده درست كورن كيسه‌لار وار.

امام ومدرس محمد الواعظ بن عزيز الله. ٢٢نچى اوكتابر ١٨٩٦ سنه. بلباى مضافاتى «الوغ چقمق» قريه‌سنده.

١٦

بويله روشده تدبير ايتمك ديارمزه نسبتله مناسبدر. لكن مذكور روشچه تعبير ايدلن شرطلرده موافق دگل قيدلر وار. شونك ايچون بز اوشبو روشچه اوزگرلمه‌سنى آرزو ايده‌مز: «برنچى، ايكى سنه چيتكه كيدوب يورسه، ايكنچى، شريعت بيوردقچه امساك بالمعروف ايته‌مزسه، خاتون اختيارلى اولور» ديه. دورت شرطك اكثرى بو ايكى شرط تحتنه داخل اولوب، عقد نكاح وقتنده تعبير هم موافق وينكل اولور. اكرده بويله تدبير ايدلسه كوب فتنه‌لردن خلاص ومظلومه‌لرك نجات اولمقلرينه سبب اولور ايدى.

آخوند ومدرس احمدولى بن مناسب. ١٦ نويابر ١٨٩٦ سنه. «سيمى پولاد» شهرنده.

١٧

مذكور شرطلر ايله عقد ايتدرمكنى بوطرف علماسى مناسب كوره‌لر، اوزمزده موافق كوره‌مز. لكن برنچى شرطده كيتده‌نى وغائب اولمقنى ذكر ايتماى، فقط «برسنه نفقه‌گه محتاج ايدوب طوتماز» ودورتنچى شرطده «اكرده بونك اوستينه ايكنچى خاتون آلسه بوخاتون مخيره اولور»

Из фондов Российской национальной библиотеки

دیمکنی مصلحت بیلەمز . چونکه بایاق وقدرت یوقلق مسئلەلری بر
قدر اولسه ده واقعەنی مشکللندره در. بخارا طرفنده کوب وقتده اختصار
ایله «دورت معروف امر شرعی ایله» دیه عقد ایدەلر، وبعض وقت
جملەسنی ذکرله تفصیل هم قیلەلر. قاضی حضورینه مرافعه ایدلدیکی
وقتده شرعا تفتیش، واثباتینه قارالوب حکم هم ایدلنه در. ایمدی،
بوخصوصده بزلرده اولان ضرورت غایتده کامل اولوب، چارەسنی
تابمق ایچون قدرت صرف ایلمك لازمدر. شونك ایچون بویله تدبیر
ایتمەنی موافق کورەمز. چونکه بویله قیلنمادیغنده یا شافعی وحنبلی مذهبنده
اولان کیمسەلرنی نائب نصب ایتمك ویاکه امامارمز باشقه مذهبلر ایله
عمل قیلمق طریقنی اختیار ایتمك لازم کلەدر. لکن شافعی وحنبلی
مذهبدن قاضی نصب ایتمك اولا آنده ای کیمسەلرك اولمقینه وایکنچی
بونلری نصب ایدەچك کیمسەنك رخصتلی اولمقینه باغلانمشدر. حالبوکه
دیارمزده بوکیمسەلر کفایت مقداری یوق، هم بونلرنی نصب ایدەچك
کیملر اولنەچغی آچیق معلوم دکل. شویله اولسەده لااقل باشقه مذهبلر
ایله حکم ایتدرمك بابنده محکمهٔ اسلامیه مساعده ایلسه واماملر طرفندن
ایدلان تقدیرده تنفیذ قیلسه، خیلی ظلم وجفالرك آز اولمەسینه باعث
اولور ایدی.

آخوند ومدرس احمد ولی بن تحفت الله. ۴ دکابر ۱۸۹۶ سنه.
«پیتر پاول» شهرنده.

۱۸

خاتون طرفندن ابتداءً ایله تعلیق ایدلن نکاح درستدر، روایت
(۵). اوشنداق عدالت ایدرلك اولمازسه خاتون نکاح ایتمك درست

دگل، دیه قهستانی «قسم» بحثنده ذکر ایده در. لکن تعلیقلرك درست اولمقی طرفین رضا اولدقلری تقدیرده ایدیکی معلومدر. آندن باشقه صورتده برقدر موجب تردد در.

آخوند مسعود بن بلال. ۶ نچی دکابر ۱۸۹۶ سنه. «ویرخورال» بلده سنده.

۱۹

ضرورت علەسی اولسه کرك، فقه کتابلرنده شرط ایله عقد درستلکینه عبارتلر وار، روایت (۳،۷،۵،۴). زوج محکمه طرفندن نفی ایدلسه یاکه تربیه‌گه قدرتی اولمادیغی حالده دخی باشقه‌نی نکاح ایلسه البته ضرورت متحقق اولور. شونك ایچون بوایکی ماده ده تعلیق ایله عقد ایتمك موافقدر. اوشنداق نفقه‌گه محتاج ایدوب، چیت ولایتلرده یوردیکی مدتنی برسنه دگل، ایکی سنه ایتمك اصلحدر. اما شریعته خلاف اورنده قینامق ویاکه قدرتی اولدیغی قدر نفقه ویرمك قیدلرنی شرط ایتمك بنم ظنمه بناء باعث دعوی وسبب نزاع اولور، حتی بالالرنی تاشلاب، خاتونلرك کیدولرینه یول آچلور. شونك ایچون بومادەلرنی تعلیقدن جزء ایتمازسزلك مصلحت کورله در.

آخوند محمد صفا بن محمد علی. ۵ دکابر ۱۸۹۶ سنه. قزان مضافاتی «نالاسه» قریه سی.

۲۰

بیان ایدلن تدبیر مناسب وعبارت فقهاء بوکا هم مساعددر،

روایت (٤، ٥٠٤) لکن دخی ایکی دخی قید ضم ایدلمك موافق کوره‌در. بری اوشبو اختیار ماده‌سینه «کل» لفظی ویا که آنك مدلولی ایله ذکر ایتمکنی، والا اختیار حقی فقط مجلسه منحصر اولورده انقضاء مجلس سببلی بو حق ساقط اولور ومشقتلرده عبث قالور. ایکنچی بو خصوصده اولان دعواسنی خاتون، امین وحکم شرعینی عارف اولان امامار حضورنده اثبات ایلمك قیدنی. والا خاتونلر اوزلرینك اختیارلری کافی ومستقل ایدکنی ظن ایدرلر.

آخوند ومدرس محمدلطیف بن اسحاق. ٨ دکابر ١٨٩٦ سنه. «اورسکی» بلده‌سنده.

٢١

تعلیقسز نکاح الوغ بولدر. گرچه بخاراده بویله تعلیق ایله عقد اولسه‌ده، اوزلری‌ده حیران وسرگردان اولغانلر. بر باشلانمش اش دیه ترك ایدرگه عارلنه‌لر. لکن ابتداءً خاتون طرفندن ایجاب ایدلن صورتده تعلیق ایله عقدگه هم یول بار، زوجان اوزلری رضا اولدقلرنده. فقط نفقه‌گه محتاج ایدوب غائب اولسه شرطی ایله اکتفاء قیلمقنی مناسب کوره‌مز. باشقه شرطلرده دعوی کوب اولور دیه ظن ایدلنه.

امام ومدرس احمداللطیف بن عبداللطیف. ١٣ دکابر ١٨٩٦ سنه. بو کلمه مضافاتی «طمتق» قریه‌سی.

٢٢

طرفان رضا اولدقلرنده تعلیق ایله نکاح درست اولسه‌ده، اما

الزام صورتنده درست اولمه‌سی شبهه‌لیدر. چونکه بو امرده رضا اولمادیغی صورتده زوجنی اکراه لازم اوله‌در وملکنده اولان اوچ طلاقدن برینی آلوب خاتونه ویرمکده زوجه جبر اوله‌در. هم نفس عقدنی شرطه تعلیق ایدوب، ابطال عقده سبب اولنه‌در. وسفیه اولمادیغی حالده اوچ طلاقدن برنده زوجنی حجر لازم کله‌در. لکن بو خصوصده ایکنچی بر ینگل یولده بیلمایمز.

آخوند عطاء الله بن عبد الکریم. ۲ دکابر ۱۸۹۶ سنه. آلابوغه ضافاتی «کچوك» قریه‌سی.

۲۳

بویله تدبیرنی طرفمزده اولان علماء ومشایخ مصلحت کوره‌لر.

آخوند حماد بن بایم. ۳ دکابر ۱۸۹۶ سنه. اورسکی ضافاتی «اتقل» قریه‌سی.

۲٤

بویله تدبیر ایتمك مناسب کورلمی چونکه صلاح اهللری آره‌سنده بو روشلی سوزلری ذکر ایدوب عقد اجراء ایتمك سبب تنقیصدر. بعضیلرده یورتوب، بعضیلرده یورتمك عدلالك دکلدر. کوب اماملرده بو شرطلرنی اجراء ایدرلك علم یوق. بوندن باشقه بو اش دعوی کوبایمه‌سینه باعث واداره‌ٔ اسلامیه‌که سبب مشقتدر. خصوصا بونده

Из фондов Российской национальной библиотеки

خاتونلره وسعت ویرمك اوله‌در، حالبوکه آنلره بویله وسعت ویرمك شرعا وعقلا ممدوح دگلدر (?) .

آخوند عبدالقریب بن عبدالمؤمن . شادرین مضافاتی «آقچواش» قریه‌سی .

٢٥

مذکور شرطلرك قطع نزاع وخصومت حقنده فائده‌لی ایدیکی شبهه‌سزدر . لکن شرع تار ایتمگان اشنـی تضییق قیلمق مناسب کورلمادیکی ایچون، بونکله عامه‌نی الزام وتکلیف ایتمای، بلکه چیت یورتدن کلن ویاکه مجهول واعتبارسز راق کیمسه‌لر حقنده لازملندرمك مصلحت کوره‌لر .

آخوند احمدحاجی بن عبدالظاهر ، ملا زین‌الله بن حبیب‌الله ، ملا محمدجان بن عبدالظاهر، ملا محمد بن محمد ظریف ، ملا عطاءالله بن محمدجان ، ملاخواجه‌جان بن داملا جارالله . ٤ انچی دکابر ١٨٩٦ سنه . «طرویسکی» بلده سنده .

٢٦

خاتونلر حالنی مسعود ایتمك ایچون ذکر ایتدیککز چاره‌دن باشقه تدبیر بیلنمایدر، هم شـول روشـده تعلیق ایله نکاح ایتدرمك، شریعته خلاف دکل دیه ظن ایدمز، روایت (٤ ، ٥ ، ٧) .

امام ومدرس احمدالشریف بن محمود . نویابـر ١٨٩٦ سنه . مالمش مضافاتـی «مچکره» قریه‌سی .

۲۷

بویله عقد ایتدرمك حقنده صریح عبارت کورلمازسه‌ده مصلحت زمان ایچون درست اولور.

ملکیه اخوندی محمد ظریف بن محمد شاکر. ۱۲ دکابر ۱۸۹۶ سنه. «پیتربورغ».

۲۸

اوشبو شرطلر ایله نکاح ایلمك حقوق شرعیه‌نی اداء وزوجان آره‌سنده اولان حقسز ظلملرنی منع ایدرکه سبب اولور. هم بو امر شریعته خلاف دکل ایدیکی معلومدر، روایت (۱۹،۱۱،۱۰،۷،۵،۴). لکن بویله شرطلردن مقصود دعوا آزالتمق اولورسه، بالعکس زیاده کوبایور ظن ایده‌مز. وحالبوکه بورو شده قزغانچ حالده اولان خاتونلر بیك آز کوره‌در، اما بو کیفیت ایله عقد اجراء ایدلسه هر قریه‌دن نه قدر دعوالر رفع ایدلنور.

آخوند عبد اللطیف بن حنفیه. ۱۳ دکابر ۱۸۹۶ سنه. قوزفینسکی مضافاتی «چرشم» قریه‌سی.

۲۹

بویله تدبیر ایتمکله مفسده کوب اولور ظن ایدلنه. عجز عن النفقه

یا که عدم ایفاء النفقه سببلی تفریق ایلمك مذهبمزده اولمادیغی ایچون معقول کورمایمز، باشقه‌چه طریقلرنی ده بیلمایمز.

آخوند ومدرس میرزا زاهد بن عبدالقادر. ۱۶ دکابر ۱۸۹۶ سنه. چیلابی مضافاتی «صفا کول» قریه‌سی.

۳۰

اولـکی اوچ شرطنی موافق کوره مز، بونلرك جمله سینه فقه کتابلرنده مناسب عبارتلر وار، روایت (۳، ۱۱). لکن طنمزه کوره دورتنچی شرط ایله الزام ایتمك مصلحت دگل. چونکه بونك منازعه کوبلمکینه سبب اوله چغندن باشقه، فقها تصریحلرینه‌ده خلاف کوروله در. روایت (۳۲، ۳۳).

آخوند منهاج‌الدین بن مقصود. ۷ دکابر ۱۸۹۶ سـنه. مینزله «طویکلدی» قریه‌سی.

۳۱

بو تدبیرلر بزم قارامقمزده موافق وبویله عقدلرك درستلـکینه کتب فقهاده تصریح ایدلمشدر، روایت (۵، ۷).

آخوند ومدرس محمدحکیم بن محمد ظرینی. ۱۶ دکابر ۱۸۹۶ سنه. «چیلابی» شهرنده.

۳۲

بزم فکرمزه کوره بویله تدبیر مناسب دکلدر. چونکه بو امرلر قطع

دعاوی‌گه سبب اولمای، کثرتینه باعث اولور. خصوصا دولت خدمتنه کیدن کیمسه‌لرك زوجه‌لری تفریق طلب قیلورلر. فقهاء گرچه تعلیق ایله نکاح درستلگنی آیتورلر ایسه‌ده، فقط طرفین رضا اولدقلری صورتنی ذکر اینمشلر. بونکله الزام ایدلمدیکی نقدیرده، تدبیره موافق عقد اجرا اینه‌یان امام ومتعاقدین مسئول اولمقلری لازم کلور. نفی بلد ایدلمش کیمسه‌لر حقنده محکمهٔ اسلامیه فتواسی (؟) فسخ نکاح ایچون کافیدر.

آخوند عنایت الله بن عثمان. ۲۰ دکابر ۱۸۹۶ سنه. استرلیتامق «ابرای» قریه سنده.

۲۳

بویله تعلیق ایله الزام ایتمك عصر سعادتده یوق ایدی. حالبوکه بوکونده اولدیغی کبی اول وقتده هم ضرورت وار ایدی. بوندن باشقه بوش دعوی کوبایمه سینه واسطه اولور، یالان شاهد کوبایور. کوب خاتونلر اوز اوزلرنی طلاق ایتدیکاری سببندن ایرلرینك عمرلری ضائع وفاحش امراره مرتکب اولمغه سبب اولور. خاتونلره شفقت قصدیله ایدلن بوتدبیر، ایرلره عین شفقتسزلك اولور. شونك ایچون بوامرنی مصلحت دگل ظن ایده‌مز. نفی ونفقه‌دن عجزلك ماده‌لرنده ضرورت وارلغی انکار ایدلماز. لکن بوخصوصلرده نقل مذهب ایله اولسه‌ده، یا که مرجوح روایت ایله اولسه‌ده تفریق ایتمه‌نی صواب کوره‌مز.

آخوند ومدرس شهاب الدین ابن مینوش. ۲۳ دکابر ۱۸۹۶ سنه. «سامارا» شهرنده.

٣٤

نکاحلر اولکی حالنچه قالمەسی مصلحتدر. مگرده ضرورت اولسه البته اوزکز اختیارلیسز. اکرده تدبیر فعله چقار ایسه، نه عبارت ونه دلیللره بناء ایدلدیکنی اعلان وتشهیر ایدوکزنی اوتنه مز.

امام ومدرس ولی‌الله بن عبدالغفار. ٢١ دکابر ١٨٩٦ سنه. «سنبر» شهرنده.

٣٥

اوزینك ایلمش شرطلرینه خلافلق ایتدیکی صورتده، تعلیقه موافق کندینی طلاق بائن ایتمکده خاتونك اختیاری وارلغی معلومدر، روایت (۴، ۵). لکن بو کبی شرطلر ایله تعلیق ایتدروب عقد یورتمك حقنده امامارنی تکلیف ایتمك مصلحت کورلمایدر. چونکه بوننك اوشبو محذورلر کورله در: کوب دعوی وحادثه‌لر ظاهر اولوب، امامار محکوم اولورلر. ایر صایلامق صددنده اولان خاتونلر، تورلی سببلر ایله اوزلرنی آیررغه قادر اولورلر. بالفرض امام حضورنده کندی دعواسنی خاتون اثبات ایدر ایسه ده، مجازف ومبالاتسز ایرلر، بونی میتریقه دفترینه یازمق حقنده امامله مجادله قیلورلر وامام اوستوندن محکمه‌گه مرافعه ایدرلر، محکمۀ اسلامیه همیشه طنچسز حالده قالور.

امام ومدرس شاه کردن بن محمدی. دکابر ١٨٩٦ سنه. مینزله «سفر» قریه سنده.

Из фондов Российской национальной библиотеки

۳۶

آیت کریمه نك اقتضاسینه کوره خاتونینه عرفچه نفقه ویرمك ، وجه شرعیدن باشقه قینامازسزلق ، عدالت ایتماز خوفی اولدیغنك ایکنچی خاتون نکاح ایتمازسزلك تیوش ایدیکی معلومدر. شونکچون تصویر ایدلن تدبیرله جمله محله امامی الزام ایدلمك مرغوب وشریعته موافق ظن ایدمز. بوایسه حقوق زوجیتی برباد ایدن ، وقرآن حکمنی یا نادانلغندن ویاعنادندن اعتبارلرینه آلمیان غافللر ایچون یخشی زجر اولور ایدی. حالبوکه بوعادت فقط بخارایه خاص اولمای ، بزم ولایتمزده فضلاء کرامدن حاجی فضل (۴۲) بن ابراهیم الالمنی وعبدالناصر بن ثابت الالمنی حضرتلرندن توراتا قالوب همیشه عادت اولمشدر.

آخوند محمدجان بن خالد. ۱۹ دکابر ۱۸۹۶ سنه. یالوطر مضافاتی « یورت هوس باقی » ده..

۳۷

بیان ایدلن تدبیرلر موافق شریعتدر. برقدر اولسه‌ده خاتونلرنی ظلم وجفادن تخلیص ایتمك لازم ایدی. بوحقده مذکور تدبیردن باشقه ینکل طریق کورلمی. الله تعالانك (وعاشروهن بالمعروف) (فامساك بمعروف اوتسریح باحسان) (اسکنوهن من حیث سکنتم ولاتضاروهن فامسکوهن بمعروف اوفارقوهن بمعروف) (وان خفتم ان لاتعدلوا فواحدة) دیمش امرلرنی کامل ایتمك، وآیت جلیله لرك مفادلرنی اورنینه کتورمك اوشبوطریق ایله اولسه اولور. حالبوکه فقهاء عبارتنك بویله نکاحلرك درستلکینه صریح سوزلر وار،

[۴۲] ترجمه‌حالی „آثار“ ده مذکوردر (۱۲۳) نچی عدد.

Из фондов Российской национальной библиотеки

روایت (٤، ٥، ٣) . بو تقدیرچه اوز مذهبمزدن غیری مذهبلره انتقال ایله حکم ایدرگه لزوم کورلمایدر. حالبوکه ضرورت وقتنده ایکنچی مذهبه انتقال ایله حکم ایتمك درستلکی انکار اولنماز. فقط بو شرطلر اوستینه «هر ایستدیکی وقت خاتون اختیارلی اولور» دیمك کبی برقید قوشمق لازم اولور. اوشنداق ابتداء خاتون طرفندن ایجاب ایتدرمك حقنده محله امامرلرینه تنبیه ایلمك تیوش کورله‌در. کذلك طرفان اوزلری حاضر اولمادقلرنده، شروطنی مؤکد اولان وکالت نامه‌لرنی وکیللر احضار ایلمك ضرور اولور. زوج غائب اولدیغنده آنك حقنی کامل حفظ ایدرلك یخشی کیمسه‌نی آنك طرفندن وکیل نصب ایتمکله حکم مجلسی ترتیب ایلمك امامرلر ایچون تیوش اولور. وبو صورتده ایجاب وقبول عبارتلری اوزون اولدیغندن بعض بر امامرلر، مناسب صورتده ترتیب وربط ایده آلمازلر خوفندن احتراز ایچون، اولا کما ینبغی آچیق ایدوب دفتره قید ایدلنه‌رك حاضرون وطرفاندن امضاء ایتدردیکندن صوك، شونی قرأت ایدوب، «اوشبو شرطلر ایله خاتونلغه واردم — یا که — ویردم» دیمك کبی ینکل عقد ایتدرمك حقنده محکمهٔ اسلامیه طرفندن ویرلمکی مهمدر. وبو حقده بر مستقل رساله تألیف ایتمکده‌مز.

آخوند ومدرس حمزه بن محمد الامین الحمیدی. ٩ دکابر ١٨٩٦ سنه. «طوم» شهرنده.

٣٨

بو روشده اولان تعلیقده ایجاب خاتون طرفندن اولسه وزوج اوزی رضا اولسه شرعا درست اولسه‌ده، روایت (٣، ٧، ١١) اماجبر ایله تعلیق ایتدرمك درستلکینه روایت یوق، بلکه خلافینه دلیل

وار، روایت (۳۴) . بو امرلر حقنده تعلیقدن باشقه هم طریق وار: مثلا زوج نفی ایدلنسه، زوجه‌نك نفقه حقنده کفیل صورمیه اختیاری اولوب، قاضی هم کفیل ویره‌ك حقنده زوجنی تکلیف ایدر، روایت (۳۵) . شونك ایچون محکمهء اسلامیه : « زوجلرکزدن کفیل صورکز! » دیه منفیلرك زوجه‌لرینه اعلام ایتسون. اوشنداق بو ایکی امردن برینی اختیار ایتمك حقنده ایرلرنی تکلیف ایلسون (؟) . حالبوکه بونده شریعته خلافلق یوقدر. بوندن باشقه زوج نفی‌گه مستحق اولسه آنکله طورمق زوجه‌گه البته ممکن اولماز. برگه طورمق ممکن اولمادیغنده یا که برکه طورمق ضرر ایله‌گنه اولسه اول وقت زوجه‌ده اختیار وار، روایت (۳۶) . دخی منفی خاتونلرینی شافعی، حنبلی قاضیلرندن فسخ ایتدره‌ك ممکن . اول کبی قاضیلر اولمازسه، ضرورت وقتنده حنفیلره هم شافعی وحنبلی مذهبلری ایله حکم ایلمك ممکن . حنفی قاضینك باشقه مذهب ایله ایدن حکمینك نافذ اولوب، اولمادیغی حقنده اولان بحث، البته ضرورت یوق ماده‌لر حقنده‌در. حالبوکه ممتدة الطهر ومفقود زوجه‌سی حقنده امام مالك مذهبیله عمل ایتمك حقنده فتوی ویرلمشدر، روایت (۳۷، ۳۸، ۳۹) .

آخوند ومدرس عبید الله بن عبد الحکیم . ۲۶ دکابر ۱۸۹۶ سنه . چیلابی مضافاتی « میدیاك » قریه‌سی .

۳۹

گمانمزه کوره بو امرلر ایله تکلیف ایدلنسه فتنه زیاده اولور، اوزمز ینکل طریق ده بیلمایمز .

آخوند عبد الرشید بن صدر الدین . ۱۰ دکابر ۱۸۹۶ سنه . ناوی اوزین مضافاتی « کناز چنکیز خوتری » ده .

Из фондов Российской национальной библиотеки

٤٠

معلوم تدبیر ایدلنسه زوجلردن اختیار تمام بنار وایرلرندن آیرلمای بر خاتون قالماز.

آخوند ایشمحمد بن عبدالله. ٢١ دکابر ١٨٩٦ سنه. اصلاباده مضافاتی «الوغ ایل» قریه‌سی.

٤١

خلقمز، اهل وعیاللرنی شرع بیوردقچه تربیه ایتمادکلری ایچون بو روشده تعلیق ایله عقد ایتدرمك موافقدر. لکن اوچونچی شرطده خاتونلره زیاده ایرکنلك ویرلمش ایمش، شونی بر قدر تعدیل ایدلنسه معقول اولور ایدی.

آخوند ومدرس عبدالعلام بن دولتشاه. ٢٧ دکابر ١٨٩٦ سنه. «ایلك» بلده‌سنده.

٤٢

برنچی ایله‌ایکنچی شرطنی موافق کوره‌مز. فقط عسکرلك نوبتی کلمازدن مقدم اجراء اولان کیمسه‌لر نکاحنده برنچی شرطدن استثناء ایدلمك لازم اولور، وقت نکاحده نفی کلمه‌سی استعمال ایدلماسون ایچون. بوماده‌نی برنچی شرط تحتنه ادخال ایلمك مناسبدر. اوچونچی ودورتنچی شرطلر، دعوی کثرتینه باعث اولور ظن ایدلدیکندن ترك اولنسه‌لر هم موافق اولور.

آخوند ومدرس خیرالله بن زین‌الله. ١٧ دکابر ١٨٩٦ سنه. «سعید» قصبه‌سنده.

Из фондов Российской национальной библиотеки

٤٣

ایجاب خاتون طرفندن اولمق شرطیله بویله عقدلر شرعا درستدر ، روایت (١١،٣٠٧) . شوکا بناءً الزام صورتی هم شریعتده موافق دگل دیبورگه جسارتمز یوق . چونکه شرعا جائز اولان شی ایله الزام هم درست ، (٤٠) . لکن زوجان آره‌سنده خصومت ظاهر اولدیغنده ظنمزه کوره فصلی مشکل اولور . چونکه بویله خصومتلرك اکثرنده سوزنی اثبات ایلمك یمین‌گه توقف ایدوب ، روایت (٤٠) یمین ایندرمکدن ایسه ، بویله دعوالرنی فصل ایدن امامل نظاما ممنوعلردر . شونك ایچون بومشقتلردن لازم‌ده کورلمای ، بلکه ضرر کلمك احتمالی یراق دکل .

امام احمد بن جهانشاه . ٨ دکابر ١٨٩٦ سنه . بلبای مضافاتی «آطنه قل» قریه سی .

٤٤

(یا ایها الذین آمنوا قوا انفسکم واهلیکم نارا) آیت جلیله‌سینك اشارتینه و (النکاح رق فلینظر احدکم این یضع کریمته) حدیث شریفینك دلالتنه کوره ، موجب الم ومورث ندم اولان شیلرنی کمال دقت ایله ، وقت عقدده فکرلامك تیوش اوله در . حتی که اسباب خلاص حقنده اعتنا واعتبار ایلمك لازمدر . شونك ایچون اقتضاء زمان واحوال مکان هم مملکتمزنی ملاحظه ایندیکمزده معلوم تدبیرله الزام ایلمك مصلحت کوره‌لدر . رجال اوزرینه الله جل شأنه وعلاحضرتلری ، الوغ منصب ویروب ، امساك وتطلیق اوشنداق طلاقله یمین یا که تفویض

كبى امرلرنى كندى ذمه‌لرينه تفويض وتسليم ايدوب ، صوكره قلب وقالب جهتچه ضعيف اولان وعقلا نظرنده شايان مرحمت كورلن نسوان طائفه سنى آنلرك ذمه‌لرينه تربيه وتأديب ايچون امانت اينمكله « قوام » ديه ذكر(٤٣) ايلمشدر. ايمدى طبيعتلرنده « قوام » اولورلق كماللرى اولميان كيمسه‌لر ايچون بويله تفويضلر ايله الزام ايدوب قوام قيلدرمق تيوش اولور. يعنى بو روشده تفويض ايله عقد ايتدرمك (الرجال قوامون على النساء) آيت كريمه سينه خلاف اولمق شويله طورسون بلكه بعض محتملاتندن اولور. هم خوف عدم عدالت اولديغى تقديرده (وان خفتم ان لاتعدلوا فواحدة) وارداولمشدر. بوايسه اوشبو تدبيرنى مؤيددر. لكن دورتنچى شرطنى ترك ايتمك مناسبدر. اوشنداق بو امرلر ايله كافه‌نى تكليفى ايتمك تدبيرينه نسبتله اوشبو ايكنچى تدبير ينكل وه‌صلحتدر: شويله كه عقدلر اولكى حاللرنچه قالورلر، لكن بو كبى ايرلرك جمله سنده محكمهٔ اسلاميه‌اوزطرفندن محله اماملرينه تفريق وفسخ نكاح حقنده كامل مختاريت ويرر. امامار ايسه عجزعن النفقهٔ عدم ايفاء النفقه ايله تفريق ايتديكلرى كبى مسكرات ايچوب وحقسز ضرب ايدوچيلرك خاتونلرينك طلبلرينه كوره تفريق ايدرلر. عجزعن النفقه ايله تفريق ايتمه نك درست اولوب اولماديغى وايكنچى مجتهدلر سوزيله مقلده حكم ايدركه جوازى اولوب اولماديغى ، كبى بحثلر مانحن فيه‌دن دگلدر. چونكه اول بحث حد ضرورته ايرشماديكى شيلر حقنده اولوب ضرورت وقتنده ايسه هرشئ درستدر. (يريد الله بكم اليسر ولايريد بكم العسر) (وما جعل الله عليكم فى الدين من حرج) (ولكل وجهة هو موليها) آيت جليله‌ارى و (ان اختلاف امتى رحمة) (اصحابى كالنجوم

[٤٣] قوام ، جبار وظالم معنالرنده اولماى ، بلكه شريعت بيوردقچه حامى وامساك بالمعروف هم تسريح باحسان ، هم فعظوهن واهجروهن فى المضاجع واضربوهن اوامر جليله‌سيله بيورلن تعليمات قرآنيه‌نى مناسب محلنده استعمال ايدن مؤدب ومربى ديمك اولسه كرك. (بوسوز حاشيه اولديغى حالده اولكى باصمه‌ده قوسين آره‌سينه آلنه‌رق طبعخانه خطاسى سببندن كتابك ايچينه كرمش).

Из фондов Российской национальной библиотеки

بایهم اقتدیتم اهتدیتم) حدیثلری (٤٤) بزم دعوامزه موافق دلیلدر. ورسول اکرمك امتی خصوص بر مجتهده متابعت ایله الزام ایدلمك حقنده دلیل وارلغی معلوم دکلدر. علماء سالفه نك ضرورت اقتضاسینه کوره مذهبدن مذهبه انتقال ایتمکلری معروفدر. شونك ایچون هم شافعی، مالکی، حنبلی، مذهبلرندن قاضی ونائب نصب ایدرکه لزوم یوقدر.

امام جمال الدین بن سیف الدین. استاوروپول مضافاتی «اوراز گیلدی» قریه سی.

٤٥

خاتونلرنی ظلمدن تخلیص ایتمك حقنده سعی ایلمك زمانمزده لازم بر شغلدر. لکن بویله تدبیرده محکمهء اسلامیه ایچون الوغ مشقت اولور، وبو عبارتلرك بعضیلرنی نکاح وقتنده ذکر ایلمك سبب نفرت اولور دیه بیلهمز. منفیلرك خاتونلرنی محکمه طرفندن اکراه ایله (؟) طلاق ایتدرلمکنی معقول کورهمز.

امام ومدرس خیرالله بن عبدالخبیر. ٢٧ دکابر ١٨٩٦ سنه. «استرلیتامق» بلده سنده.

٤٦

تعلیقات فی نفسها مباحدر. حاصل اوله چق فائده لرنی ملاحظه ایدوب، حاکملر طرفندن الزام ایدلنور ایسه، اهون الضررین نی اختیار قبیلندن، درست اولور. لکن برنچی شرط عسکره آلنه چق کیمسه لرك خاتونلرینه

[٤٤] بو حدیثلرك سندلرنی تفتیش لازم اولور. ملاقات ایتدیکمز بعض فضلا، بومکتوبك اصل نسخه سیله بعض مخالفتی وار ایدیکنی بیان ایتدیلر ایسه ده، صاحبندن بویله بو براشعار اولنمادی. بزلرده اصل مکتوبه مراجعت ایدرکه هنوز وقت بوله آلمادق. والله اعلم.

Из фондов Российской национальной библиотеки

هم موافق کلەچکندن آنلرنی استثناء ایلمك لازم اولسه کرك. ایکنچی شرطنی برنچیکه ادخال ایدوب، اوچونچی ودورتنچی شرطلرنی رأسا ترك ایلمك مناسب کورلەدر.

آخوند ومدرس اسحاق بن اسماعیل. ٢٥ دکابر ١٨٩٦ سنه. «سعید» قصبه سی.

بو امر حقنده بلدەمزده اولان علماء ایله مشورت ایتدك. تعلیق بالشرط کرچه درست امر اولسەده، بونك ایله جمله اهل اسلامی تکلیف ایلمك الوغ اشدر. حالبوکه مذکور تدبیرده بر قدر فائده کورلور ایسەده ضرر اولنەچغی هم احتمالدر. شونك ایچون بو اش خلقنك اوز اختیارلرنده قالمەسی موافقدر. یعنی رضا اولسەلر تعلیق ایله، رضا اولمازلر ایسه تعلیقسز عقد ایتسونلر. بو عمل اوچ سنه مدت تجربه ایدلنسون، شول مدتده قانغی طرف اصلح ایدیکی معلوم اولور، بلکه اول وقت ایکنچی بر ینکل یول هم تابلنور.

آخوند ومدرس محمد یوسف بن سعید. ٢٨ دکابر ١٨٩٦ سنه. «قزان».

٤٨

(فانکحوا ما طاب لکم من النساء مثنی وثلث ورباع وان خفتم ان لا تعدلوا فواحدة) آیت شریفەسندن استدلال ایدرك، آرەلرنده عدالت ایدرلك اولمیان کیمسه ایکنچی خاتون نکاحلنماسون، دیمشلر. امر بالید وتفویض طلاق هم شریعتده موافقدر، روایت (٥). بو

رواینك اقتضاسینه کوره ایجابنی خاتون طرفندن یورتمك لازم اوله‌در. ودخی بویله عقدنی میتریقه‌گه یازوب شول ساعتده خاتونه نسخه ویرمك تیوش اولور. بو نسخه‌گه بناء ایدرك قانغی اورنده اولسه‌ده، خاتون اوز اوزینی تفریق ایده بیلور.

آخوند خیرالدین بن آغی. دکابر ۱۸۹۶ سنه. «مسقوا».

٤٩

بویله شرطلر اوزرینه طرفان رضا اولوب مقاوله ایتمکلری شریعت نقطه‌سندن قارالدیغنده مباح بر شیدر. حقوق زوجیتنی رعایه ایامك حقنده الله تعالی حضرتی بنده‌لرینه وصیت ایندیکی هم معلومدر. اوشبو محترم وصیتی یرنده ایدرگه سبب اولدیغندن مذکور تدبیرله عامه‌نی تکلیف ایتمه‌نك لزوم ویا که عدم لزومی بوبابده اولان حادثه‌لرنی فصل اینمکله مبتلی ومکلف اولان کیمسه‌لرك اجتهادلرینه موقوف اولدقی شریعت اقتضاسیدر. چونکه بنده‌لر علم وتجربه جهتلرندن متفاوت اولوب، حتی جناب الله جل شأنه وعلا بعضلره «فاسئلوا» وبعضلره «فاعتبروا» دیه خطاب ایلمشدر. شونك ایچون بو خصوصده اصل مراجعت ایدلنه‌چك فکر، اهل تجربه فکرلری اوله‌چقدر. بزایسه‌اوز طرفمزدن فقط بوقدر عرض ایده بیلورمز: اکرده بویله تدبیر اجراء ایدلنه‌چك اولسه، تمام احکام وتفتیش اصولنی تعلیم ایدن سیرکولر محکمۀ اسلامیه طرفندن نشر اولنمغله مضبوط ومبین اولمه‌سی لازمدر. حتی مناسب اورنلرده «امین الفتوی» منصبی ایله بعض رشد اهلی اماملرنی تعیین ایتمك تیوش اولور. محله اماملری آنلره مراجعت أیدوب، آنلرك مشورتلری ایله احکام اجراء ایتمکلری الزام ایدلنور. چونکه بو شرطلردن بعضیلری امور اضافیه قبیلندن اولوب، معیار

ومقياس ايلمكده بلكه جملهامامارك قدرتی یتشماز. شول وقتده بونی ایضاح ایدن ومسئول اولنان مذکور امین الفتوی اولور.

آخوند ومدرس احمد شاكربن سيونديك . ١٣ دكابر ١٨٩٦ سنه . ساراپول مضافاتی «اگرجی» قریه سنده.

٥٠

روایت (٣) گه بناء طلاق امری خاتون قولنده اولمق شرطیله ایجاب خاتون طرفندن یورتلمش صورتده نکاح درستدر. لکن الزام وتكليف حقنده روایت تابلمایدر. لکن بوامر، بخاراده اجماع علماء، مفتیلرك فتوالرينه وقاضیلرك قضالرينه بناء ایدلنوب الزام ایدلشدر. شونكچون محكمهٔ اسلامیه مز بخاراده اجرا ایدلن صورتنی تحقیق ایتدروب، قاضیلرندن هم امضا ایتدروب حجت نامه آلدروب (؟)، شونلره موافق محكمهٔ اسلامیه هم الزام ایتسه یخشی اولوردی. اما نكاح صوكنده ده نفقه‌كه محتاج ایدوب غائب اولان كیمسه‌لرك خاتونلرنی شافعی قاضیدن تفریق ایتدروب حنفی قاضیدن امضاء ایتدرمك حقنده خلاف كوب اولسه‌ده ضرورت وقتنده بو امر هم مصلحتدر. لكن ضرورت، فقط اوز مقداریله محدود اولور. چونكه مظلومه‌لر اولدیغی كبی ظالمه‌لر هم كوبدر.

امام ومدرس نورعلی بن حسن. ٦ نچی شعبان ١٣١٤ سنه. «بوا» بلده سنده.

٥١

بو امرك اصل جوازنده شبهه اولمازسه ده، لكن الزام ایلمك

خصوصی بر قدر شبهه‌لیدر. حالبوکه دعوی آزالتمق غرضی ایله ایدان بو تدبیر عین دعوی کوبایمه‌سینه باعثدر. چونکه خاتونلرک دین وعقللری کم اولدیغی سببلی ایرلرنده محبتلری اولمادیسه برر تورلی دعوی چقاررلر. بخارا شهری مجمع الناس اولدیغندن آنلرده بلکه ضرورت اولمشدر. شونک ایچون بز بو تدبیرنی مصلحت کورمایمز.

امام عبدالله ابن طوقای. استرلیتا ق مضافاتی «استرلیباش» قریه‌سی.

٥٢

زمانمزده دین امرنده اجتهاد ضعیفی واعتبارده ناقص اولمغله جهالت غالب وضلالت شائع اولدی. عوام الناس ایسه ذمه‌لرینه لازم اولان فرض و واجبلرنی اداء ایلمک شویله طورسون، کندیلرینک مکلف ایدیکارندن کوبلری خبردار دگللر. بو جمله‌دن، مملکتمزده حقوق زوجیت تمام یوغالدی. قضاء ودیانة لازم دگل خدمتلرنی آنلردن ایتدرمک عادت حسنه قبیلندن حساب ایدلنوب، بونک اوستینه هم جفا وظلم اینمک، تعلیمات قرآنیه خلافنده ضرب قیلمق عیب دگل شیلر جمله‌سینه کردی. خاتون آلوب ده صو کره جمله اشیاسنی آلوب قالوب آیرمق بر سودا حکمینه اورلدی.

حقوق زوجیتده نقصلق ایله چکنی ظن ایتدیکی وقت بر خاتون آلمق درستلکنده الوغ بر شبهه وار ایکن، روایت (٤٢) حقوق زوجیتی یالکز خاتونی حقنده اداء ایتمادیکی متیقن اولدیغی مالی ایکنچینی واوچونچینی آلانلر آز دکلدر. حالبوکه بو عملک حرام وشریعت نظرنده منهی ایدیکی شبهه‌سزدر. اوشنداق خاتونلرنی نفقه‌گه محتاج ایدوب غائب اولانارک یاش دالنچه قالان خاتونلری نفقه ازلمک بهانه‌سیله

اوراملرده، بازارلرده بالاخیره مواضع تهمتلرده یوررلر. بو ایسه فتنه وفساده سبب اولمقده‌در. بونلردن بعضیلری، اول ایری ایله اولان نکاحلرنی فسخ ایتدره آلمادقلرندن مأیوس اولمغله جهرة ایکنچی کیمسه ایله سفاح اوزرنده معیشت ایده‌لر. بو کبی حادثه‌لردن بر مقدار محکمهٔ اسلامیه‌گه کندیمز هم مرافعه ایلمش ایدك. بلکه بو کبی غفلت وضلالت شیوعندن مجبور اوله‌رق بخارا علماسی هم بویله شرطلرله عقد ایتدرمك قاعده‌سنی اختیار ایلمش اولورلر. بو کونه قدر بو کبی قاعده‌لر اولمادیغی سببلی بحث ایتدیکمز دعوالرنی فصل ایلمك وخاتونلرنی امساك بالمعروف یاکه تسریح بالاحسان حکملرنی اجراء ایتدرمك غایتده صعوبتلیدر. گرچه وقایه شارحی صدر الشریعه رحمه الله برنوع تسهیل طریقنی کوسترمش ایسه‌ده، روایت (٢١) آنك زماننده وآنك مملکتنده ممکن، بلکه ینکل اولان مذکور طریق بزم مملکتمزه نسبتله کامل مشکل ایدیکی بیاندن مستغنیدر. ایمدی حقوق زوجیتنی احیاء وتعلیمات شرعیه‌نی کمایلیق اجراء ایلمك بابنده سعی ایتمك تیوش اولسه کرك. چونکه بونچه نفوس مسلمه‌نك عذاب الیم ایچنده معیشت ایتدیکلرنی کوردکمز حالده، امر بالمعروف ایلمادیکمز وحاللرینك مسعود اولمقلری ایچون قایغو ایتمادیکمز ایچون برنچی درجه‌ده بزلر مسئول اوله‌چقمز. ضرورتك قوت وضعفینه نسبت ایدلنه‌رك منهیاتك هم درست اولدیغی معلومدر. حتی مجرد بنی آدم نسلنی ابقاء ایلمك، ونفسنی تحصین ایتمك ایچون مشروع اولان نکاحده بو امرلرك منفی اولمق احتمالی اولدیغنده حد ذاتنده منهی اولان «طلاق» هم رخصت اولنمشدر. شونك سببلی حقوق زوجیتنی رعایه وتعلیمات دینیه‌مزنی احیاء هم سنت سلف صالحینی اجراء ایدرکه سبب اولنه‌چغنی ظن ایدوب، بویله روشده شرطلر ایله عقد تدبیرنی یورتمك الزم واصلح بلکه واجب، دیه اعتقاده‌مزدر. بو خصوصده قاضینك نظری

Из фондов Российской национальной библиотеки

وحاكمك حكمى ظاهرا وباطنا قوتنده اولديغچون حليت وحرمة شوكا تابعدر. يعنى خاتونلر تيوشسز آيرلورلر وتيوشسز قالورلر كبى احتمالات جمله‌سى ثمره‌سزدر. بر خاتون دعواسنى اثبات ايدوب حاكمك تفريق ايله حكم ايتديكى ساعتده علاقهٔ زوجيت شرعا منقطع واثبات ايتماديكى ايچون بقاء نكاحله ايلمش حكمينه بناء كذلك حبل زوجيت متصل اوله‌چقدر. بو كبى شرطلرينه وفاء ايتماديكى سببلى بر خاتونك آيرلمقنده نه شرعا ونه عقلا استحاله وضرر اولماى فقط زوج اولان كيمسه كنديننك عمل فاسدينك جزاسنى كورمش اوله‌چقدر. حالبوكه شريعت بيورديغى كبى معيشت ايدن كيمسه بويله ضررى كورمك احتمالى يوقدر. اوشنداق قضاء، دعوا، شهادت، مسئله‌لرى تمام مضبوط اولديغيچون شاهد زور ايله اولور احتماللرى شريعت مطهره‌يه قارشو ايراد ايدلن احتماللر اولديغيچون ابدا مسموع دگلدر. بوايسه بنم ظن وتخمينلرم اولوب، استفسار ايدلديكمه كوره كوكلمده اولانلرنى كتم واخفاء ايتمك خيانت اوله‌چغندن حريت ايله فكر بيان ايتدم، اما حقيقت علم اول الله تعالى شأنه وعلماء حضرلرينك كنديسنده‌در.

آخوند محمد شافع بن محمد شريف. ١٣ دكابر ١٨٩٦ سنه.
استرليتامق مضافاتى «اورگى ارمت» قريه‌سنده

٥٣

بويله شرطلر زوجه طرفندن ابتداء اجراء ايدلديكى وقت درستدر، روايت (٣،٥). بوكا بناء «نفقه‌كه محتاج ايدوب، خواه اختيارى ايله خواه اختيارندن باشقه غائب اولورسه معلوم مدت صوكنده اوزاوزينى تفريق ايتمك اختيارى خاتونده اولور» شرطيله عقد ايتدرمك معقول

Из фондов Российской национальной библиотеки

کوره. فقط صوکغی ایکی احتمالنی موافق کورمادیکمزده معذورمز.

آخوند برهان‌الدین بن عبدالرفیع. ٢٢ دکابر ١٨٩٦ سنه. قزان مضافاتی «قزاقلر» قریه‌سی.

٥٤

بویله روشلی تعلیق کرچه شریعتده درست اولسه‌ده، کوب نزاعه سبب اولنه‌چغی ظن ایدلدیکینه کوره مصلحت دکلدر. چونکه بوزوق فکرلی خاتونلر وایرلر آره‌سنده «نفقه قالدرمادی، نفقه قالدردم» دیه دعوی ایدشورلر وهر بری اوزینه موافق شاهد کتوررلر. البته بو صورتده بر طرفنی حق ایدوب حکم ایلمك لازم اولور. حالبوکه بو دعوی فقط دفع ظلم ایچون اولمای، حل وحرمته هم شاملدر. شونك ایچون بونلرك بر برینه حلال، یاکه حرام اولمقلرنی فصل ایلمك تیوش اولور. بر خاتون اصلسز مقدمه‌لر ویالان شاهدلر ایله دعواسنی اثبات ایدر وآکا بناءً امامده حرمت ایله حکم ایلر وحالبوکه بو خاتون، عندالله زوجینك خاتونی (؟) در. بعینه بونك عکسی هم اولور (؟) وبو ایکی ماده‌نك هر ایکیسنده خاتون زناچی اولور (؟). اما بو تعلیق اولمادیغی صورتده نفقه حقنده زوجان آره‌سنده نزاع اولور ایسه امام اعظم مذهبنده، حالینه موافق ایر ذمه‌سینه، دین آلمق ایله بیورله‌در. فقط بو تدبیر بو کونه قدر اجراء ایدلمایدر ایدی. تعلیق تدبیری یرینه، بویله قرض آلدرمق تدبیری ایدلنسه (؟) یخشیراق اولور ایدی. اوشنداق تربیه‌که قادر اولوب اولمامق خصوصنده بو کبی دعوالر ظاهر اولور. خصوصا تربیه‌گه اقتدار حدذاتنده مضبوط اولمادیغی کبی اقتدار ایله عدم اقتدارده هم ثبات وقرار یوقدر. شونکچون بو تعلیق صورتنده حرامه دوشمك ممکندر. حالبوکه بو

Из фондов российской национальной библиотеки

تعلیقده اولکی خاتون ایچون فائده یوق. چونکه ایکنچی خاتون آلان کیمسه اولکی خاتوننی آیره‌ق حسابنده اولوب، فقط بعض عوارض ایچونگنه آسراب طوره‌در. بو خاتونك اختیارلی اولمه‌سی کندیسی ایچون فائده‌سزدر. بو ماده‌ده ایکی خاتوننی عدالت ایله تربیه ایلمك الزام ایدلنسه موافق اولور ایدی. اوشنداق قیناوچی وایچوچی ایرلر حقنده تهدیدلر (؟) یازلنوب، محکمهٔ اسلامیه طرفندن اعلام ایدلسه مصلحت اولور ایدی. نفی صورتی غایت آز اولدیغندن وآندن باشقه کوب منقبلرك خاتونلری بالالر آناسی اولوب یورتده قالدقلرندن هر نکاحده تعلیق ایتدرمك ایچون بونلرنی سبب ایتمك مناسب دگلدر. الحاصل تعلیق اجراء ایدلدیکده عوام نکاحنی درست طوتمق مشکل اولور. طلاقك کوبراگی ده خاتونلر اختیارنده قاله‌در. حالبوکه تقلیل طلاق حکمتی ایچون طلاق امری صبرلی ومشقتلره تحمللی اولان زوجلر اختیارینه تفویض ایدلمشیدی.

آخوند صفی الله بن عبد الله. ٢٧ دکابر ١٨٩٦ سنه. «خان اورداسی» ده.

٥٥

روایت (٨،٣) لره بناءً بویله تعلیق ایله نکاح درستدر. فقط برنچی شرطدن اهل عسکرنی استثناء ایلمك تیوش اولور. وایکنچی شرطنی برنچی‌گه ادخال ایتمك مناسبدر. بعض برماده‌لرده کثرهٔ دعوی احتمالی اولان نقطه‌لرنی آزایتمق حقنده موافق تدبیر ایلمك، کینه محکمهٔ اسلامیه‌گه راجع اولان برخدمتدر. شوکا کوره بوفکر بزم رأیمزه کوره صواب هم خلاف شریعتده دگلدر.

آخوند محمدکمال بن دولتشاه. ٢٤ دکابر. ١٨٩٦ سنه. اورسکی مضافاتی «چنکم بیکتمر» قریه سی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

٥٦

طرفان اوز رضالقلری ایله بویله عقد ایتمکلرنده درستلکی شبهه سزدر. لکن فقیر کیمسه‌گه بردن زیاده خاتون آلماز شرطی (؟) قرآن وحدیث شریفلره خلافدر. وحالبوکه تکلیفی ایلمك ماده سی موضع اشتباهدر. طرفان رضا اولمازلر ایسه اه‌ملر عقد ایتمازلر و بوتقدیرده خلق اوزآره عقد یورتورلر وبوندن فسادلر ظاهر اولور. اماملر تعلیقدن باشقه عقد ایدرلر ایسه کندیلری جزاءلنورلر، بوهم مناسب دکلدر. وبعض شرطلری هم موجب تشأمدر، بناءعلیه بوفکر مصلحت دکلدر.

آخوند محمد شاکر بن محمد یار. ١٦ نچی شعبان ١٣١٤ سنه. «اورنبورغ».

٥٧

اوچونچی ودورتنچی شرطلرده مختلف ماده‌لر مندرج اولدیغی ایچون جمله سینه حدود بیان ایلمك اقتضاء ایدر، یوقسه کثرة دعوایه سبب اولور. برنچی وایکنچی شرطلر ' اهل عسکر استثناء ایدلمك اوزره مصلحتدر.

آخوند ومدرس عبیدالله ابن علیکای. ٢٦ دکابر ١٨٩٦ سنه. قالمیقوف مضافاتی «سلامیغین» ده.

٥٨

بوشیلر نزاع ومفسده کوبایمه سینه باعث اولور. شویله ایسه ده

Из фондов Российской национальной библиотеки

طرفین اوزلری رضا اولوب تعلیق قیلورلر ایسه بر دیه‌چك یوق. نفقه‌دن عاجزلر حقنده غیری مذهبدن قاضی نصب ایتدروب حکم ایتدرمك موافق کوروله در.

امام و مدرس فتح البیان بن عین الکمال. ۱۰ انچی ینوار ۱۸۹۷ سنه، بلبای مضافاتی «قاران» قریه سی.

۵۹

زوجان آره سنده حسن معاشرت اولمغه سبب اولور ظنیله مذکور تعلیق تدبیری موافق کوروله در. بلکه دفع ظلم واوامر اسلامیه نی احیا ایدرگه سبب اولدیغندن بویله تدبیر واجبدر. چونکه دفع ظلم ومصالح عباد ایچون نوامیس وقوانین اجراء ایدلمك تیوشلیدر، روایت (۴۳). نفقه یه محتاج ایدرك غائب اولمق آلتی آی ایله تحدید ایدلسه امام شافعی رحمه الله مذهبنه هم موافق اولور ایدی روایت (۴۴). لکن هر وقت خاتونك اختیاری اولور دیمك کبی عبارت ایله تعلیق ایتدرمك تیوش اولور، روایت (۴۵). اما زوجان برلکده معیشت ایدرلك اولمادیغنده امام محمد رحمه الله قولیله عمل ایتمك هم مناسب وینکل طریقدر، روایت (۳۹).

آخوند عادل گری بن قربانعلی. ۲۵ دکابر ۱۸۹۶ سنه. بوغروصلان مضافاتی «مؤمن» آولنده.

۶۰

تعلیق ایله نکاح ایتمك شریعتده درستدر، روایت (۵،۷، ۱۱، ۳، ۱۰). شویله ایسه‌ده فقط تجربه ایچون بو تدبیرنی بیش واون سنه‌لر

مقداری اجرا ایدوب، صلاح وفسادنی رؤیت ایدلمك موافق کورله‌در.

آخوند حاجی علی بن عیسی. ۲۱نچی دلو ۱۸۹۶ سنه. «خان اورداسی».

٦١

محله امامرنی تکلیف اینمه‌نی شریعته خلاف کورمادك. لـکن ایکنچی شرطنی برنچی‌یه ادخال ایدوب «زوجینك غائب اولمقی سببلی خاتون نفقه‌گه محتاج اولسه بر سنه‌او تدیکی صو کنك هر ایستدیکی وقتنده اختیارلی اولور» دیمك مناسبدر. اما دورتنچی شرطك کلیا ترك ایدلنوی مصلحتدر.

آخوند ومدرس محمد الفاتح بن عین الدین. ۲۸ ینوار ۱۸۹۷ سنه. «اورنبورغ».

٦٢

بو شرطلر هر قانغیسی خارج شریعت دکلسه‌ده منازعه کوبایمه‌سینه باعث اولدیغندن مصلحت دکلدر. قطع خصومت ایچون شافعی قاضی نصب اینمك ضرور کورله‌در.

آخوند میر نور الدین بن شاه احمد. ۲۷ ینوار ۱۸۹۷ سنه. مینزله مضافاتی «ایرکنش» قریه سنده.

٦٣

اوچونچی ودورتنچی شرطلر خصومت کثرتینه باعث اولور ظنیله ترك ایدلمه‌سنی، وبرنچی هم ایکنچی شرطلرك اجرا ایدلمه‌سنی مصلحت کوره‌مز.

آخوند مصطفی بن کوبای. ۳۱ دلو ۱۸۹۷ سنه. قرغزستانده طالوفکه قسمنك «دورتنچی بولم» ده.

(اوچونچی قسم)

دليل وسند مقامنده ايراد ايدلن روايتلر :

١ ــ حدثنا عبدالله بن يوسف حدثنى الليث قال حدثنى يزيد بن ابى حبيب عن ابى الخير عن عقبة بن عامر رضى الله تعالى عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم احق الشروط ان توفوا به ما استحللتم به الفروج. صحيح البخارى . (احق الشروط) وحمله بعضهم على الوجوب وقال اكثر العلماء هذا محمول على شروط لاتنافى مقتضى النكاح بل تكون من مقتضاه ومقاصده كاشتراط العشرة بالمعروف والانفاق عليها وكسوتها وسكناها بالمعروف وانه لا يقصر فى شىٴ من حقوقها ويقسم لها كغيرها . وحاصل المعنى احق الشروط بالوفاء شروط النكاح لان امره احوط وبابه اضيق . وفى التوضيح معنى احق الشروط الخ يحتمل ان يكون معناه المشهور الذى اجمع عليه اهل العلم على ان على الزوج الوفا بها ويحتمل ان يكون ما شرط على الناكح فى عقد النكاح مما امر الله تعالى به من امساكه بمعروف اوتسريح باحسان . عمدة القارى للقاضى بدر الدين ابى محمد محمود العينى الحنفى المتوفى ٨٥٥ سنة .

٢ ــ قال عمر رضى الله تعالى عنه ان مقاطع الحقوق عند الشروط ولك ما شرطت . صحيح الامام البخارى رضى الله عنه .

٣ ــ واذا خافت المرأة انه اذا تزوجها لا يجعل الامر بيدها بعد التزوج تقول زوجت نفسى منك بكذا على ان امرى بيدى اطلق نفسى منك بائنا متى شئت كلما ضربتنى بغير جناية اوتزوجت على اوتسريت اوغبت عنى سنة . الفتاوى البزازية .

٤ ــ رجل تزوج امرأة على انها طالق اوعلى ان امرها بيدها

Из фондов Российской национальной библиотеки

ذكر محمد فى الجامع الصغير انه يجوز النكاح والطلاق باطل ولا يكون الامر بيدها. قاضيخان ج ١ ص ٢٧٨.

٥ — وقال الفقيه ابو الليث هذا اذا بدأ الزوج فقال تزوجتك على انك طالق وان ابتدأت المرأة فقالت زوجت نفسى منك على انى طالق اوعلى ان يكون الامر بيدى اطلق نفسى كلماشئت فقال الزوج قبلت جاز النكاح ويقع الطلاق ويكون الامر بيدها لأن البداية اذا كانت من الزوج كان الطلاق والتفويض قبل النكاح فلا يصح واما اذا كانت البداية من المرأة يصير التفويض بعد النكاح لان الزوج لما قال بعد كلام المرأة قبلت والجواب يتضمن اعادة ما فى السؤال فصار كانه قال قبلت على انك طالق اوعلى ان يكون الامر بيدك فيصير مفوضا بعد النكاح. وعن هذا قالوا مطلقة الثلث اذا ارادت ان تزوج المحلل وخافت ان لايطلقها فالحيلة لها فى ذلك ان تقول زوجت نفسى منك على ان امرى بيدى اطلق نفسى كلما اريد ثم يقبل الزوج فيكون الامر بيدها بعد النكاح طلق نفسها متى شاءت. قاضيخان ج ١ ص ٢٧٨.

٦— ولو بدأت المرأة فقالت زوجت نفسى منك على ان امرى بيدى اطلقها كلما اريد فقبل الزوج وقع الطلاق وصح التفويض. البزازية.

٧— نكحها على ان امرها بيدها صح. الدر المختار ج ٢ ص ٧٩٦. (قوله صح) مقيد بما اذا ابتدأت المرأت فقالت زوجت نفسى منك على ان امرى بيدى اطلق نفسى منك كلما اريد اوعلى انى طالق فقال الزوج قبلت واما اذا بدأ الزوج لاتطلق ولا تصير الامر بيدها. رد المحتار.

٨— وفى وكالة شرح الطحاوى تعليق الاطلاقات بالخطر جائز كالتوكيل واذن العبد فى التجارة والطلاق والعتاق وتعليق التمليكات بالخطر لايجوز. خلاصة الفتاوى كتاب البيوع.

٩— اذا قال الرجل لغيره زوجنى امرأة فاذا فعلت فامرها بيدها

فزوجه الوكيل امرأة ولم يشترط لها ذلك كان الامر بيدها. قاضيخان.

١٠ ــ ولو وكلت رجلا بالنكاح فشرط الوكيل عليه انه اذا تزوجها يكون الامر بيدها فزوجها منها صار الامر بيدها بحكم تفويض الزوج. البزازية.

١١ ــ جعل امرها بيدها ان شرب المسكر اوغاب عنها فوجد احد الشرطين فطلقت نفسها ثم وجد الشرط الآخر لايتمكن من الايقاع مرة اخرى. البزازية.

١٢ ــ ثم الشرط على وجوه ان كان مما يقتضيه العقد ومعناه انه يجب بالعقد من غير شرط فانه لا يوجب فساد العقد وان كان لا يقتضيه العقد على التفسير الذى قلناه ولكن يلائم العقد يعنى يؤكد موجب العقد جاز العقد. خلاصة الفتاوى.

١٣ ــ فاذا امتنع ناب القاضى منابه ففرق بينهما . . . . وتلك الفرقة تطليقة بائنة . . . . النكاح لايقبل الفسخ عندنا وانما يقع بائنة لان المقصود وهو دفع الظلم عنها لايحصل الابها . . . . ولها كمال مهرها وتجب العدة. هداية باب العنين.

١٤ ــ القاضى يجعل ابن المفقود وكيلا فى حقوقه لان المفقود بمنزلة الميت. قاضيخان.

١٥ ــ وللقاضى ان يقضى بما علم فى قضائه فى المصر علم فى مجلس القضاء اوفى غيره. قاضيخان.

١٦ ــ القضاء حجة من حجج الشرع لان القاضى نائب الشرع فيما يقضى ولهذا لا يضمن اذا اخطاء. الكشف الكبير.

١٧ ــ وفى الجامع الصغير ولوكان معلقا بشرط يصير الامر بيدها اذا وجد الشرط. خلاصة الفتاوى.

١٨ ــ وفى المعلق بالشرط انما يصير الامر بيدها اذا جاء الشرط.

Из фондов Российской национальной библиотеки

حماديه . ويصح تعليق طلاق المنكوحة بالشرط وكذلك الامر باليد ويقع عند وجود الشرط . كافورى . المعلق بالشرط كالمنجز عند وجود الشرط . برجندى . لافرق بين المنجز والمعلق عند وجود الشرط . البزازية . ولوكانا فى بلدة ولم يجىء عليها ستة اشهر فالمعلق بالشرط ينزل عند وجوده . فصول العمادى .

١٩ — ولو جعل امرها بيدها على انه ان غاب عنها ثلثة اشهر ولم تصل النفقة اليها تطلق نفسها متى شاءت فبعث اليها خمسين درهما قال ان لم يكن هذا قدر نفقتها فى هذه المدة صار امرها بيدها . عالمكيريه .

٢٠ — اعدام الفساد حقا للشرع واجب كما فى المحيط . قهستانى . وتجب على الحكام اجراء الاحكام الشرعية بين المسلمين . نوادر الفتاوى.

٢١ — واذا تزوج امرأة على الف على ان لا يخرجها من البلد او على ان لا يتزوج عليها فان وفى بالشرط فلها المسمى وان تزوج عليها او اخرجها من البلد فلها مهر مثلها . القدورى.

٢٢ — رجل جعل امر امرأته بيدها على انه ان غاب عنها كذا مدة تطلق نفسها متى شاءت . . . . . . رجل جعل امر امرأته بيدها على انه متى ضربها بغير جناية تطلق نفسها . خلاصة الفتاوى .

٢٣ — وشرط آنكه اكر اين ناكح مذكور بر سر اين منكوحهٔ خودرا ديكر بخواهد يا سرية كرد يا يكسال هلالى متوالى از وى غيبت نمايد چنانچه درين مدت نفس ونفقهٔ اين ناكح مذكور باين منكوحهٔ وى نرسد ويا اين ناكح مذكور اين منكوحهٔ خودرا از سر غضب بى جرم وجنايت شرعيه بزند زدن مؤلم چنانچه ازان ضرب بر عضوى از اعضاء وى اثر ظاهر كردد اين منكوحهٔ مذكوره بوقوع هريك ازين شروط مذكوره وكيل باشد ازقبل اين ناكح مذكوركه پاى خودرا بيك طلاق بكشايد هر وقت خواهد . فرائد غياثيه ليوسف بن محمد بن شهاب البخارى .

Из фондов Российской Национальной библиотеки

٢٤ — وكره اخذه اى اخذ البدل ان نشز الزوج لقوله تعالى وان اردتم استبدال زوج مكان زوج وآتيتم احديهن قنطارا فلا تأخذوا منه شيئا ولانه اوحشها بالاستبدال فلا يزيد فى وحشتها باخذ المال وكره اخذ الفضل اى الزائد على ماوقع اليها من المهران نشزت. الدرر.

٢٥ — وان كان النشوز من قبله يكره له ان يأخذ منها عوضا لقوله تعالى وان اردتم استبدال زوج الى ان قال فلاتأخذوا منه شيئا ولانه اوحشها بالاستبدال فلا يزيد وحشتها باخذ المال وان كان النشوز منها كره له ان يأخذ منها اكثر مما اعطاها. هداية. نهى الاخذ منها عند عدم نشوزها اوكونه منه. فتح القدير.

٢٦ — جعله (الطلاق) بيد الرجال على النساء لاختصاصهن بنقصان العقل وغلبة الهواء وعن ذلك ساء اختيارهن وسارع اغترارهن ونقصان الدين وعنه كان اكثر شغلهن بالدنيا وترتيب المكائد وافشاء سر الازواج وغير ذلك. فتح القدير.

٢٧ — العجز عن الانفاق لايوجب حق الفراق. وقال الشافعى لها ان تطلب من القاضى ان يفرق بينهما ويكون ذلك فسخا وعلى هذا الخلاف اذا عجز عن اداء المهر المعجل قبل الدخول فان فرق القاضى بينهما وهو شفعوى المذهب نفذ قضاؤه لانه قضى فى فصل مجتهد فيه ليس فيه نص ولا اجماع فينفذ قضاؤه عند الكل وان كان القاضى حنفيا لا ينبغى له ان يقضى بخلاف مذهبه الا اذا كان مجتهدا ووقع اجتهاده على ذلك وان قضى مخالفا لرأيه من غير اجتهاد عن ابى حنيفة فى نفاذه روايتان وكذا فى كل فصل مجتهد فيه وان لم يقض القاضى ولكنه امر شفعويا ليقضى بينهما فى هذه الحادثة ان لم يكن القاضى مأذونا بالاستخلاف اوكان مأذونا الا ان القاضى اوالمأمور اخذ فى ذلك شيئا لاينفذ قضاؤه عند الكل لان قضاء القاضى فيما ارتشى باطل عند الكل. وان لم يأخذ شيئا ففرق المأمور جاز تفريقه وان كان الزوج غائبا فرفعت المرأة الامر الى القاضى واقامت

Из фондов Российской Национальной библиотеки

المرأة البينة على ان زوجها الغائب عاجز عن النفقه وطلبت من القاضى ان يفرق بينهما فان كان القاضى حنفيا فقد ذكرنا وان كان شفعويا وفرق بينهما قال مشايخ سمرقند جاز تفريقه لانه قضى فى فصلين التفريق بسبب العجز عن النفقة والقضاء على الغائب وكل واحد منهما مجتهد فيه وعندنا القضاء على الغائب لا يجوز لكن لو قضى ينفذ قضاؤه فى اظهر الروايتين فجاز التفريق قال الشيخ الامام الاجل الاستاذ لا يصح هذا التفريق لان القضا على الغائب انما يجوز عند الشافعى وينفذ فى احدى الروايتين عن ابى حنيفة اذا ثبت المشهود به وههنا لم يثبت المشهود به عند القاضى وهو العجز لان المال غاد ورائح فعسى يصير الغائب غنيا ولا يعلم به الشاهد لما بينهما من المسافة وكان الشاهد مجازفا فى هذه الشهادة. قاضيخان ٣٦٩.

٢٨ — سئل فى رجل معسر تزوج بكرا بالغة ولم يدفع لها مهرها المشروط تعجيله ولم ينفق عليها ولم يكسها وقد اضر ذلك بحالها جدا هل يجب له احد الامرين اللذين امر الله تعالى بهما بقوله (فامساك بمعروف اوتسريح باحسان) وهل اذا فسخ النكاح حاكم يرى الفسخ بذلك ينفسخ لشدة الضرورة اللاحقة بها واضطرارها اليه ام لا اجاب نعم يجب على الزوج احد الامرين اللذين انزلهما الله تعالى على رسوله صلى الله عليه وسلم بقوله عز وجل (فامساك بمعروف اوتسريح باحسان) وفى صدر الشريعة واصحابنا لما شاهدوا الضرورة فى التفريق لان دفع الحاجة الدائمة لايتيسر بالاستدانة والظاهر انها لاتجد من يقرضها وغنى الزوج فى المال متوهم استحسنوا ان ينصب نائبا شافعى المذهب يفرق بينهما وقد اختار كثير من علمائنا ذلك عند شدة الضرورة وهو مما ينشرح صدر الفقيه لما فيه من دفع الحرج والاضرار بالنساء والله تعالى اعلم. الفتاوى الخيرية ٦٧.

٢٩ — اعلم ان العجز وان لم يوجب التفريق عندنا لكن لو فرق القاضى هل ينفذ قضاؤه ام لا قال الاستروشنى اذا ثبت العجز بالشهود

فان كان القاضى شافعى المذهب وفرق بينهما نفذ قضاؤه وان كان حنفيا لاينبغى له ان يقضى بخلاف مذهبه الا اذا كان مجتهدا ووقع اجتهاده على ذلك . ذخيرة .

٣٠ – ارتحل الى مذهب الشافعى يعزر . السراجية . قال الامام الجوزجانى فيمن انتقل الى المذهب آلاخر اخاف عليه ان يذهب ايمانه وقت النزع لانه استخف بمذهبه . الدر المختار ورد المحتار .

٣١ – ولايفرق بينهما لعجزه وتؤمر بالاستدانة عليه اى تؤمر بان تستقرض عليه وتصرف الى نفقتها حتى ان غنى الزوج يؤدى قرضها هذا عندنا واما عند الشافعى فالقاضى يفرق بينهما لانه عجز عن الامساك بالمعروف ينوب القاضى منابه فى التسريح بالاحسان واصحابنا لما شاهدوا الضرورة فى التفريق لان دفع الحاجة الدائمة لايتيسر بالاستدانة والظاهر انها لاتجد من يقرضها وغنى الزوج فى المآل امر متوهم استحسنوا ان ينصب القاضى نائبا شافعيا يفرق بينهما . شرح الوقاية .

٣٢ – له اربع نسوة والف جارية اراد شراء جارية اخرى فلامه رجل يخاف عليه الكفر لقوله تعالى (الا على ازواجهم اوما ملكت ايمانهم فانهم غير ملومين) له امرأة اوجارية فاراد اخرى فقالت اقتل نفسى له ان يأخذ ولا يمتنع لانه مشروع قال الله تعالى (لم تحرم ما احل الله لك تبتغى مرضات ازواجك والله غفور رحيم) وفى التسرى على الزوجة مخالفة دين النصارى وكذا فى التزوج بامرأتين . البزازية .

٣٣ – وكل الزوجات فى القسم سواء الخ وظاهر كلامه ان الزوج لوخاف ان لا يعدل فى القسم لم يجزله ان يتزوج اخرى كما فى الخلاصة وغيرها لكن فى شرح التأويلات جازله ذلك فان الامر فى قوله تعالى (وان خفتم ان لا تعدلوا فواحدة) اى الزموها محمول على الندب . قهستانى .

٣٤ – وليس لها ان ترفع الامر الى القاضى حتى يجبر الزوج

على ان يجعل امرها بيدها . البزازية . ليس للمرأة ان ترفع الى القاضى حتى يجبر الزوج ان يجعل امرها بيدها . خزانة الفتاوى .

٣٥ — فى الفتاوى امرأة قالت ان زوجى يطيل الغيبة عنى فطلبت كفيلا بالنفقة قال ابو حنفية ليس لها ذلك وقال ابو يوسف اخذ كفيلا بالنفقة شهرا واحدا استحسانا وعليه الفتوى فلو علم انه يمكث فى السفر اكثر من شهر اخذ عند ابى يوسف الكفيل باكثر من شهر وعن ابى يوسف ايضا لو كفل بنفقتها ما عاشت او كل شهر او ما بقى النكاح صح وقال ابو حنيفة هو على شهر واحد ولو ضمن لها نفقة سنة جاز وان لم تكن واجبة ولو طلقها رجعيا او بائنا والمسئلة بحالها كفل بنفقة عدتها كل شهر لان العدة من احكام النكاح . فتح القدير .

٣٦ — ويتخير عند محمد الزوجة بالثلثة الاول وبكل عيب لايمكنها معه المقام الا بضرر . قوستانى . وقال محمد لها الخيار اذا كان الزوج على حال لاتطيق المقام معه لانه تعذر عليها الوصول الى حقها بمعنى فيه فكان بمنزلة ما لو وجدته مجبوبا او عنينا . كفاية شرح الهداية .

٣٧ — سئل عمن غاب زوجها ولم يترك لها نفقة فاجاب اذا اقامت بينة على ذلك وطلبت فسخ النكاح من قاض يراه ففسخ نفذ وهو قضاء على الغائب وفى نفاذ القضاء على الغائب روايتان عندنا فعلى القول بنفاذه يسوغ للحنفى ان يزوجها من الغير بعد العدة واذا حضر الزوج وبرهن على خلاف ما ادعت من تركها بلا نفقة لاتقبل بينته لان البينة الاولى ترجحت بالقضاء فلا تبطل بالثانية واجاب عن نظيره فى موضع آخر ما اذا فسخ النكاح حاكم يرى ذلك ونفذ فسخه قاض آخر وتزوجت غيره صح الفسخ والتنفيذ والتزويج بالغير ولا يرتفع بحضور الزوج وادعاء انه ترك عندها نفقة فى مدة غيبته الخ فقوله من قاض يراه لا يصح ان يراد به الشافعى فضلا عن الحنفى بل يراد به الحنبلى فافهم . رد المحتار .

٣٨ — وقال مالك والاوزاعى الى اربع سنين فينكح عرسه بعدها

كما فى النظم فلو افتى به فى موضع الضروة ينبغى ان لابأس به على ما اظن . قهستانى .

٣٩ ــ قلت ونظير هذه المسئلة عدة ممتدة الطهر التى بلغت برؤية الدم ثلاثة ايام ثم امتد طهرها فانها تبقى فى العدة الى ان تحيض ثلاث حيض وعند مالك تنقضى عدتها بتسعة اشهر وقد قال فى البزازية الفتوى فى زماننا على قول مالك وقال الزاهدى كان بعض اصحابنا يفتون به للضرورة واعترضه فى النهر وغيره بانه لاداعى الى الافتاء بمذهب الغير لامكان الترافع الى مالكى يحكم بمذهبه وعلى ذلك مشى ابن وهبان فى منظومته هناك لكن قدمنا ان الكلام عند تحقق الضرورة حيث لم يوجد مالكى يحكم به . رد المحتار .

٤٠ ــ امر السلطان انما ينفذ اذا وافق الشرع والافلا . الاشباه . اى يتبع ولا يجوز مخالفته وان طاعة الامام فى غير معصية واجبة فلو امر بصوم يوم وجب . رد المحتار ملخصا .

٤١ ــ جعل امرها بيدها ان ضربها بغير جناية فضربها ثم اختلفا فالقول له لانه منكر وتقبل بينتها على الشرط المنفى . الدر المختار . وان اختلفا فى وجود الشرط اى ثبوته ليعم العدمى فالقول له مع اليمين لانكاره الطلاق ومفاده انه لوعلق طلاقها بعدم وصول نفقتها اياها فادعى الوصول وانكرت ان القول له وبه جزم فى القنية لكن صحح فى الخلاصة والبزازية ان القول لها واقره فى البحر والنهر . الدر المختار ٦٩ . وان اختلفا اى الزوجان فى وجود الشرط فقالت وجد الشرط فى الملك فوقع الطلاق وقال بخلافه فالقول له مع يمينه لانه المنكر . قهستانى

٤٢ ــ ويكون النكاح واجبا عند التوقان فان تيقن الزنا الابه فرض . نهايه . وهذا ان ملك المهر والنفقة والا فلا اثم بتركه . بدائع . قوله ان ملك المهر والنفقة هذا الشرط راجع الى القسمين

اعنى الواجب والفرض وزاد فى البحر شرطا آخرفيهما وهو عدم خوف الجور اى الظلم قال فان تعارض خوف الوقوع فى الزنا لولم يتزوج وخوف الجور لو تزوج قدم الثانى فلاافتراض بل يكره افاده الكمال فى الفتح ولعله لان الجور معصية متعلقة بالعباد والمنع من الزنا من حقوق الله تعالى وحق العبد مقدم عند التعارض لاحتياجه وغنى المولى تعالى. رد المحتار. ويكون سنة عند الاعتدال ومكروها لخوف الجور فان تيقنه حرم ذلك. الدر المختار. اى ان تيقن الجور حرم لان النكاح انما شرع لمصلحه تحصين النفس وتحصيل الثواب وبالجور يأثم ويرتكب المحرمات فتنعدم المصالح لرجحان هذه المفاسد. ردالمحتار.

٤٣ — فان مدار الشريعة بعد قواعد الايمان على حسم مواد النساء لبقاء العالم ولذا قال فى البحر وظاهر كلامهم ان السياسة هى فعل شيء من الحاكم لمصلحة يراها وان لم يرد بذلك الفعل دليل جزئى. رد المحتار. وفى الدرر المنتقى عن معين الحكام للقضاة تعاطى كثير من هذه الامور حتى ادامة الحبس والاغلاظ على اهل الفساد بالقمع لهم والتخليف بالطلاق وغيره. ردالمحتار.

٤٤ — الباب الخامس فى قدر ماتصبر المرأة عن زوجها اعلم ان غاية ما تصبر المرأة عن زوجها اربعة اشهرفما فوق ذلك يفنى صبرها وتخون زوجها ولهذا ترى نساء الغائبين مائلات الى الفسق لغيبة ازواجهن وتعطيلهم اياهن واصل ذلك ان اميرالمؤمنين عمر بن الخطاب كان يعس ذات ليلة فسمع امرأة تقول شعر:

(الاطال هذا الليل وازور جانبه ✻ وارقنى ان لا خليـل الاعبه)
(فو الله لولا الله لا رب غيره ✻ لزعزع من هذاالسرير جوانبه)
(مخافة ربى والحيـاء يكفنى ✻ واكرم زوجى ان تنال مراكبه).

فلما اصبح سأل عنها قالوا فلانة بنت فلان زوجها غائب فذهب الى ابنته حفصة فقالت يا بنية انت زوج النبى صلى الله عليه وسلم واوثق

Из фонда Российской национальной библиотеки

نساء العالمين فى نفسى وانى جئتك لاسألك عن مسألة من امور المسلمين فلا تستحيى منى واصدقينى كم تصبر المرأة عن زوجها قالت اربعة اشهر قال وخمسة قالت وستة قالت الابمشقة فارسل الى المرأة القائلة امرأة لتكون معها وكتب الى امراء الاجناد ان لا يغيبو رجلا فوق اربعة اشهر فينبغى لكل امير ووزير ان يحفظ هذه القاعدة والله اعلم (؟).

٤٥ — ففى جميعها اى جميع الالفاظ اذا وجد الشرط انتهت اليمين لانها غير مقتضية للعموم والتكرار لغة فبوجود الفعل مرة يتم الشرط واذا تم وقع الحنث فلا يتصور الحنث مرة اخرى الابيمين اخرى اوبعموم ذلك اليمين وليس فليس الخ الافى كلمة كلما فانها تنتهى اى اليمين فيها بعد الثلث فى الحرة والاثنين فى الامة. مجمع الانهر.

خاتمه

وعده‌مزه موافق، متعدد مكتوبلرله بيان ايدلن مطالعه‌لرى بو اورنده درج ايتدك. بونلرى اوقوب بر فكر حاصل ايلمك ممكن اولور ظن ايدلنور. اگرده كندى قوممز ومعيشتمزه لازم اولان بر احتياجمزى دفع ايلمك واداره‌ٔ اسلاميه‌يه هم نوع اعانت ايتمك نيتيله ادب دائره‌سنده محاكمه يازوب، مذكور مسئله حقنده خلاصه وآچيق نتيجه بيان ايدن اولور ايسه مع الممنونية قبول ايدلنور ايدى.

(رضاء الدين)

تذییل

(۱)

اوشبو ایکنچی طبعنده «مطالعه» یه مناسبتلی اولان شیلری جمع ایدوب اوشبو «تذییل» ده درج ایدلدی. مطالعه نشر اولندیغی صوك، خاتمه ده اولان رجامزه بناءً بر قاچ ذاتلر «محاکمه» لر هم یازمشلر ایدی. بونلری ایسه برادر عزیزمز حجة الحکیم افندی المحمودی، رساله شکلنده ترتیب ایدرك «انتقاد الاقوال بالتحقیق فی تجویز النکاح بالتعلیق» نامیله تسمیه ایتمشیدی. بوگوزل اثر الحاج موسی افندی حضرتلرینك «خاطره» رسالهسیله برابر کچن سنهلرده، قزان شهرنده خزینه مطبعهسنده طبع ایدلنهرك نشر اولندی. مبارك بر اثر اولهرق ادبا وفضلا اللرنده تدوال ایدلمکدهدر. اون یدی عدد مکتوبدن عبارت اولوب آره ده قریم، تفلیس، مفتیلری حضرتلری طرفندن یازلان مکتوبلر هم واردر.

(۲)

مطالعه رسالهسی ترتیب ایدلدیکی صوك آنك حقنده اولان مکتوبلر:

برنچی مکتوب ــ مطالعه ده اولان «مقدمه» گزی داملا حاجی حضرتلریله برمجلسده اوقودق، تصویب وتحسین ایتمکدن غیری سوز بوله مادق. بارك الله سبحانه فیکم وشکر سعیکم. بومقدمه ده

اولان بعض مقالەلری کرچه داملا شهاب حضرتمز مرحوم افندمز روح الله
سبحانه روحه فی اعلی العلیین بیان قیلمش ایسەده بوکبی آچیق وترکی
هم هر بر ملاغه لازم اولەق درجەده وهر کیمك نظری دوشار روشده میدانه
قویمایه موفق اولەمشیدی. بونی طبع قیلدروب همەگه بهره مند اولەق
طریقەسنی فعلیته ایرشدرگای ایدکز. تاکه نائل اجر عظیم، اولا واخرا
ذکر جمیل وحیات سرمدینی فائز اوله سز انشاالله تعالی، بعد بو مسئلەنی
کافة علماء ای الذین یظن انهم من اهل الحل والعقد عرض قیلمەکز بسیار
بسیار مناسب دوشوبدر. اگرچه بعضیلرنده بعض جهتدن وبعضیلرنده
بعض بر جهتدن نظرلرنده قصور فهملنور ایسەده، مجموعندن خیلا نفع
مترتب اولدی. یعنی هر کیم بر جهتنه نظر قیلمش ایمش. بو ایسه
در واقع علمانك شأننده ندر. اما جمیع جهاتنی احاطه ایدوب سوز آیتوچیلر
واقعده باردر. بلکه مستوعبا نظر ایتمك رجال شأنیدر. بعضیلرك
نظری کنظر هذا القاصر بو امرده نساء ضعیفه نی ضرب رجال جهالدن
تخلیص ایتمك ایمش. لان استماع تظلم النساء الضعیفة من وجه
الضرب الشدید المبرج بسبب کونه سکران وهو الاکثر
وبسبب ثوران غضبه فی امر مع کونه صحیحا لکون النساء عنده امة
موضوعة للقهر والاستخدام کیفما کانت یغلبنی بحیث اکاد امتنع من الاکل
والشرب الی مدة یوما او بعض یوم. وقد وقع عندی حین کونی فی
القریة وبعد قدومی ونزولی فی هذه البلدة بحیث لا یحصی ولو المدة
غیر طویلة ولهذا من عادتی اکثار الوعظ فی هذا الباب بعد الجمع والاعیاد.
والمرأة المحرومة منذ عشر سنین بل ازید من التزوج ولم تعش مع زوجها
الی قلیلا الان موجودة فی بیت الفقیر خادمة وفی القریة کانت متعددة.
بس اوشبونلرنی کوز اوکمزده کوروب طورومز سببندن قزغانچ اولوب،
بلا تأمل کاشکی اوشبونك کبی مبتلالر، بوندن صوك اولمازسه ایدی
دیه کتبت ما کتبت [۱] وبعضیلر ظاهرده اوزنده کورن قوت رجولیت

[۱] مطالعه ده اولان (۲۵) نچی مکتوبه امضأ ایتدیکی صوکنده کندی اسمندن یاشرون برمکتوب
کوندرمشیدی. بو سوزندن مرادی شول مکتوبیدر. مذکور مکتوب مطالعه یه درج ایدلمامشیدی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

واحتياج الى تعدد الزوجات سببندن شول ماده نك ردينه ذهن صرف ايلمشدر. وهوعندى سواء اى اجد نفسى لاتبالى اشترط هذا او لا. وبعضيلر خاتونلرك سركشلكلرى سببندن زوجلرنى حيران ايتديكلرنى مشاهده ايدوب، شول شرطنى رد ايدرك تقرير ايلمشلر. وبعضيلر علماء معذور ومحل هم عقدكه قدرتلرى اولميان امامرى ملاحظه ايتمشلر. وبعضيلرى كذا وبعضيلرى ده كذا. سزلره بويله اطناب حاجت دگل ايدى، فقط علمانك فكرلرى تورليسينك تورلى جانبه كنديكنى تماشا ايدوب متلذذ اولديغمدن يازدم. مجتهدون على الاطلاق، ومجتهدون فى المذاهب اختلافلرى هم بويله سببلره مبنى اولسه كرك ديه تفكر درياسينه طالدم. كوب كيمسه‌دن بريولى جواب آلمق سزك نظر صائبكزدن اولوب، مقدم زمانلرده اولماديغنى تخطر ايلدم. بعض جوابلرده حاجت دگل وسوأل ايدلميان ماده‌لر هم وارايسه ده، حريت ايله سوأل ايدلديكينه كوره هركيم ما سنح بالبالنى اظهار ايتمش اولسه كرك. برنظرده بوهم يارايدر، هرنه عدم تعييب شرط اولسه‌كرك. يجوز ان يصدرعن شخص خير فائق وقول لائق كما قالوا انظر الى ما قال ولا تنظر الى من قال. رجعت الى المقصود اولا كافة الناسكه الزام ايدلماى يارامازمى؟ بلكه تعليق ايله عقدكه رخصت، متصرفلر طلب ايدرلر ايسه بلا خوف تعليق ايله عقد ايدكز تعليق ايدلمازسه دخى مؤاخذه يوق، ديه اعلان ايدلسه اولى اولمازمى؟. اوشبو قدر ايله حاجت اورنلرده حاجت اداء ايدلنوب، مبين استحاله كمظلومية المرأة ومحروميتها اندفاع تابسه كرك. اذالحاجة لاتقع غالبا فى الاعالى الذين يعسر فى مجلسهم العقد بالتعليق والنادر لايبنى عليه الحكم. اما الزام هذا بحيث يعاب التارك ويسال ويحكم بسبب مخالفة القانون فلاخفاء فى انه امر عظيم عسيرمن وجوه كثيرة. درواقع بن ناقص بوالزامجهتلرنى وبعد الالزام هر قانغى امام بواشنى بروفق واجب تقرير ايده آلورمى؟

Из фондов Российской национальной библиотеки

بس خام اولدیغنده علی ماهو المقرر خاتونی ادعاء فرقت ایدر، واقعك اولمیان وما اشبه ذلك احتماللرنی، اوشبوجوابلرنی کورمازسه م بیلمایدر ایدم. فکرم فقط اوزمی ملاحظه اینمیه محصور ایمش. لکن صورت تعلیق علی الوجه الانسب میتریقه یه یازلنوب طرفین اوزرینه تفهیم بعدنده «اوشبو شرط ایله آلدکمی؟ ویردکمی؟» دیه اجمال اوزرنده عقد ایندرمك غیر عسیر ایمش. ایمدی، آخر رساله ده اولان طابکزه مخاطبلر زمره سینه داخل اولمق ادعاسنك دکل ایسه ملك، قصورمه معترف اوله رق، «مطالعه» نی مطالعه صوکنك، مالها وما علیها بر قدر فهم ایدلمش کبی ظن ایدوب، اوشبونلرنی یازدم. درواقع اکابر نکاحلرنك بعضیلرنی هذا کره مشکل اولورادای، وعند النکاح ذکر الطلاق مشئوم کورله، دییان سوزلر موجه کورله در. مع هذا آنی کما ذکر مهارة فی التقریرنی مالك کیمسه برده ثقیل اولمازدای ایدوب کنایه ایله اشنی تمام ایلسه کرك، دیه جواب ویرلور. ولکن فیه مافیه لان التفهیم مما لابد منه والالفات الغرض فیعود المحذور. ثم کالمنامع حضرة الاخوند بعد اتمام مطالعة مقدمتکم انه لابد علی هذا لمن تصدی للامامة من العلم ما یعجز عنه الا النادرون کنفس مؤلف المقدمة ومثل حضرة الشیخ الچیستایی، وشیخنا هذا (زین الله الخالدی) الطوری. واما امثالنا فلابد من ان یقول فی حقهم لولم یخرج فتواهم من کتاب ای کتاب کان ولو من مختارات المتأخرین لکفی والالم یوجد الامام القادر للفتوی. الداعی المحب المخلص العبید المتوسل الی الله باقوی الذریعة المعتصم بحبل الرحمة والغفران ملا خواجه جان. (١٣١٤-١٨٩٧) ذوالحجة ١٢ جوزا ١٢.

ایکنچی مکتوب — «مطالعه» گوزل بر اثر اولمش ایمش. اهمیتلی اولان بر مسئلهٔ دینیه دیله آلنوب، سؤال وجوابلر، علماء زمان واخلافمزه عیان کورله چکدر. بونك سببندن کله چکده هم کوزل

Из фондов Российской национальной библиотеки

فكرلر چقسه ايدی . « تزايد العلوم بتلاحق الافكار » قضيهٔ مسلمه‌دندر .
جزاكم الله تعالى خير الجزاء .

استرليتامقى شهرنده محمد عارف الرموی . ٢٨ نچی شوال ١٣١٥ سنه .

اوچنچی مكتوب ــ « مطالعه » كزی . . . . حضرتلرينه

اوقودم . حضرت ايسه اوّل امرده « رضاءالدين افندی كنج آدم بويله شيلره شروع ايتمامه‌لی ايدی » ديمشيدی . فقط بن : « برادر محترمك عمری اوزون وجانی‌ده راحت اولسون ، بوشیء برخدمتدر » ديدم ، ورساله‌يی تماما اوقودم . مزبور ، نيچوندرصوكره برقدر تفكره قالدی ، فقط سزك « محله امامليری قاضيلردر » ديدككزه راضی اولمادی . هم آنلر قاضی مطلق ده قاضی محكم ده دكللر ، ديدی . برادر عزيز ! بويله خدمتلركزدن بن زياده ممنونم . بوايسه عمومه متعلق بر مسئله هم ده مهم بر مسئله‌در . هر شيئده برمقدار راضی اولميانلر اولنور ، بوكا باقوب اش اشلنماز اولسه دنياده هيچ اش اشلنميه‌چكدر .

جان و كوكلدن خير خواهكز غلمان الكريمی . ١١ نچی مارت ١٨٩٨ سنه .

دورتنچی مكتوب ــ « مطالعه » حقنده بر كيمسه‌نك :

« او كان فی بابه للنظم مفخرة ❋ الفت فی مدحه الفا من الكتب »
« لكنه البحر فی كل الفنون فما ❋ اهداء در الی بحر من الادب »

ديديكی قولينه امتثالا سكوت ايديورم . بونی نشردن مرام عاليكز طلب افكار و محاكمة بين الاقوال اولمه‌سی آكلاشلنور . بوكا امتثالا بن هم وقتيله كندی فكرلرمی عرض ايده‌چكم .

دعاكوی وجوی حجة الحكيم المحمودی . ١٤ نچی ذوالحجة ١٣١٥ سنه .
« آوباتقان » .

بشنچی مكتوب ــ بوكلمه مدرسی احمد اللطيفنك تعليقسز نكاح الوغ يولدر ، ديديكی بلبای محمد الواعظ وسنبر ولی الله قولينه

Из фондов российской национальной библиотеки

موافقدر. زیرا تعلیقده مخاطره کوب، ولذلك اوتوز اوچ امام نفی طرفنده اولوب، اوتوز امام متردد اولمشلر. جامع الصغیرك نكاح درست شرط باطل دیدیكی الوغ یولدر. فقیه ابو اللیثك، شرط خاتون طرفندن اولسه درست، دیه تأویلنی باقی امامل آلسه‌لرده من بعد حیلة دیه ذكری كچوك یول اولدیغینه دلالت ایده‌در. چونكه خلاف نص امرلرنی شاملدر، اكرده كچوك یول اولمایه ایدی مینزله مدرسی محمد جانك آلنی تورلی بحثی كلماز ایدی. تجویز ایسه الوغ یولنی ترك ایدركه دلیل اولماز. استرلیتامق مدرسی خیر اللهك منفیلر خاتونلرنی تفریق حقنده محكمه طرفندن اكراه ایدلنوب طلاق ایتدرلسه دیدیكی نظام هم شرعه موافقدر. استاوروپول جمال الدینك، محكمهٔ اسلامیه بوكبیلرده محله امامل‌رینه تفریق حقنده مختاریت ویرسه نائب نصبنه لزوم یوق دیدیكی، امامل مستقل قاضیلر دنیلان سوزكه موافقدر. فقط بووقتده استرلیتامق اخوند عنایت اللهك منفیلره محكمهٔ اسلامیه‌نك تفریق فتواسی كافی دیدیكنی بر آز توسیع كرك اوله در. پیتر پاول مدرسی احمد ولینك لا اقل باشقه مذهبلر ایله حكم ایتدرمك بابنده محكمهٔ اسلامیه مساعده ایلسه، وامامل طرفندن ایدلان تقدیرده تنفیذ قیلسه دیدیكی، سامار شهاب الدینك نقل مذهب ایله ویاكه مرجوح روایت ایله اولسه‌ده تفریق ایدلسه‌ایدی دیدیكندن آرجحدر. چیلابی مدرسی عبید اللهك امام مالك مذهبی كبی فتوی وامام محمد قولنده مخیره دنیلان كفایه‌لر روایتنه موافقدر. اعلام نامه‌ده كل نكاح اولدیكچه باقی اولوب، ضرورت اولدیغنده عدل شاهدلر وامامل‌رك بلانفسانیت یقینا علملری ایله جبر رجال یاعدم نفقه یاتعذر وصول الی حقها بمعنی فیه امام محمد قولنچه ثابت اولسه غائبكه وكیل نصب ایدوب، امامل تفریق ایله حكم ایدرلر وسندی میتریقه‌گه یازارلر دینلسه، رضاء الدینك محاكمه‌سی همه امامله معقول اولور ایدی.

مدرس حافظ الدین ۷نچی ذوالحجة ۱۳۱۵ سنه.

Из фондов Российской национальной библиотеки

آلتنچی مکتوب — «مطالعه» نی مطالعه ایدوب حضور قیلدق . خصوصا مقدمه سنده خیلی علم وافادات کثیره ، تتبعات وتدقیقات بیان ایدلمشدر . درنهایت نضج ولم یحترق واقع اولوبدر . جواب یازانلرك محل شبهه‌لرینه جواب شافی اولورلق روشنده در . بر موضعه کلدکمده بر آز سوز یازوب قویدم بلاقصد فی البدء ولاشعور فی الاطناب ففی ذلك الموضع کتبت کما فی الدر المختار یقول ناظره : کم ترك للاواخر العلماء الذین خلوا فی الاوائل . بارك الله فیکم وشکر سعیکم لقد فهمت ما لم یفهم الی الآن کثیر من العلماء الرسمیین لان کثیرا منهم نظره قاصر جدا فیحکم معتقدا فی قوله وحکمه أنه غایة الکلام فی المرام لایجوز الانتقال اصلا من المذهب فمن انتقل فهو یستحق التعزیر و یفهم هذا مطلقا لایخصص بشیء ولایستثنی منه موضعا فیتم بهذا فی کل موضع کلامه فیعجز عن حل جمیع المشکلات وینقاعد عن کل اصلاح کل مهم مشکل ویحسب انه یحسن صنعا ففی تحریراتك لامثال هذا بیان شاف کاف یقنع انشاء الله تعالی فی کل موضع مستشکل وهو الموفق المعین وهو فی عون العبد ما دام العبد فی عون المسلمین الاخوان .

الداعی الراجی ادون خدمة طلبة العلم الشریف ملا خواجه‌جان
۱۰ محرم الحرام ۱۳۱۶ سنه [۱] .

یدنچی مکتوب — اثر غیرتکز اولان «مطالعه» نام اثرکزی کوردك . اولنده ذکر ایدلن فائده لری لذت ایله اوقودق . قاضی وعمل بالحدیث حقنده اولان فکرکزه آیروچه تحسین ایتدك . عبدالرحمن بن اسماعیل العمری ۱۵ محرم ۱۳۱۶ سنه . حاجطرخان .

سکزنچی مکتوب — عالملر فتوالرنی جمع ایدرك تألیف ایتدککز رساله‌نی کوروب تحسین قیلدق . بعض آدملر مجرد عقل ایله اوزون یازمشلر ایمش . بز ایسه امر فتوی روایتدن باشقه معقول اولماز فکریله اصول وروایات فقط یازوب ایدك . لکن یازدقلرمزك اکثری

[۱] عالم جلیل جارالله الصاتشی رحمه‌اللهك اوغلی خواجه جان افندیدر . بومکتوبی مطالعه طبع ایدلدیکی صوك ، اولکی مکتوبی طبع ایدلمازدن مقدم یازلمشیدی .

Из фондов Российской Национальной библиотеки

درج اولنمامشدر . بونده ایسه « لایصح تعلیق النکاح » ایله « النکاح بشرط یجوز » نی صورة ومعنا تطبیق وتفرقه ایدلمشیدی . اصول وفروعدن بیش آلتی مسائل درج اولنوب ایدی . بونلرك ترك ایدلمه سنده نه کبی حکمت اولمشدر .

نور علی . ٢ نچی ایون ١٨٩٨ سنه . بوا شهرنده .

طقوزنچی مکتوب — عالملرك جوابلرنی طبع قیلدروب کوزل ایلدشسز . ظنمه کوره عالملرمز نکاح ماده سنده زمان ومکان حاللرنی میزان ایلمای ، یالکز متقدمین وسلف وقتلرینه نظر ایتمشلر ، وشیمدیکی زمانمزده اولان حادثه‌لری شرع شریفه تطبیق طوغروسنده نوع مساهله ده اولمقده لر ایمش .

الفقیر المخلص موسی بن فتح الله . آخوند قریه سنده .

اونونچی مکتوب — « مطالعه » نامنده اولان رساله‌کزی کوروب تحسین ایتدك . علماء کرامك فکرلرنی روایت ایتدیکندن باشقه ، باشندن خیلی مفید تحقیقلر وار ایمش . الله تعالی سعیکزنی مشکور ایلسون .

الداعی والراجی عبدالحق ابن الشیخ ملاعطاالله . ٧ نچی مای ١٨٩٨ سنه . قاضیلی ایلنده .

اون برنچی مکتوب — « مطالعه » نام اثرکزده حاجطرخان عالملرینك اسملری وفکرلری درج اولنمادیغی ایچون تأسف ایتدك . بو خصوصده عبدالوهاب حضرت اسینه مکتوب ارسال اولنمش ایمش . حالبوکه حضرت بونی بزه هیچ بیلدرمادی . اوشنداق حاجطرخان شهرینك مسجدلری ، ومسجدلر حضورینه نصب ایدلان امامرك تاریخلری حقنده اولان مکتوب [١] عبدالوهاب حضرت قولنده شول حالنچه طوره‌در .

[١] بویله مکتوب ، مفتی حضرتلری اسمندن یازلنوب ، بر ایکی دفعه تکرار ایدلمش ایسه ده ، عبدالوهاب حضرت طرفندن جواب یازلمامشدر . مشار الیه حضرتلری بوکبی اشلری کندیسی اشلمیه تنزل ایلماز ، واهلنی بولوب ده اشلمیه بیورماز ایمش . بو مناسبتله ادبالردن برینك : « استرخان علماسندن تاریخ ایله تعلیق وسائر عمومه حاجتلی اولان مسائل صورلماز ، آنچق قمز وضیافت مسئله‌لری صورله بیلور ! . » دیدیکی خاطرمزه کلور . فقط بزم فکرمز بویله دکلدر . بونچه عالملری وبونچه تاجرلری اولان ، بواسلام شهری ، حمیتلی عالملردن شاید خالی اولنماز .

Из фондов Российской национальной библиотеки

آخوند الحاج عبد المختار الحاج عبد الصالح اوغلی. ١٢ نچی مای ١٨٩٨ سنه. حاجطرخان شهرنده.

اخطار: بو مکتوبلرجمله‌سی کندی اسممزه اولوب، دیباجه وباشقه چوق یرلری حذف ایدلنه‌رك نقل اولندی. بو قبیلدن دخی چوق مکتوبلر وار ایسه‌ده مضمونلری بونلر مضمونلریله بر روشده اولدیغندن یازلمادیلر. بوندن باشقه «مطالعه» دن نا راضی اوله‌رق یازلان بر مقدار مکتوبلر وار ایدی ایسه‌ده بونلری یازمیه هم لزوم کورلمادی. زیرا بونلر، مطالعه‌ده یازلان شیلرك خطاء ایدکنی دلیل ایله اثبات ایلمای وانتقاد یوللوده سویلنمای؛ یالـکز: «فلان سوز درست اولمازسه کرك، زیرا بزم داملا شویله دییور ایدی؛ فلان مسئله شویله اولسه کرك زیرا «بزم داملا هر وقت شونی سویلر ایدی» دیمکدن عبارت ایدی. شیمدی بزلر بر عصرده مزکه: «مجتهدلر سوزی شریعت قاشنده دلیل» دیه آغز آچه‌قدن قورقوب قالتراب طوردیغمز وقت، عادی داملالر سوزلرنی دلیل ایتمیه نه وجهله اقتدارمز اوله بیلور؟ اویله دکلمی؟!..

٣

٤٠ نچی حاشیه‌گه متعلق تعلیقدر

مخفی اولمایه‌که عندمزده موجود اولان (جامع الفصولین) ده ابن عابدین ده‌گی کبی بلا واو «عند العدل» مفرد صیغه‌سنده واقع اولمشدر. وبونك دخی صحیح اولوب، واو ایله «عند العدول» واقع اولان نسخه‌نك غلط وغیر صحیح اولدقی ادنا تأمل ایله واضح وغیر خفیدر. زیرا اطرافی کلامه امعان نظر ایله ملاحظه ومطالعه اولندیغنده مشخص ومصرح اولنورکه اوشبو مقام اضطراب واشکال مقامی اولدیغندن

حرج وضروریاتی دفع وحقوق ناس ضیاعدن حفظ وصیانت ایچون
نصاب شهادتك نقصانی وخصمك عدم حضوری امراهمنه التفات ونظر
اولنمایوب عدل واحدك طلاق وامثالی موادده شهادتی قاضی عندنده
تزویر وحیلهدن خالی اولمق غلبهء ظن حجت شرعیه سنه تصادف ایدر
ایسه شهادتك صحتیله اولان حکمی صحیح ونافذدر. بس واحد عدلك
شهادتیله حکم مقام وسعنده ایسه باطل وقرار فوق اوزره مقام حرج
وضروریاتده ایسه نافذدر. بو صورتده فوقده «مطالعه» ده مذکوره
«کوب کیمسهلر ایچون سبب اشتباه اولدی» عبارتنه آرتق مجال ومحل
قالماز فتأمل. بو کلاممزك تقویهسی وعزیز الوجود اولان دین
قارنداشلرمزك علم ودانشلرنده ازدیاد وبصیرتلری منظوریله دلائل
آتیة الذکر دخی ایراد قیلنور: وفی نوادر ابن سماعه عن محمد فی
حاکم اخبر باعتاق رجل عبده اوبطلاق رجل امرأته (الی ان قال)
رجوت ان یکون فی سعة منه کذا فی المحیط. هندیه فی الباب الثانی
عشر فی قضاء القاضی باقل من شهادة الاثنین. ص ٣٣٩ - ٣٤٠.
الفصل الثانی فی العمل بخبر الواحد فی المعاملات. یقبل خبر الواحد
(الی ان قال) فان غلب علی رأیه ذلك عمل علیه والا فلا کذا فی
السراج الوهاج. هندیه جزء ٣ ص ٣١٠. والاشتهار یکون بطریقین
احدهما ان یسمع من جماعة کثیرة لا یتصور تواطؤهم علی الکذب وفی
هذا لا تشترط العدالة ولا لفظها والثانی ان یشهد عنده عدل بلفظ الشهادة.
خانیه فی الشهادة. الشهرة انما تکون اما بالتواتر اوباخبار من یثق به
حتی لواخبره واحد یثق به جاز واشترط بعضهم رجلین اورجلا وامرأتین.
اختیار فی الشهادة ص ٣٩٠. واستدل علی کون خبر الواحد موجبا للعمل
بالکتاب والسنة اما الکتاب فقوله تعالی (الی ان قال) علی انه انما
یدل علی القبول دون وجوبه الخ ملخصا. تلویح ج ٢ ص ٤٣١ - ٤٣٢.
تتمة: ماکان من الدیانات یکتفی فیه خبر الواحد العدل کهلال رمضان

Из фондов Российской национальной библиотеки

(الى ان قال) وشرط الامام العدد او العدالة. طحطاوى ج ١ ص ٢٤٧.
ودخى ١٠٨ نچى ماده ده (قوله بخبر ثقة) مقامينه و ١٠٩ نچى ماده ده
وكلام المصنف كالرافعى مقامينه رجوع بيورلسون.

انتهى

زاقافقازيه نك اهل سنى اداره‌ٔ روحانيه سنده صدر نشين
وزاقافقازيه مفتيسى حسين افندى غائبوف حضرتلرينك «مسائل شرعية على
مذهب الامام الاعظم ابى حنيفة» نام اثرندن نقل اولندى. هنديه،
طحطاوى، تلويح، كتابلرندن نقل ايدن عبارتلرك يالكز اوّل وآخرلرنى
كوستروب، اورتالرنى نقل ايدلمادى. حاجت اولان كيمسه‌لر مذكور
كتابلرك اصل نسخه‌لرينه مراجعت ايدرلر. مفتى حضرت رساله‌سى هم
اوشبو كونارده باصلنه‌چق ياخود باصلمشدر.

جوابمز:

اصول حنفيه‌گه كوره بو كبى حقوق عباد دعوالرنده؛ معروف اولان
نصاب شهادت شرطدر. هر نه قدر فتاوى كتابلرنده بونك خلافنده
سوزلر اولسون، قبول ايدلماز. حالبوكه مفتى حضرتلرى نقل ايدن
عبارتلر، معاملات وخبر ماده‌لرى اولوب ما نحن فيه‌دن دكلدر. فقط
حنابله عندنده حقوقده هم بر كشى حتى بر خاتون شهادتى مقبول
اولور (١). بزم سوزمز ايسه حنفى مذهبنه كوره ايدى. ومع ذلك
مفتى حضرتلرينك، كتابمزك حتى استطراد يوللو وتمثيل صورتنده

[١] كتاب الطريق الحكمية فى السياسة الشرعية للعلامة شمس الدين محمد بن قيم الجوزية. رضى الله عنه. ص ٦٦ — ٨٠.

کتوردکمز حاشیه‌لره قدر دقت ایله اوقودقلرندن شول درجه مسرور اولدق‌که تعریفی ممکن دکلدر. اصل بیوك آدم، علمه تواضعلی اولان کیمسه اولور. اگرده مفتی حضرت بو روشده انتقاد ایتمیه ایدی، نه قدر مذهب کتابلرنی وخصوصا علماء حدیث وحفاظ اثرلرنی تتبع ایتمك نصیب اولمیه ایدی. شو یوزدن مفتی حضرتلری سببندن کوردکمز فائده حسابسزدر. جزاه الله تعالی خیرا.

٤

«مطالعه» ده جمع ایدلن مکتوبلره امضا ایدن ذاتلرك بر مقداری اوشبو کونده دنیا یوزنده یوقلردر. بو فانی یه وداع ایدرك عالم ابدی یه سفر بیوردیلر. جناب الله مظهر عفو وغفران ایدوب، سعادت سر مدیه ایله مشرف ایلیه. دیدکمز محترم ذاتلر اوشبونلردر: احمدولی بن تحفة الله، احمد ولی بن مناسب، ایشمحمد بن عبد الله، برهان الدین بن نصرالدین، خواجه جان بن جارالله، عبدالرشید بن صدر الدین، غلمان بن ابراهیم الـکریمی، محمد جان بن خالد، محمدجان بن عبدالظاهر، محمدالواعظ بن عزیزالله، محمد بن محمدعلی، منهاج الدین ابن مقصود، ولی‌الله بن عبدالغفار.

«کل ابن انثی وان طالت سلامته»
«یوما علی آلة حدباء محمول»

(رضاءالدین بن فخرالدین)

١٣٢١ سنه ١٨ نچی شعبان «اوفا» شهرنده.

فهرست

بيت	فهرست
٤	قضاء . قاضيلق . امامت .
٧	حكملرك سندلرى .
٩	مسئله‌لرك درجه‌لرى .
١٥	قاضى ومفتيلره لازم اولان شى‌ء .
١٩	مسائل ايله احوالى تطبيق .
٢١	نكاح وطلاق .
٢٤	مفتى حضرتلرينك استفسارى .
٢٦	اوشبو ذاتلرك جوابلرى .
٢٦	برهان الدين بن نصر الدين .
٢٧	حافظ الدين بن نصر الدين .
٢٨	شرف الدين البينزه‌وى .
٢٩	عبد الرحمن القشقارى .
٢٩	فيض الرحمن الاچبوله وى .
٢٩	ضياء الدين الشغابى .
٣١	عبد الجبار التلنچى .
٣٢	موسى الاخوندى .
٣٣	حميد الله الخالدى .
٣٤	محمد الصاتشى .
٣٤	غلمان الكريمى .
٣٥	ايشمحمد التونتارى .
٣٧	محمد على الكرمانى .
٣٨	محمد جان النوركايى .
٣٨	محمد الواعظ الچقماقى .
٣٩	احمد ولى (سيمى) .
٣٩	احمد ولى (پيتر پاول)
٤٠	مسعود (وير خورال) .
٤١	محمد صفا النلاساوى .
٤١	محمد لطيف (اورسكى) .
٤٢	احمد اللطيف الطمتقى .
٤٢	عطاالله الكچوكى .
٤٣	حماد (اتقل) .
٤٣	عبد القريب الاقچواشى .
٤٤	احمد حاجى الطورى .
٤٤	احمد الشرينى الچكروى .
٤٥	محمد ظرينى (پيتربورغ) .
٤٥	عبد اللطيف الجرشمى .
٤٥	ميرزا زاهد الصفا كولى .
٤٦	منهاج الدين (طويگلدى) .
٤٦	محمد حكيم (چيلابى) .
٤٦	عنايت الله (ابراى) .
٤٧	شهاب الدين السمارى .
٤٨	ولى الله السنبرى .
٤٨	شاه‌گردن السفرى .
٤٩	محمد جان الخالدى .

Из фондов Российской национальной библиотеки

بيت	فهرست
٤٩	حمزه الطومی .
٥٠	عبيدالله الميدياكی .
٥١	عبدالرشيد بن صدرالدين .
٥٢	ايشمحمد بن عبدالله .
٥٢	عبدالعلام (ايلك) .
٥٢	خيرالله السعيدی .
٥٣	احمد بن جهانشاه .
٥٣	جمال الدين بن سيف الدين .
٥٥	خيرالله بن عبدالخبير .
٥٥	اسحاق السعيدی .
٥٦	محمد يوسف القزانی .
٥٦	خيرالدين (مسقوا) .
٥٧	احمد شاكر الاكرجوی .
٥٨	نورعلی (بوا) .
٥٨	عبدالله الاسترلی .
٥٩	محمد شافع الارمتی .
٦١	برهان الدين الشبكاوی .
٦٢	صفی الله بن عبدالله .
٦٣	محمدكمال ابن دولتشاه .
٦٤	محمد شاكر (اورنبورغ) .
٦٤	عبيدالله ابن عليكای .
٦٤	فتح البيان القارانی .
٦٥	عادلكری المؤمنی .

بيت	فهرست
٦٥	حاجی علی بن عيسی .
٦٦	محمد الفاتح (اورنبورغ)
٦٦	مير نورالدين بن شاه احمد
٦٦	مصطفی بن كوبای .
٦٧	روايتلر .
٧٧	خاتمه .
٧٨	تذييل .
٧٨	خواجه جان مكتوبی (برنچی) .
٨١	محمد عارف الرهوی مكتوبی .
٨٢	غلمان الكريمی مكتوبی .
٨٢	حجة الحكيم مكتوبی .
٨٢	حافظ الدين مكتوبی .
٨٤	خواجه جان مكتوبی (ايكنچی).
٨٤	عبدالرحمن الحاجطرخانی مكتوبی
٨٤	نورعلی البواوی مكتوبی .
٨٥	موسی الأخوندی مكتوبی .
٨٥	عبدالحق مكتوبی .
٨٥	مختار الحاجطرخانی مكتوبی .
٨٦	زاقافقازيه مفتيسی حسين افندی بحثی .
٨٨	آنك جوابی .
٨٩	مطالعه ده مكتوبلری اولانلردن وفاتلر .

Из фондов Российской национальной библиотеки

Инв. № 23.138

Татар.
3-7441

عقائد اسلامیه

دلائل نقلیه وعقلیه ایله مسائل اعتقادیه نی غایت آچیق
ومختصر صورتده بیان ایدرك تدریسه بحق لایق روشله
الشیخ حسین افندی الجسری حضرتلری طرفندن تألیف
ایدلمش اولان «عقائد اسلامیه» نام کتاب «خدمت»
شرکتی مصارفیله طبع ونشر ایدلدی . ترویسقده خدمت
کتبخانه سنده وباشقه یرلرده کی کتابچیلرده (٤٠) کاپك
فیأت ایله صاتلمقده در .

آدریس:

Г. Троицкъ (Оренб. губ.) Т-ву „Хздмятъ“

Из фондов Российской национальной библиотеки